

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

KOLMAS ISTUNGJÄRK

16.–18. aprill 1990

SISUKORD

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU KOLMAS ISTUNGJÄRK ESIMENE ISTUNG

16. aprill 1990.....	4
Informatsioon erijuurdluskomisjoni tööst	5
Istungjärgu päevakorra kinnitamine	7
A. Rüütli informatsioon NSV Liidu Presidendiinõukogu ja Föderatsiooninõukogu ühisest istungist ja M. Gorbatšovi ning N. Rõžkoviga 14. aprillil 1990. aastal toimunud kohtumisest	20

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU KOLMAS ISTUNGJÄRK TEINE ISTUNG

16. aprill 1990.....	35
Istungjärgu päevakorra kinnitamine	35

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU KOLMAS ISTUNGJÄRK KOLMAS ISTUNG

17. aprill 1990.....	42
A. Almanni informatsioon alatiste komisjonide õigustest ja tegevusest	44
Raivo Vare nimetamine Eesti NSV riigiministriks	49
Olev Laanjärve nimetamine Eesti NSV siseministriks.....	54
Enn Roose nimetamine Eesti NSV rahandusministriks	62
Jüri Raidla nimetamine Eesti NSV justiitsministriks	71

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU KOLMAS ISTUNGJÄRK NELJAS ISTUNG

17. aprill 1990.....	79
Arvo Kuddo nimetamine Eesti NSV sotsiaalministriks	79
Aleksander Sikkali nimetamine Eesti NSV materiaalse ressursside ministriks	89
Ülemnõukogu töökorraldusest	96

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU KOLMAS ISTUNGJÄRK VIIES ISTUNG

18. aprill 1990.....	100
Seaduseelnõude "Eesti riiklikust sümbolikast" esimene ja "Eesti valitsemise ajutisest korrast" esimese lugemise jätkamine.....	100

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU KOLMAS ISTUNGJÄRK KUUES ISTUNG

18. aprill 1990.....	143
----------------------	-----

Seaduseelnõude "Eesti riiklikust sümbolikast" ja "Eesti valitsemise ajutisest korrast" esimese lugemise jätkamine.....	143
--	-----

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

KOLMAS ISTUNGJÄRK

ESIMENE ISTUNG

16. aprill 1990

Juhataja (Ü. Nugis)

Kontrollime kohalolekut. Kohal on 95 Ülemnõukogu liiget, puudub 10. Ülemnõukogu on otsustusvõimeline.

Sellega avan kolmanda istungjärgu esimese istungi.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Enne, kui me läheme päevakorra juurde, oleks ettepanek, et me mõningad teadaanded ja tutvustused teeksime väljaspool ametlikku päevakorda ja siis asuksime päevakorda läbi vaatama.

Kõigepealt on laekunud avaldus ühe saadikute grupi registreerimiseks. Avaldus on õigesti vormistatud, saadikutegrupi nimi on "Virumaa". Sellises koosseisus: Valeri Kois, Vladimir Kuznetsov, Pavel Grigorjev, Juri Jevstignejev, Pavel Jermoškin ja Vitali Menšikov.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Me oleme töö käigus aru saanud, et mõningatel juhtumitel on meil tekkinud ka organisatsioonilisi, tehnilisi probleeme sellepärast, et mitte kõik Ülemnõukogu liikmed, värsked saadikud, ei tunne Ülemnõukogu palgalist personali. Ei tea, millised on nende funktsioonid, kust saada vajalikku abi, kus nad asuvad jne. Sellega seoses lubage, et täna, nagu öeldud, enne päevakorra arutamist me tutvustame teile Ülemnõukogu koosseisulist, palgalist personali, kellest meil peaks olema palju abi meie igapäevase töö organiseerimisel. (Personali esitlemine.)

Lugupeetud Ülemnõukogu, ma informeerin teid sellest, et Ülemnõukogu liikme Jüri Liimi protest vaadati läbi reedel, 12. aprillil Ülemnõukogu Presiidiumi istungil ja presiidium leidis, et Ülemnõukogu liige Nikolai Aksinin tõepoolest on kasutanud oma kõnes mõnevõrra ühepoolset argumentatsiooni. Presiidium otsustas anda protest läbivaatamiseks eetika- ja riigikaitsekomisjonile. Nii et protesti kohta saame edasist informatsiooni komisjonide kaudu.

Informatsioon erijuurdluskomisjoni tööst

Juhataja

Kuidas on kulgenud lood selle traagilise juhtumiga, mis sai teoks Järvamaal, ja kuidas on seni käinud meie erijuurdluskomisjoni töö? Palume kõnetooli Enn Leissoni, et ta meid informeeriks asjade käigust.

E. Leisson

Austatud härra juhataja, lugupeetud rahvasaadikud!

4. aprilli hilisõhtul kell 22.30 nähti viimast korda elavatena Järvamaa praost Harald Meri ja tema koduabilist Valve Kleini. 6. aprillil, need on ekspertiisi andmed, kell 3 öösel süüdati pastoraat. Tuletõrje tegutses operatiivselt ja majas olnud varad on enam-vähem kahjustusteta, vähemalt nende abil saab teostada ekspertiisi. Pastoraadis asus raudkapp, milles oli enam kui 40 000 rubla eest kiriku vara, atribuutikat, põhiliselt sularaha. Sularaha muutus kasutamiskõlbmatuks, kuid selle summa ja olemasolu on faktiliselt kindlaks tehtud. Alles on ka pastori eraldusmärk, suur kullatud hõberist ja muu kiriku atribuutika, mis asus pastoraadis. Operatiivtoimingute tulemusel on tuvastatud kahe eseme kadumist, need on välismaise päritoluga Harald Meri nimele registreeritud jahipüss, selle number on teada, ja kiriku võti. Rohkem mitte midagi esemetest kaduma läinud ei ole. Esialgu loeti kadunuks kirves, kuid selle olid võtnud naabrid ja hiljem tagasi toonud.

Kolm päeva hiljem, esmaspäeval, algatas Eesti NSV Prokuratuur, s.t. Eesti NSV prokuröri juures asuv eriti tähtsate asjade uurija Aksel Onk kriminaalasja tahtliku tapmise kohta raskendavatel asjaoludel.

Komisjoni loomise hetkest asusime samuti tööle ja oleme suutnud, mulle tundub nii, vähemalt ühe küsimuse lahendamises kaasa aidata. On moodustatud Siseministeeriumi ja Riikliku Julgeoleku Komitee operatiivtöötajatest väga autoriteetne uurimisgrupp.

14. aprillil kaevati lahti kahtlustatav hauakoht. See asub Türi linnast 15 km kaugusel. Eelnevalt teostati operatiivuuringuid ligemale 300 inimese osavõtul, uuriti läbi ümberkaudsed metsad ja veekogud. Selleks kaasati ka kooliõpilasi, mis ei ole päris eetiline.

13. aprilli hilisõhtul enne päikeseloojangut avastati täiesti käidamatus kohas väidetav matmispaik. Kell 23.30 helistas mulle Siseministeeriumi korrapidaja ja järgmisel hommikul kell 7.30 sõitsid kohale eksperdid ja operatiivgrupp, kellega ma kaasa sõitsin, vabariigi siseministri asetäitja polkovnik Rikkase juhtimisel.

Pärast haua lahtikaevamist, mis oli 1 m ja 62 cm sügav ja kaevatud mitte auguna, vaid hauana, tulid päevavalgele kaks ilmsete vägivallatunnustega surnukeha. Tunnused viitavad julmale piinamisele. Praost Meri peas on kaks surmavat löiketorkehaava ja löiketorkehaav on ka alakehas, kust on välja lastud soolikad. Kirvega on pooleks raiutud tema põlv.

Kõik nende isiklikud esemed on alles. Valve Kleinil olid kõrvas kaks kuldkõrvarõngast, sõrmes kaks kuldsõrmust ja käel elektronkell, mis käis ja näitas õiget aega. Harald Meri käel oli väidetavalt platinast klotser hirve hambaga ja vasakul käel suur välismaise päritoluga täiskullast kell, mis on seiskunud kell 7.33. Vabariigi kohtu peaekspert Kooli vaatas laibad üle ja täna toimub ekspertiislahkamine. Kella 11 paiku saavad operatiivgrupi liikmed informatsiooni, kuid on tõenäoline, et Valve Klein on maetud elusana. 50-30 cm sügavusel on haud üle raputatud klooriga. Haua koht on maskeeritud väikeste kuuskedega (pikkusega 98–113 cm, 5 tk.) ja tuulemurdu meenutava risuga. Oleks olnud üks vihm ja veel kaks nädalat rohu tärkamiseks, poleks kuriteo paika tõenäoliselt mitte kunagi, arvestades haua klooreerimist, avastatud.

Ma ei nimetanud teile saladusliku matmispaiga asukohta teadlikult, kuna operatiivgrupp viibib praegu seal ja sel on korraldus avada tuli kahtlust äratavate isikute pihta ilma hoiatamata. Operatiivgrupi käsutuses on mitmetest allikatest kinnitust leidnud materjal kahtlustatavate kohta. Ma ei või teile praegu hakata loetlema neid inimesi nimepidi, kuid domineerivad kaks versiooni. Esimene – poliitiline versioon. Harald Meri tegeles väga pikka aega ja ammu enne, kui see ametlikult meil vabariigis algas, represseeritute ja represseerijate nimekirjade koostamisega. Ta on saanud viimase 15 aasta jooksul korduvalt tapmisähvardusi. Viimane tapmisähvardus tema aadressil tuli 2 päeva enne tema saladuslikku kadumist. Niipalju seoses poliitilise motiiviga.

Röövimise motiiv langeb minu poolt nimetatud asjaoludel täielikult ära.

Ja kolmas on isiklike suhete motiiv. Harald Meri ja tema koduabilise Valve Kleini omavahelised suhted ja suhted perekonna liikmetega olid väga mitmeplaanilised ja keerulised. Praegu nende väljaselgitamine käib ja seetõttu on kahtlusaluste isikute ring väga lai, hõlmates kümneid ja kümneid inimesi. Operatiivtoimingute käigus korraldatakse kõikide kahtlustatavate järelevalvet, vabariigi prokurör on valmis igal hetkel sanktsioneerima vajaduse tekkimisel kellegi arreteerimise.

On mõningaid ettepanekuid. On tehtud tähelepanuväärt tööd. Viimase 25 aasta jooksul ei ole ühtki nii rasketel asjaoludel tehtud mõrva ja mõrvaohvreid kunagi varem nii kiiresti avastatud – arvestades matmise keerukust ja kasutatud neutraliseerimise vahendeid. Kuid komisjonil on mitmeid kahtlusi. Ja nimelt – praosti isiklike asjade läbivaatust ei ole vaatamata sellele, et on

möödunud 6 päeva tulekahjust, veel alustatud. Mul on ettepanek jagada meie komisjon kaheks komisjoniks. Üks peaks tegutsema poliitilisele motivatsioonile hinnangu andmisega kohapeal. Ja tõenäoliselt alustama seda tööd viivitamatult – hakkama läbi vaatama praost Meri isiklikke pabereid. Ettepanek oleks sellesse komisjoni määrata Laar, Jürjo, Ugandi ja Liim. Need on inimesed, kes on olnud varem Meriga seotud ja kes teavad tema keerulisi poliitilisi suhteid. Ugandi on ju Järvamaa maavanem. Ja teine osa komisjonist, Leisson, Järlik ja Kõo, tegeleks operatiivtöö järelevalve ja koordineerimisega.

Eile õhtul, alates kella 22-st töötas Eesti Televisioonis tunni aja jooksul usaldustelefon. Taksojuht oli esimene helistaja ja me saime väga hinnalist informatsiooni, mida ei olnud uurimisgrupi käsutuses ja mis võimaldab kahtlemata selle asjaga edasi jõuda.

Kell 22.08 tuli teade, et järgmine ohver, mõrvatav, olen mina.

Sellega ma tahan hoiatada kõiki uurimisgrupis osalevaid rahvasaadikuid ja palun presiidiumil võtta tarvitusele meetmeid, et tagada Ülemnõukogu poolt loodud komisjoni liikmete julgeolek.

Ma teen härra juhatajale ettepaneku mälestada leinaseisakuga Eesti NSV Ülemnõukogu hukkunud saadikukandidaati, Järvamaa praosti Harald Meri. Ma tänan!

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Asugem kolmanda istungjärgu päevakorra kinnitamise juurde.

Juhatuse lauale on laekunud mõned saadikugruppide ettepanekud. Tõenäoliselt kujuneb meil sellel teemal välja diskussioon. Töö korras on meil ette valmistatud projekt, mida ma tahaksin teile tutvustada.

Oleks ettepanek panna päevakorda selline punkt: informatsioon alaliste komisjonide õigustest ja tegevusest. Tundub, et sellelaadiline teema oleks väga vajalik lahti harutada. Tundub, et uued saadikud ei tea veel väga täpselt, milles seisnevad komisjonide õigused. Mida arvatakse, kas ollakse nõus sellega, et me lülitame päevakorda sellise punkti – informatsioon alaliste komisjonide õigustest ja tegevusest? Ja ettekandja oleks Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär Arno Almann?

Kas ollakse nõus, et me võtame päevakorra projektis pakutavad punktid ühekaupa läbi, hääletame nad eraldi ja pärast kinnitame kogu päevakorra. Nii vast oleks kõige ratsionaalsem.

Kui ollakse sellega nõus, palun hääletada. Kes on selle poolt, et me lülitaksime päevakorda informatsiooni alaliste komisjonide õigustest ja tegevusest? Poolt 93 saadikut, vastu 1 ja erapooletuks jäi 1. On lülitatud päevakorda.

On ettepanek, et selle istungjärgu ühe päevakorrapunktina me kinnitaksime ka Eesti NSV valitsuse liikmete kinnitamise. Nagu te teate, ei ole valitsus veel täies koosseisus. Nii et oleks täiesti loomulik, kui suur osa selle istungjärgu tööajast kuluks valitsuse moodustamisele. Kes on selle poolt, et Eesti NSV valitsuse liikmete kinnitamine oleks päevakorras? Palun hääletada! Poolt 94 saadikut, vastu ja erapooletuid ei ole.

Me oleme likvideerinud Eesti NSV-s Rahvakontrolli Komitee. On ettepanek selle asemel moodustada riigikontroll. Kes on selle poolt, et me paneksime päevakorda Eesti NSV riigikontrolli seaduseelnõu? Palun hääletada! Poolt on 65 saadikut, vastu 13 ja erapooletuks jäi 15. Riigikontrolli seaduseelnõu puhul on ettekandja majanduskomisjoni esimees Ants Veetõusme ja kaasettekandja õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton.

Te kõik mäletate, et meil jäi pooleli Eesti valitsemise ajutise korra seaduseelnõu esimene lugemine. On ettepanek lülitada päevakorda punkt – seaduseelnõu "Eesti valitsemise ajutine kord" esimese lugemise jätkamine. Palun hääletada! Poolt on 75 saadikut, vastu 13 ja erapooletuks jäi 7. Selle seaduseelnõu puhul on ettekandja õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton.

On ettepanek lülitada päevakorda Ülemnõukogu Presiidiumi seadluse "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest" kinnitamine. On olemas kaks alternatiivset varianti. Üks on esitatud võrdsete õiguste saadikugrupi poolt. Kes on selle poolt, et lülitada päevakorda seadluse "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest" kinnitamine? Palun hääletada! Poolt on 75 saadikut, vastu 12 ja erapooletuks jäid 6.

Minu kätte on laekunud võrdsete õiguste saadikugrupi ettepanekud küsimuste päevakorda võtmiseks. Tutvustan neid järjekorras, nagu nad on autorite poolt esitatud. Kuna ma võin eksida nüanssides, siis lubage, et loen nad ette vene keeles, nagu nad autoritel kirjutatud on.

Esimene. Eesti NSV Hinnaameti otsuse äramuutmisest mõnede tööstus- ja toidukaupade hindade tõstmise kohta. Kes on selle punkti päevakorda lülitamise poolt? Palun hääletada! Ettepaneku poolt on 33 saadikut, vastu 48, erapooletuid 12. See ettepanek ei leidnud toetust. Informatsiooniks teile: selle kohta on ka saadiku järelepärimine valitsusele, mis antakse edasi ettenähtud korras.

Teine ettepanek võrdsete õiguste saadikugrupi poolt, mida lubatagu mul samuti ette lugeda vene keeles, on järgmine: praktilise abi osutamise kohta Kirde-Eesti ökoloogilise kriisi piirkonna elanikkonnale ning tema varustamisest toidu- ja tööstuskaupadega. Kes on selle

ettepaneku poolt? Palun hääletada! Poolt 43, vastu 39, erapooletuid 10. Ettepanek ei leidnud Ülemnõukogu toetust.

Kolmas ettepanek. Et jääda sama stiili juurde, ma loen ka selle vene keeles ette, nii nagu ta on autoril kirjutatud. Kes on selle poolt, et lülitada päevakorda selline punkt: Eesti NSV referendumiseadus? Palun hääletada! Poolt 24 saadikut, vastu 64, erapooletuiks jäid 6. Ka see ettepanek ei leidnud toetust.

Ja viimane ettepanek. Kas lülitada päevakorda selline punkt: Eesti NSV kodakondsusseadus? Palun hääletada! Selle ettepaneku poolt on 29 saadikut, vastu 60, erapooletuks jäi 6. See punkt ei leidnud samuti toetust.

Kas on veel ettepanekuid päevakorra kohta või on küsimusi juba päevakorda lülitatud punktide kohta? Tiit Made.

T. Made

Austatud härra eesistuja! Mul on küsimus ja ka ettepanek. Küsimus on arvatavasti meie Ülemnõukogu Presiidiumile, tema esimehele või härra spiikrile. Reedel me võtsime vastu kirja Nõukogude Liidu presidendile Mihhail Gorbatšovile. Massiteabevahenditest, ajakirjandusest, televisioonist ei ole mina isiklikult saanud mingit informatsiooni, kas see kiri on üle antud ja missugune on reaktsioon. Ja ma paluksin, et keegi sellele küsimusele vastab.

Edasi tuleb ettepanek: arutada siin saalis põhimõttelist seisukohta, mis oli välja öeldud meie ajakirjanduses härra Arnold Rüütli suu läbi, et meie ei muuda mingisuguseid majandusalaseid suhteid keskusega, Nõukogude Liiduga. Kas seda küsimust on arutatud presiidiumis? Kas seda küsimust on arutanud valitsus? Kas selle kohta on üldse kontseptsioon olemas? Paluksin see küsimus arutusele võtta.

Juhataja

Kuulame enne kõik küsimused ära ja siis asume vastama. Liia Hänni.

L. Hänni

Härra juhataja, austatud kolleegid! Lubage teile meelde tuletada, et juba esimesel istungjärgul me võtsime päevakorda küsimuse Eesti sümboolikast. Nädal aega tagasi, teisel istungjärgul, me kinnitasime, et küsimus on endiselt päevakorras. Aruteluni me ei jõudnud põhjendusega, et seaduseelnõu on toores ja vajab täpsustamist komisjonides. Ometigi on selge, et küsimus ei ole niivõrd seaduseelnõu juriidilises kvaliteedis, kuivõrd erinevate poliitiliste jõudude

suhtumises sellesse eelnõusse. Just sel põhjusel me vajamegi avalikku diskussiooni Ülemnõukogus.

Teen ettepaneku võtta sümboolikaseaduse eelnõu täna algaval istungjärgul esimesele lugemisele. Tahaksin veel märkida, et küsimus Eesti sümboolikast on otseses loogilises seoses meie poolt 30. märtsil vastu võetud otsusega "Eesti riiklikust staatusest". Sellest otsusest tulenevalt on Eesti Vabariigi territooriumil okupatsioonivõimude poolt loodud pseudoriiklik moodustis – Eesti NSV –, mis oli ellu kutsutud selleks, et varjata toimepandud kuritegu. Sama eesmärki teenisid ka senised sümbolid.

Praegu on Eesti NSV Ülemnõukogu täiesti pädev tühistama neid pseudoriiklikke sümboleid. Nendest sümbolitest loobumine tooks täie selgusega esile meie tegeliku seisundi.

Juhataja

Vladimir Kuznetsov.

V. Kuznetsov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Minu arvates tuleb meil päevakorda võtta veel kaks küsimust, millised peaksid lausa automaatselt eelmistelt istungjärgudelt üle kanduma.

Neist esimene on vähemuse õiguste kaitse parlamendis. Teine – Eesti NSV valitsuse ärakuulamine IME programmi elluviimise kohta.

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid! Mul on kolm ettepanekut. Enne, kui me päevakorra kinnitame, pakutagu meile välja ka ajakava, kuidas me seda päevakorda läbi võtame. Püüaks siis ka sellest ajakavast kinni pidada eelseisva kolme päeva jooksul.

Teiseks. Kui võetakse päevakorda punkt valitsuse liikmete kinnitamisest, siis tahaks ka teada, kellest jutt on, keda me täna kinnitama hakkame. Ja kolmandaks. Minu arust on kaks esimest ja viimane päevakorrapunkt, mida pakkus võrdsete õiguste saadikugrupp, siiski tähtsad. Kui me neid täna ka päevakorda ei võta, peaksime nad mingisugusesse perspektiivtööplaani võtma. Need on küsimused, mis huvitavad kõiki, ka mind näiteks.

V. Malkovski

Tahaksin toetada eelkõneleja mõtteid seoses meie istungjärgu päevakorraga. Leppisime ju omavahel kokku, et kui me ei jõua eelmisel istungjärgul mõnd küsimust läbi vaadata, kandub see üle järgmisse istungjärku ning võetakse selle päevakorda. Seda selleks, et meie töös

valitseks järjepidevus. Eelmine kord pakkusime kinnitamiseks päevakorrapunkte, millistest kõneles saadik Kuznetsov, ja ka mina ise tegin ettepaneku vaadata, kuidas edeneb vabariigis isemajandamise evitamine. Praegu ma ei näe neid küsimusi kusagil. Palun need küsimused vastavalt reglemendile lülitada praeguse istungjärgu päevakorda.

U. Ugandi

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Tõepoolest, sümboolikaseadus on meil üleval esimesest päevast. Ka see seadus puudutab Eesti staatust. Oleks väga loogiline, et see võetaks vastu esimesel lugemisel. Nii et ma toetan seda ettepanekut.

J. Põld

Härra esimees, härra juhataja, austatud kolleegid! Võib-olla oskaks anda keegi informatsiooni, miks lendas täna linna kohal kopter ja miks liiguvad linnas sellised väeosad, nagu eile, pühapäeval? Ja tahaks teada ka, millised olid läbirääkimise tulemused ja Gorbatšovi reaktsioon meie poolt vastuvõetud seadusele.

Juhataja

Suur tänu! Teet Kallas.

T. Kallas

Härra esimees, ma tahaksin pöörduda meie venekeelsete saadikute poole, et nad ei mõistaks nende nelja ettepaneku vastuvõtmata jätmist kui mingit kollektiivset pahatahtlikkust. Me eeldame, et need kõik võetakse vastu, aga eelnevalt tuleks esitada projektid. Nii et sel teemal ei maksaks väga suurt poleemikat alustada. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Mikk Titma.

M. Titma

Mul oleks kaks ettepanekut. Esimene. Võib-olla tuleks panna komisjonile ülesandeks vaadata läbi Ülemnõukogu eelarve? Iga asi maksab. Me võtame tihtipeale otsuseid vastu ilma igasuguse materiaalse katteta. See tööstiil meid kaugemale ei vii. Kõige õigem ongi alustada iseendast ja teha selgeks, milline on meie tegelik eelarve ja kuidas me seda saame kasutada.

Teine ettepanek. Siin oli esitatud terve rida ettepanekuid päevakorra osas, ja nagu need viimased neligi, lükati tagasi ilmselt selletõttu, et projekti ei ole olemas. Mulle tundub, et taoline käitumine pole päris õige. Võib-olla me saaksime hääletada taoliselt, et kas põhimõtteliselt võtta Ülemnõukogu päevakorda ja kui võtta, siis millisele alalisele komisjonile suunata. Sest väga väär on, kui erakonnad hakkavad esitama Ülemnõukogule projekte. Nähtavasti õige tööstiil on see, kui Ülemnõukogu saab projektid vastavatest komisjonidest.

Juhataja

Suur tänu! Vladimir Lebedev.

V. Lebedev

Lugupeetud esimees, lugupeetud kolleegid! Ajalehtedes vilksatas teade, justnagu oleks Ülemnõukogu Presiidiumi istungil kinnitatud vabariigi 9-liikmeline delegatsioon läbirääkimisteks NSV Liidu juhtkonnaga Eesti poliitilise ja majandusliku iseseisvuse kohta. Seoses sellega on mul küsimus Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi juhile. Esiteks, kes on need 9 inimest? Teiseks, miks määrati nende kandidatuurid kindlaks Ülemnõukogus arutamata? Leian, et see on Ülemnõukogu liikmete arvamuse ignoreerimine.

V. Jermolajev

Lugupeetud presiidium, lugupeetud kolleegid! Toetan kõiki eelkõnelejaid, kes nõudsid reglemendi täpset täitmist ning juba varem päevakorda võetud küsimuste arutamist. Kaldun arvama, et viga võib olla unustamises. Sestap teen ettepaneku paljundada saadikute tarvis igaks hommikuks need küsimused, milliseid ei jõutud eelmisel istungjärgul läbi arutada. Siis on Ülemnõukogu saadikutel alati laual varem päevakorda võetud ja arutamata jäänud küsimuste loetelu. See oleks minu ettepanek.

Teiseks. Ajalehtedes vilksatas teade, justnagu käivat kooskõlastamine venekeelsete saadikutega, et pakkuda valitsuse liikme kandidaadiks Jevgeni Kogan. Selle teate all olevat olnud Edgar Savisaare allkiri. Meie ei tea sellistest asjadest midagi ning tahaksime teada, kustkohast taolist informatsiooni ammutatakse?

Juhataja

Suur tänu! Enn Põldroos.

E. Põldroos

Lugupeetud härra juhataja! Päevakorra kinnitamisel oleme sattunud põhimõttelise küsimuse peale. Minu arvates me peame vahet tegema kahe asja vahel. Üks asi on võtta probleem Ülemnõukogu töökavasse, teine asi on võtta see päevakorda. Päevakorda me ei võta probleemi, vaid konkreetse dokumendi. Kui probleem on küpsenud juba, siis saame selle dokumendina võtta päevakorda. Umbkaudselt päevakorda arutada ei saa. Selle tõttu pean täiesti loomulikuks, et päevakorda võtmise aluseks peab olema dokumendi projekt. Sellele võivad siis lisanduda alternatiivsed projektid. Dokumendid võivad arutelu käigus muutuda, kuid alus päevakorda võtmiseks, läbirääkimisteks peab olema.

Teiseks. Ma ei ole sugugi nõus Mikk Titma mõttega, et seaduseelnõusid võivad esitada ainult Ülemnõukogu komisjonid. See on seadusliku algatuse piiramine, demokraatliku protsessi ühe kõige tähtsama alustala õõnestamine. Igal saadikul, peale selle tervel real ühiskondlikel organisatsioonidel väljaspool Ülemnõukogu on seadusandliku algatuse õigus. Neil on õigus esitada oma dokumendiprojekte. Ja kui esitab saadik või saadikugrupp, siis ta esitab otse Ülemnõukogule. Ülemnõukogu otsustada on, kas võtta päevakorda või mitte. Ja kui ta võtab päevakorda, siis ta suunab dokumendi edasi vastavasse komisjoni. See on juba järgmine etapp, kui komisjonid alustavad tööd.

Ütlen veel kord: seadusandliku algatuse õigus on üks demokraatia alustugesid ja me ei saa sellest loobuda. Tänan!

N. Aksinin

Lugupeetud spiiker, lugupeetud kolleegid! Selle kuu 13. päeval võeti Sakala tänava majja kokku ligi 400 isamaasõja invaliidi, kelle ees esines lugupeetud Kork. Konkreetset vastust soodustuste osas polnud mingisugust. Oli emotsioonide tulv, mis lõppes kõikide veteranide lahkumisega sellest saalist. Palun anda ametlik vastus minu kui saadiku järelepärimisele Suure Isamaasõja veteranide soodustuste kohta. Tänan tähelepanu eest.

S. Petinov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Kasutan ära pausi enne päevakorra kinnitamist. Eelmine kord mul õnneks ei läinud – juhataja lükkas mu ettepaneku tagasi kui päevakorda mittepuutuva. Ometi tahan teid tagasi tuua selle juurde, et on tarvis veel kord eriti hoolikalt läbi kaaluda meie istungite transleerimise küsimus raadio kaudu. Komisjoni arvamus, mille edastas meile lugupeetud R. Veidemann, on pehmelt öeldes väheveenev. Translatsiooni saab korraldada. Oleme töötanud raadio ja tele alal ning tunneme tehnikat väga hästi. Teame, et see

uuenebki. Teame, et N. Liidu Ülemnõukogu edastab oma istungeid tele kaudu pidevalt. Meie ei pretendeeri pidevale transleerimisele, kuid nagu avaldasime varemgi, peaksid tähtsamad vabariigi poliitilist ja majanduslikku elu puudutavad istungid ringhäälingus edastatud saama. Ma tahan, et see küsimus oleks pandud hääletamisele veel enne päevakorra hääletamist. Teine küsimus puudutab seda, millest praegu kõneles lugupeetud saadik Põldroos. Ma ei saa küsimuse sellise asetusega nõustuda. Tahan toetada hoopis lugupeetud Mikk Titmad ses suhtes, et päevakorda peame võtma ikka eriti elulisi küsimusi, ja ettepaneku tegijad, saadikugrupp või üks saadik, omavad selleks täit õigust. Ja komisjonide, juristide ja spetsialistide asi on koos grupi esindajatega see seaduse vormi valada. Pole sugugi kohustuslik, et mõni saadikugrupp või üks Ülemnõukogu liige peaks seaduseelnõu ise valmis tegema. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Ants Paju.

A. Paju

Austatud Ülemnõukogu juhataja, lugupeetud kolleegid! Minu arvates liigub õiges suunas ja oma rütmiga vaid kell. Me jälle takerdume. Kui võtta meie töökavad ja see, mis ilmub meie tööst ajalehtedes, siis tekib vahel niisugune õudne tunne. Me saime siin äsja esimese satsi ministreid paigale, kuid me ei ole veel tutvustanud Eesti rahvale ministrite paikapanemise kontseptuaalset alust. Juba aga ilmub "Päevalehes" lugu, et üks minister läks ministeeriumi ja löi platsi puhtaks. Ma teen ettepaneku lõpetada vaidlused ja kiires korras alustada tööd, et näiteks päästa kevadtööde eel maamehed hirmust selle ees, et kes saab põllumajandusministriks. Kõigepealt on tarvis panna paika valitsus.

Ja teine ettepanek. Minu arvates niisugustel juhtudel, nagu nädalavahetusel oli, kui Arnold Rüütel oli tõsisel jutuajamisel Moskvas ja presiidiumgi koos oli, peaks lugupidamisest saadikute vastu antama kõigepealt ülevaade nendest tõsistest kõnelustest, et meie ei peaks oletama. Aitäh!

M. Titma

Nähtavasti väljendasin ma ennast ebatäpselt. Ma rääkisin küsimuste päevakorda lülitamisest ja jään oma seisukoha juurde. Seadusandliku initsiatiivi õigus on loomulikult väga suurel hulgal isikutel ja ka organisatsioonidel, kuid Ülemnõukogu päevakorda kujundades saame me

arutama hakata ikkagi ainult neid dokumente, mis on läbi jooksnud meie komisjonidest. Muidu oleks ju komisjonid tarbetud.

L. Hänni

Austatud juhataja! Me peaksime energilisemalt tegutsema sõjaväeteenistuses viibivate eesti noormeeste elu ja tervise kaitsega. Möödunud nädalal oli Tartus üks sõjaväeteenistuses viibivate noormeeste vanemate kokkusaamine, kus tuli välja, et inimestel on tõepoolest väga palju probleeme ja nad ei tea, kuhu oma murega pöörduda. Ülemnõukogu komisjonid peaksid välja töötama konkreetsed meetmed, kuidas riiklikul tasemel neid muresid hakata lahendama. Teen ettepaneku sõjaväeteenistuse küsimus uuesti päevakorda võtta.

Juhataja

Suur tänu! Vladimir Kuznetsov.

V. Kuznetsov

Olen sunnitud teist korda sõna võtma, et anda selgitust. Võrdsete õiguste saadikugrupp pakkus välja 4 küsimust nende lülitamiseks päevakorda. Mõned saadikud püüdsid nende mahahääletamist seletada vastavate otsuseprojektide puudumisega. Ma selgitan. Kõne all olnud seaduseelnõud asuvad presiidiumis. Kui oli tegu väärsti mõistmisega, palun need küsimused uuesti läbi hääletada. Mis puutub hindade tõstmise otsuse äramuutmisse, siis siin pole ju mingit mahukat otsust vaja. Peame vaid otsustama, kas muudame ära või jätame jõusse.

Ja lõpuks. Kirde-Eesti ökoloogilise katastroofi piirkonnas asuva elanikkonna praktilise abistamise koht. Ma rõhutan – Narvaski jääb tihti vajaka nii liha- kui piimatooteid. Selle päevakorrapunkti pakkumine pole muud kui hädakisa, aga meie pistime väljasirutatud pihku külma kivi. Palun hoolega vaagida seda küsimust.

Juhataja

Suur tänu! Toomas Kork.

T. Kork

Lugupeetud juhataja! Minu jaoks täiesti arusaamatu, kuidas võivad saadikugrupi liikmed, kes nimetavad end "võrdsete õiguste eest", nõuda järjekindlalt eelisõigusi ainult mõnede elanikkonnagruppidele. Grupi nimetus ja programm välistavad täielikult teineteist, ja see pole

kooskõlas maailma parlamendipraktikaga. Teen ettepaneku muuta kas grupi nimetus või tegevusala, need välistavad teineteist.

Juhataja

Suur tänu! Peet Kask.

P. Kask

Lugupeetud härra juhataja! Küsimuste päevakorda võtmisest, mille kohta ei ole esitatud seaduseelnõu projekti: sel juhul võib nad võtta päevakorda mingi muu projektiga, näiteks selle kohta, et moodustada ajutine töörühm seaduseelnõu väljatöötamiseks või suunata see küsimus ühte või teise komisjoni. Mingisugune kirjalik alus peaks ikkagi olema.

Juhataja

Suur tänu! Jaan Lippmaa.

J. Lippmaa

Austatud juhataja, lugupeetavad kolleegid! Ma toetan meie kolleegi härra Aksinini ettepanekut võtta arutusele nõndanimetatud veteranide eelisõiguste küsimus, mis on üks enim diskuteeritavaid probleeme ka minu toetajate hulgas. Kui Tallinna linna volikogu tühistas nimetatud eelised ja avaldas ajakirjanduses defitsiitkaupade kogused, mis aasta jooksul veteranitõendite alusel välja osteti, tegid mõned helged pead rehnutti ja leidsid, et igal veteranil peaks kodus olema lahustuva kohvi, viinerite ja rohelise herne ja muu söödava selline varu, et võib lahedasti vastu pidada vähemalt 2 aastat piiramisseisukorda. See viis mõttele, et küllap varustatakse kõige sellega ka veterani suguseltsi, kolleege, nii siin Eestis kui ka suurel kodumaal. Olen kuulnud ka võltstõendeist, mis viib mõttele, et neid vast kasutab ka mingi maffia. Seepärast teen oma toetajaskonna ja valijate tungival nõudmisel ettepaneku tühistada kogu Eesti NSV territooriumil kõik eelisõigused, peale ilmselgete invaliidide omade. Ühtlasi tuleb ära kaotada ka nn. personaalpensionäride staatus ja sellega kaasnevad eelised, sest tänu just sellele "kontingendile" oleme praegu seal, kus me oleme.

S. Petinov

Lugupeetud juhataja! Palun kõiki oma kolleege andestada mulle mu korduv sõnavõtmine. See tuleb lühike.

Ma toetaksin Jaan Lippmaad ses mõttes, et kui me juba räägime privileegidest, tuleb need käsile võtta kogu kompleksis. Arvan, et sõjaveteranid pole ses kompleksis kaugeltki esikohal ja esmalt tuleks heita pilk hoopis mõnele teisele eelistatud kategooriale. Just ses mõttes olen kolleeg Jaan Lippmaaga täiesti ühel meelel. See küsimus on tarvis ette valmistada ja päevakorda võtta.

T. Käbin

Härra eesistuja, lugupeetud kolleegid! Mul on ettepanek, et järgmise nädala esmaspäevaks esitataks kõik ettepanekud päevakorra kohta motiveeritult ja kirjalikult. Sellega me hoiame oluliselt aega kokku. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu, me peaksime õigupoolest tegema vaheaja. Mida arvatakse, kui me teeksimegi vaheaja, et presiidium saaks vahepeal tutvuda valitsuse liikmekandidaatidega. Pärast asuksime läbi arutama teie ettepanekuid, mis puudutavad päevakorda. Kas sellega ollakse nõus? Enne seda on meil üks pidulik toiming. Nimelt on meie hulgas juubilar, härra Arro, ja anname sõna Arnold Rüütlile.

A. Rüütel

Mul on väga hea meel sõna võtta pärast nende pingeliste küsimuste arutelu, et öelda tänusõnad ja meiepoolse õnnitluse Lembit Arrole. Inimesele, kes on Kaiu kolhoosi, kogu selle tootmise kui ka kogu infrastruktuuri välja arendanud. Me võime rääkida tema elutööst selles majandis. Ma arvan, et mitte ainult mina, vaid paljud teist on selles majandis käinud. Nendes külades käinud, mis asuvad selle majandi territooriumil, ja me oleme kõik veendunud selles, et seal ei ole unustatud tõesti kõiki neid põhimõtteid, millest siin nii väga palju juttu on olnud. See tähendab kas või talumajanduse arendamist. Ma ei räägi muidugi sellest, et seal oleks taludeks kõik maad välja jagatud, kuid au sees on olnud kõik need majad, pered, külad, mis on seal läbi aastasadade olnud, st. on eksisteerinud selle maaelu ja elulaadi järjepidevus ja see kutsub esile kahtlemata austuse. Ja ma arvan, et ka see, et Lembit Arro on praegu meie keskel inimesena, kes austuse ja usaldusega on kohaliku rahva poolt valitud Ülemnõukogu saadikuks, räägib paljustki. Nii et lubage tänu ja sügava austusega anda Lembit Arrole üle meie nimel õnnitlused ja kimp lilli. (Aplaus)

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Erikomisjoni liikmeil palutakse koguneda vaheajal kohviku ukse lähedale. Samas ma panen südamele, et Ülemnõukogu Presiidiumi liikmed tuleksid kohe pärast vaheaja väljakuulutamist tuppa nr. 115 presiidiumi istungile. Vaheaeg pool tundi. Töö jätkub kell 12.45.

V a h e a e g

Juhataja

Mul on selline ettepanek, lugupeetud Ülemnõukogu. Kui jõuame tööjärjega hääletamiseni, siis teeme ka kohaloleku kontrolli, sest tahes või tahtmata võib praegu tulla Ülemnõukogu töö käigus asjaolusid, et üks või teine Ülemnõukogu või presiidiumi liige peab korraga olema mitmel pool. Ja võib juhtuda, et täiesti õigustatud põhjustel viibib mõnigi Ülemnõukogu liige veel minutit 10.

Lugupeetud Ülemnõukogu! On esitatud mitmeid küsimusi ja ettepanekuid päevakorra kohta. Asume neid kommenteerima ja selle järel päevakorda kinnitama. Tiit Made ja mõned teised Ülemnõukogu liikmed avaldasid arvamust selle kohta, et Ülemnõukogu esimees Arnold Rüütel peaks andma informatsiooni, mis Moskvas toimus, ja ka olema valmis kommenteerima teisi poliitiliselt põhimõttelisi küsimusi.

Peale päevakorra kinnitamist on Arnold Rüütel valmis Ülemnõukogu ees esinema, vastama küsimustele ja andma oma seisukohad kõikides üleskerkinud küsimustes.

Liia Hänni tõstatab küsimuse, kas ei peaks siiski panema Eesti sümboolika seaduseelnõu esimesele lugemisele. Tõepoolest, see märkus oli asjakohane, siin ei olegi probleem niipalju õiguslik kui poliitiline. Praegu on see materjal komisjonides. Oleme arutanud presiidiumil seda küsimust kaks korda ja hetkel tundub küll, et materjal vajaks veel tööd komisjonide tasemel. Kuid kui me jõuame otsustamise staadiumisse, panen selle küsimuse hääletamisele.

Ülemnõukogu liige Kuznetsov puudutas küsimust kahe juba päevakorras oleva päevakorrapunkti osas – vähemuste õiguste kaitse seaduseelnõu ja IME problemaatikaga seotu kohta. Peab ütlema, et need punktid ei ole mitte kuhugi kadunud, need on kinnitatud päevakorda ja lähevad automaatselt üle kolmandale istungjärgule. Iseasi on, millisesse järjekorda me paneme need siis, kui me oleme lõplikult otsustanud, et need päevakorda jäävad.

Informatsiooniks niipalju, et vähemuse kaitset puudutav seadus on meil juba olemas. Kui see ei sobi, on ettepanek saadikutele, kes seda probleemi tõstatavad, esitada alternatiivne variant või parandused olemasoleva seaduse kohendamiseks. Mis puudutab IME-ga seoses olevaid probleeme, siis minu teada eelmisel reedel valitsus just käsitleski nende arutusele panekut Ülemnõukogus. Ootame lihtsalt ära, kuni valitsus on suuteline selle kohta informatsiooni andma. Ma rõhutan veel kord – need küsimused on päevakorras automaatselt sees.

Juhan Telgmaal oli probleem ja ettepanek seoses ministrite kinnitamisega. Siin on lood niimoodi, et praegu just Ülemnõukogu Presiidiumis me tutvusime järjekordsete ministrikandidaatidega ja täna peale lõunat on nad komisjonide ees. Homme ühel istungil, kas hommikusel või õhtusel – seda me veel otsustame teiega koos –, tulevad ministrikandidaadid Ülemnõukogu ette.

Uno Ugandi toetas sümbolika seaduseelnõuga seonduvaid probleeme. Me tuleme selle juurde siis, kui asume hääletama.

Jüri Põld tõstis üles küsimuse väeosade liikumise kohta ja samuti kopteri kohta. Võib-olla Jüri Põld esitab selle küsimuse kirjalikult ja me edastame selle valitsusele.

Teet Kallas tegi toetavaid märkusi. Eks need kuulu vastavate teemade juurde.

Mikk Titma arvas, et peaks arutama eelarvet. Võib-olla Mikk Titma teeb selle kohta ka kirjaliku ettepaneku.

Mis puutub probleemi, kes on seadusandliku initsiatiivi autor ja kes mitte, eks see pea selguma diskussiooni käigus.

Vladimir Lebedev tõstis üles küsimuse läbirääkimiste delegatsiooni koosseisust. Mul on selle kohta teile öelda järgmist. Tõepoolest, reedel Ülemnõukogu Presiidiumi istungil me arutasime läbirääkimiste delegatsiooniga seonduvat, kuid seoses Arnold Rüütli esinemisega Moskvas Presidendinõukogus ja seoses täiendavate probleemide kerkimisega tuleb see küsimus uuesti läbivaatamisele. Nii et teadmiseks Ülemnõukogule: arutelu Ülemnõukogu Presiidiumis delegatsiooni kohta oli tõine, see polnud veel otsustamine. Selle küsimuse juurde veel tullakse ja otsustatu esitatakse Ülemnõukogule õigel ajal koos vajalike põhjendustega. Praegu on ettepanek seda küsimust mitte päevakorda võtta.

Koit Raud kõneles vähemuse õiguste kaitse seadusest ja sümbolikaga seonduvast. Sellest me juba rääkisime.

Saadik Jermolajev puudutas veel kord neid päevakorrapunkte, millised esimesel istungjärgul said päevakorda võetud. Nad on kõik olemas, nad ei kao kuhugi, kommentaar sai nende kohta juba antud.

Mis puudutab meile kõigile tuntud Nõukogude Liidu saadiku Jevgeni Kogani võimalikku osalemist valitsuse töös, siis see oli eksitus, ja selle kohta on ka õiendus ajakirjanduses avaldatud. Tegelikult mõeldi härra Golubkovi.

Saadik Aksinin kirjeldas olukorda, mis valitses 13. aprillil "Sakala" saalis, kui kõne all oli sõjaveteranide teatud eeliste läbiarutamise küsimus. Saadik Aksinin ütles, et ta esitab saadiku järelepärimise selle kohta. Kui see tuleb, siis. Ahhaa, on juba olemas.

Sergei Petinov palub panna hääletusele küsimuse, mis puudutab istungite raadio- ja teleülekandeid. Kui jõuame hääletuse juurde, puudutan ka seda küsimust.

Ants Paju tegi ettepaneku vaidlused lõpetada ja arvas ka, et Arnold Rüütel peaks andma ülevaate, mis Moskvas toimus. Nii saab ka sündima.

Liia Hänni avaldas muret sõjaväeteenistusega seonduvast. Hetkel ei oska operatiivselt reageerida. Võtame selle küsimuse üles riigikaitsekomisjoni istungil ja sealtkaudu see jõuab siis juba presiidiumisse ja Ülemnõukogusse. Värskest me ju alles seaduse vastu võtsime.

Saadik Kuznetsov juhtis tähelepanu sellele, et ühe päevakorda pakutava küsimuse puhul on vajalik dokument – seaduseelnõu olemas. Ja tõesti, Eesti NSV kodakondsuse kohta on meil seaduseelnõu olemas.

Toomas Kork arvas, et võrdsete õiguste saadikugrupi nimetust tuleb muuta. Jäägu see arutamisele töökorras.

Saadik Jaan Lippmaa arvas, et Aksinini ettepanek tuleks päevakorda panna eesmärgiga tühistada kõik eelisõigused. Ka seda me teiega arutame koos. Kuid teeksin siit juhatuse laua tagant teile sellise ettepaneku: tuleme selle küsimuse juurde siis, kui on saadik Aksinini järelepärimisele vastatud.

Teised küsimused või ettepanekud olid toetavat laadi.

A. Rüütli informatsioon NSV Liidu Presidendi nõukogu ja Föderatsiooninõukogu ühisest istungist ja M. Gorbatšovi ning N. Rõžkoviga 14. aprillil 1990. aastal toimunud kohtumisest

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Mida arvatakse sellest, kui Arnold Rüütli informatsioon saaks esitatud teile väljaspool päevakorda? Kuulaksime selle koha ära ja siis asuksime päevakorra

kinnitamisele. Kardan, et meil võib päevakorra kinnitamise ja järjekorra paikapanemisega vaidluseks ja tüliks minna. Parem on, kui me Arnold Rüütli informatsiooni enne ära kuulame. Kas ollakse sellega nõus? Palume Arnold Rüütlit.

A. Rüütel

Üldsusele on teada, et laupäeval toimus Nõukogude Liidu Presidendi nõukogu ja Föderatsiooninõukogu ühine istung, kus arutati Liidu majanduses tehtavaid järgnevaid muudatusi ja samme. See arutelu kestis praktiliselt kogu päev. See algas kell 11 ja ei suudetudki lõpule viia, sest küsimustering, mis seal tõstatati, oli niivõrd keeruline, et keegi ei osanud oma seisukohta esitada või seda lõpuni hoida. On ju kavas teha väga radikaalsed muudatused majanduse ümberkorraldamisel ja seisukohad muidugi on seda enam erinevad. Kõikvõimalikud muudatused, millised nad ka ei oleks, kahtlematult toovad endaga kaasa väga palju kõikvõimalikke erinevaid olukordi ja, mis peamine, nähtavasti olulise kõigi hindade tõusu. Üleminek täielikule turumajandusele, ka etapiviisiliselt, toob endaga kaasa väga tõsised muudatused sotsiaalses sfääris. On vaja välja töötada mehhanism, mis kaitseks üldsust ja eelkõige väikesepalgalisi inimesi selles olukorras, mis siis võib tekkida. Ma võib-olla ei hakka praegu sellest informeerima teid, sellepärast et see arutelu, nende kahe nõukogu istung, jätkub kolmapäeval kell 10.00 ja võib-olla ka siis ei suudeta veel langetada otsust. Nagu oli öeldud, küsimusi esitatakse palju. Oli ka varem kavas informeerida teid nendest jutuajamistest, mis siis toimusid mul, selleks et võiksime tõesti jätkata dialoogi meid huvitavates küsimustes ja nende otsuste kohta, milliseid oleme viimasel ajal vastu võtnud ja viimati – 30. märtsil. Kohe Moskvasse minnes taotlesin vastuvõttu Mihhail Gorbatšovi juurde. See küsimus kohe ei lahenenud, kuid lõunaks siiski selgus, et meil toimub tõesti temaga kontakt. Kuivõrd aga selle nõupidamise või istungi käigus toimus rida kohtumisi ja nende kohtumiste käigus kerkisid väga tõsised küsimused päevakorra – Tiit Made juba küsis nende kohta –, võib-olla ma vastangi enne, kui teiste juttude juurde läheme.

Kõigepealt, kas kiri, see meie otsus, anti üle, mis istungjärgul vastu võtsime? Ma andsin selle üle Mihhail Gorbatšovile, tema omakorda andis selle Jakovlevile ja tegi ettepaneku, et me üksikasjalikult arutaksime need punktid Jakovleviga läbi, kuivõrd temal nii pikaks aruteluks sel korral aega ei olnud.

Nüüd küsimus, kas ei kavatseta midagi muuta Nõukogude Liidu ja Eesti vahelistes majanduslikes suhetes? Härra Made küsis seda. Ajalehtedest võib tõesti välja lugeda, et asja võib nii mõista. Nähtavasti meie ajakirjanikud, kellele ma kohe Kremlist tulles informatsiooni andsin, ei mõistnud üksikasjaliselt selle asja sisu. Jutt on sellest, et kõik meie majanduslikes

suhetes Liiduga jääks samaks, kuni oleme kõik läbirääkimised ära pidanud. Sest kui me praegu midagi koheselt muudaks, kui üks või teine pool hakkaks meelevaldselt midagi muutma, kutsuksime esile majandusliku kaose. Sellepärast mul toimuski jutuajamine Nikolai Rõžkoviga teemal, et mingisuguseid sanktsioone ega midagi ei ole õige praegu rakendada. Kuivõrd see oleks kahjulik nii vabariigile kui ka Liidule tervikuna. Oleme ikkagi praegu terviklikus majandussüsteemis, töötame koos ja meie poolt vastuvõetud otsus ei tähendanud üldsegi seda, et päevapealt kõik need protsessid muutuks. Selleks ongi tarvis läbirääkimisi pidada, et kõike seda selgitada. Nii et palun seda mõista niimoodi. Läbirääkimiste eesmärk ongi selles, et kõik see asi paika panna.

Veel oli otsene küsimus härra Lebedevi poolt, et miks Ülemnõukogu rahvasaadikud ei tea midagi meie komisjoni võimalike liikmete kohta? See komisjon oli kavatsus esitada Ülemnõukogule. Kuivõrd ma tahtsin seda jutuajamist Moskvas läbi viia, siis me oma viimasel presiidiumi istungil tõesti võimalikku komisjoni koosseisu arutasime, kuid nüüd selle jutuajamise käigus, mis Moskvas toimus, on asi vaja uuesti läbi vaadata. Sellises koosseisus see komisjon ei sobi. Ilma mingi kahtlusega me esitame selle Ülemnõukogule läbivaatamiseks ja kinnitamiseks, nii nagu see ka mõeldud oli.

Nüüd aga asjast konkreetsemalt. Jutuajamine Mihhail Gorbatsšoviga algas küllalt keeruliselt. Kui me temaga õhtul peale istungi lõppu kohtusime, oli tema seisukoht selline, et meie poolt vastuvõetud otsus on niisugune, et tema ei poolda praegu meiega üldsegi läbirääkimiste alustamist. Kui me siiski dialoogi jätkasime, jõudsime järeldusele, et suhtumine saab olla samasugune nagu see on olnud viimastel päevadel Leedusse. Kui me aga dialoogi veel jätkasime, leppisime kokku, et on vaja kõiki neid üksikasju arutada. Ta tegi ettepaneku, et igasuguste läbirääkimiste jaoks, ükskõik kellega see ka ei toimuks mitte, on vaja küsimus ette valmistada. Ja nii toimub näiteks ka praegu tema ja Bushi vahelise kohtumise läbirääkimiste ettevalmistamine sisuliselt juba mitu kuud. Ja ka meie küsimus on tarvis ette valmistada ja sellega peavad tegelema eelkõige eksperdid. Milliseid küsimusi ja millisel kujul tõstatatakse, kelle poolt? Siis alles istutakse kõrgemal tasemel läbirääkimiste laua taha ja mõlemad pooled pakuvad välja oma konkreetse meeskonna või komisjoni, kes konkreetset läbirääkimisi peab. Ja meie jutt jõudis selleni, et nende poolt Presidendi nõukogu liikmed kureerivad, et see ettevalmistus vastavate küsimuste viisi ekspertide tasandil läbi viidaks, ja siis istuksime kokku. Ja ma loodan jõuda niikaugemale – kolmapäeval Presidendi nõukogu ja Föderatsiooninõukogu ühine istung jätkub, et siis päris täpselt (päev, kellaeg, koht) kokku leppida ja et milliste ekspertide tasandil see võiks alata. Võib-olla see võib alata juba sellel nädalal, niisugune vihje oli tehtud.

Võib-olla täna telefoni teel ma suudan koordineerida selle asja juba küllalt kaugemale, kui mul õnnestub pärast lõunat minna presiidiumisse, et helistada. Nii et asja põhimõtteline telg on paika saanud ja ma usun, et sellest ei taganeta mitte. Sellest tulenevalt peame ka oma komisjoni ümber tegema. Eelmise komisjoni nimekiri on mul olemas, mingisugust saladust siin ei ole, ma loen selle ette. Kuid ühtaegu ma palun seda mitte arvesse võtta, isegi mitte projektina. Minu arvates sellisel kujul see uues olukorras ei sobiks: Ülo Nugis, Marju Lauristin, Igor Gräzin, Arno Kõörna, Endel Lippmaa, Edgar Savisaar, Sergei Sovetnikov, Indrek Toome. See oli lihtsalt variant, mida presiidiumis arutati ja mille tahtsime teile välja pakkuda. Ma veel kord palun seda mitte arvesse võtta sellisel kujul. Rüütel oli ka siin nimekirjas. Tahaksime tõsiselt veel presiidiumiga asja arutada ja sellest uuest olukorrast lähtuda. Ma arvan, et konstruktsioon võiks olla niisugune, et see komisjon võiks hoopis väiksemaarvulisem olla. Vähemalt esialgsel etapil hakkab ta etendama vaid koordineerivat osa ja eraldi tuleb vastu võtta otsus ekspertide kohta. Ekspertide grupp tuleb luua rühmadena või probleemide järgi, milliste põhjal arutelu hakkab toimuma, tähendab, vastavate teemade või probleemide ettevalmistamiseks. Nad peavad olema kõrgesti kvalifitseeritud inimesed, kes laudkondade viisi kõik küsimused ette valmistavad. Aga üldine komisjon on see, kellele eksperdid ette kannavad, kuidas ühes või teises valdkonnas on asjad arenenud. Ja samuti kantakse ette presiidiumile – midagi saladuslikku siin ei ole. Igas küsimuses tuleb ka ilmselt väga operatiivselt asju otsustada ja oleks õigem, et ekspertide rühm, kes asjaga tegeleb, oleks väiksearvulisem.

Palun veel kord teie nõusolekut, et me presiidiumis võib-olla täna koosseisud läbi vaataksime ja siis teile vastavalt ka esitaksime. Ja samuti ma veel telefoni teel ja kesknädalal Moskvast täpsustan, millised küsimused need võiksid olla. Ma ütlen näiteks – mitte mingil määral ärge võtke seda aluseks –, näiteks üks ekspertide grupp võiks olla poliitilis-õiguslikes küsimustes, teine majandusküsimustes, kolmas rahvusküsimustes, siis sotsiaalsetes küsimustes, sest kehtivad ju pensionid ja on veel niisugused probleemid nagu riigikaitseküsimus ja edasi. Probleemide loetelu võiks jätkata. Nii me valmistame selle küsimuse paremini ette ja püüame seda teha võimalikult kohe.

Nüüd aga veel jutuajamistest teiste Presidendiõukogu liikmetega ja mitte Presidendiõukogu liikmetega. Jutuajamisi oli tõesti mitmeid ja ma kasutasin selle aja ära hilisõhtuni, kuni vahetult lennuki äratulekuni, et arutada mitmeid küsimusi. Ka oli Ševardnadzega jutuajamine meie võimalikest ja praegu olevatest välissuhetest ja kuidas me praegu juba, enne kui läbirääkimised pole alanud, võime oma suhteid laiendada Balti regiooni maadega ja ka mujale. Oli juttu sellestki, mille kohta siin oligi küsimus esitatud, nimelt korrakaitsest,

Bakatiniga. Meile ei ole vaja mingisuguseid täiendavaid jõudusid, kategooriliselt ütlesin kõikidest sellistest asjadest ära. Püüdsin veenda, et me kindlustame normaalse korra meie vabariigis, ja palusin, et nad mitte mingil määral millessegi vahele ei segaks. Detailsem jutuajamine oli Nikolai Rõžkoviga konkreetsetest majandusasjadest, samuti sellest korrast, mis kehtib praegu pangaülekannete raames. Me ei jõudnud nendes küsimustes küll mingisuguse lõppotsuseni, kuid ma vähemalt edastasin temale need probleemid veel kord. Poliitilis-õiguslikes küsimustes oli pikem jutuajamine õhtul hilja veel Jakovleviga. Meie poolt vastuvõetud otsuse erinevate momentide ja punktide osas vaatasime võimalikud õiguslikud alused veel kord läbi. Muidugi ei jõudnud me kõigis kokkuleppele või ühisele arusaamisele, aga see vast ei olnudki meie jutuajamise eesmärk. Kuid tema on ka üks neist, kellega me suhtleme nende asjade käigus, sest Mihhail Gorbatšov palus teda aktiivselt selles osaleda. Ma julgeks öelda, et tema mõistab suures plaanis meie olukorda, poliitiliselt teravat olukorda Balti vabariikides, kuid see ei tähenda, et ta kõigega nõus oleks või oleks nõus asjadega sellisel kujul, nagu meie neid esitame. Ma tegin ikka ettepanekuid, ma ütleks isegi sellise väljendi, et tundmatuseni avarama suveräänsusega. Pakkusin mõningaid sidemeid, mis võiks koordineerida N. Liit, kuid ma palun ajakirjanikke ega kedagi seda väljendit mitte mingisuguseks aluseks võtta, sest see on lihtsalt hetkelise mõttevahetuse kild, millel mingisugust õiguslikku alust ei ole. Teised jutuajamised, mis toimusid, olid lihtsalt selle eesmärgiga tehtud, et eksisteeriks stabiilne olukord praegu poliitiliselt küllaltki keerulise situatsiooni tingimustes. Nii et niisugune oli see päev, nii lühike või pikk nagu ta oli, nagu ma siin praegu edastasin. Kui on küsimusi, siis olen valmis vastama.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kas esitame küsimused Arnold Rüütlile?

K. Kama

Austatud Eesti NSV Ülemnõukogu esimees! Eesti NSV Ülemnõukogu on tunnustanud Eesti Kongressi ja Eesti Komiteed Eesti Vabariigi kodanike esindajatena ja on deklareerinud koostööd. Eesti Kongressi otsustes on öeldud, et mis tahes välisdelegatsioonil peab olema Eesti Komitee usaldus. Mida on teinud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium selleks, et vastavale komisjonile seda usaldust saada, ja kas seda üldse tahetakse saada? Eesti Komitee juhatuse seisukoht on: et meil ei tekiks mitut välispoliitikat ja me külvaks võimalikult vähe segadust nii Moskvast kui Läänes, oleks vajalik, et delegatsioon moodustataks kvaliteetsetel

alustel. See tähendab, et võrdse arvu liikmeid Ülemnõukogu ja võrdse arvu liikmeid Eesti Komitee.

A. Rüütel

Ma vastan kohe ära. Enne 2. veebruari peetud kõigi rahvasaadikute ühisistungit palusin kohtumist Kelamiga, et arutada võimalikku delegatsiooni läbirääkimisteks. Me temaga kohtusime, rääkisime päris üksikasjalikult kõigest. Vabandust, ma ei rääkinud tol korral mitte Kelamiga, rääkisin teiste esindajatega, ta oli tol korral välismaal. Panime läbirääkimiste komisjoni sisse kaks kodanike komitee esindajat. See on otsusena vastu võetud ja fikseeritud. Nad vastasid, et ei saa osaleda. Palusin sekretäri kaudu Kelamiga kontakti ja me kohtusime temaga. Tundi-poolteist rääkisime kõikidest nendest probleemidest, millest küsimus oli praegu esitatud, ja ka muudest asjadest ja ma palusin, et nad arutaksid läbi kandidaadid läbirääkimiste komisjonis. Senini me ei ole ei kirjalikult ega suusõnaliselt vastust saanud. Seda ettepanekut olen edasi andnud ka mitmel teisel viisil. Tõsi, sellist kirja me Kodanike Komiteele saatnud ei ole. Ka seda võib muidugi teha. Ma tahan veel märkida – kui jutt on sellest, kas üldse kontakt on või ei ole –, et Ülemnõukogu Presiidium ei ole senini saanud ühtki ametlikku dokumenti Eesti Kongressilt ega Kodanike Komiteelt peale selle, et ruumi eraldada siia Toompeale. Oleme ainult ajalehtedest lugeda saanud nende otsuste kohta, mis on vastu võetud. Võib-olla ma eksin viimase kahe-kolme päeva suhtes, aga Almann raputab pead, ütleb, et ei eksi. Vähemalt möödunud reedeks ei ole meile ühtegi dokumenti kirjalikult ja ametlikult sisse tulnud. Nõnda et mina olen püüdnud olla igati aldis selleks, et tõesti meie vahel kontakt oleks. Mina olen alati olnud kontaktne kõikide poliitiliste liikumistega. Nii oleme kohtunud palju kordi ERSP esindajatega, nende liidritega, ükskõik milliste poliitiliste liikumistega. Palju kordi oleme koos istunud ja asja arutanud. Rahulikus, üksteisest arusaamise õhkkonnas. Isiklikult mina olen püüdnud sellist õhkkonda hoida ja toetan seda igati. Ütlen siin kõigi Ülemnõukogu saadikute ees, et Eesti Kongress oli valitud tõesti väga suure hulga Eestimaa elanike poolt ja sellel on väga suur poliitiline kaal. Sellega tuleb arvestada meil kõigil. Aga õiguslikud küsimused on õiguslikud küsimused ja selleks on tarvis tõesti istuda laua taha ning nõu pidada kõikide asjade üle. Sest riigi õiguse või võimu üleandmine meelevaldselt – tulime kokku ja veerand tunniga otsustasime ära –, niimoodi ju riigis midagi toimuda ei saa. Me oleme omalt poolt, kas nüüd kõik, aga ma ütleksin, siiski väga palju teinud, et niisugune reaalne kontakt oleks. Minul isiklikult on kohtumine olnud ka kodanike komiteede esindajatega. Ma ei oska öelda, kes nad ameti poolest olid, aga neid oli kümnekond inimest, kellega me oleme kohtunud siin saalis, kellega meil on toimunud täiesti

avameelne jutuajamine. Oleme omapoolsed seisukohad välja öelnud. Ma saan öelda selle kohta praegu ainult niipalju. On veel küsimusi laekunud, püüan nendele vastata.

Siin Kaido Kama ütles, et ta ei ole saanud ammendavat vastust. No me võime pärast kahe mehega veel eraldi vestelda, kui te konkretiseerite täpselt, kuidas ja mis. Ma püüan siis vastata, praegu ei oska ma rohkem midagi öelda.

On esitatud selline küsimus: "Eile, s.o. 15. aprillil, jalutasin mitu tundi linnas. Selle aja jooksul kohtasin mitmete väeliikide esindajaid – jalaväelasi, mereväelasi, piirivalvureid, jt. Kas oli nn. "võhadnoi den"? Kes sellist ilmset jõudemonstratsiooni sanktsioneerib?"

Loen küsimuse lõpuni: "16. aprilli varahommikul kell 6.20–7.05, võib-olla ka kauem, tiirutas linna kohal sõjaväe helikopter. Millega see on seotud? Kas kevadise mobilisatsiooniga? On see järjekordne jõudemonstratsioon? Kuidas suhtus Gorbatšov meie seadusse "Eesti NSV elanike teenistusest Nõukogude Liidu relvajõududes"? Kas see haakub eelnevate küsimustega? Saaremaale tuuakse piirivalvesse Leedu noormehi, kuid kes kaitseb Leedu piire?" Jüri Põld on alla kirjutanud, kui on soovi, võib ta oma tähelepanekuid täpsustada.

Ma saan öelda, et minuga ei ole selliseid asju keegi kooskõlastanud ja ma nendest informeeritud ei ole. Võime täpsustada, siis võib-olla õnnestub täpsemalt vastata.

Teine küsimus on veel. See on Eesti Komitee juhatus avaldus Eesti NSV Ülemnõukogule:

"13. aprilli "Päevalehe" informatsiooni kohaselt on Ülemnõukogu Presiidium koostanud 9-liikmelise delegatsiooni isikutest, kes hakkaksid pidama läbirääkimisi Eesti iseseisvuse küsimustes NSV Liidu juhtidega. See nimekiri esitatakse kinnitamiseks Ülemnõukogule. Kuna kavatsetaval seisab ees pikk, raske ja vastutusrikas töö, ei saa Eesti Komitee juhatus olla nõus delegatsiooni moodustamise sellise meetodiga ning peab seda lubamatuks. Eesti Komitee juhatus on seisukohal, et delegatsiooni moodustamine on mõeldav vaid Eesti Komitee heakskiidul, ja teeb ettepaneku, et pooled delegatsiooni liikmetest nimetaks Ülemnõukogu ja pooled Eesti Komitee juhatus. Eesti Komitee abiesimees Sirje Endre."

Väga tore. See on esimene kirjalik dokument, mida mina olen saanud ja näinud. Me võtame selle presiidiumis arutusele ja, nagu ma ütlesin juba, me tuleme ju selle küsimuse juurde tagasi. Nii et see on esimene meeldiv signaal.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Mul on ettepanek: ärgem küsimuste esitamise aegu kirjalikke küsimusi saatkem. Praegu on tekkinud järjekord. Ja teine ettepanek oleks niisugune, et me piirduksime küsimustele vastamisel ajaga kuni kella 14.00-ni. Kas ollakse nõus või me peame

otsustama hääletamisega? Võtame otsuse vastu enne kella kahte. Kas ollakse nõus, et me otsustame mõni minut enne kella kahte? Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud Ülemnõukogu esimees! Suur tänu teile informatsiooni eest, kuid ma paluksin luba esitada paar täpsustavat küsimust. Kõigepealt – kes oli Föderatsiooninõukogus esindamas Leedut ja Lätit? Ja selle juurde teine küsimus – kas teie ametlik kohalolek Föderatsiooninõukogu liikmena ei ole meiepoolseks tunnustuseks föderatsiooni idee tervikuna? Kolmas küsimus on niisugune: kas te tunnetate Mihhail Gorbatsšovi suhtumises teie isiku vastu teatud tõrjuvust või isegi vaenulikkust, võrreldes viimaste aegade kohtumisi? Ja neljas küsimus on seotud sellega, et te rääkisite välisminister Ševardnadzega. Mida ta konkreetselt teile ütles või lubas? Aitäh!

A. Rüütel

Leedu esindatud ei olnud. Lätist oli mitu isikut, kuna seal on presiidiumi liige olemas. Gorbunovi seal ei olnud. Mis puutub minusse, siis on tõesti omaette küsimus olemas, olen küsijaga nõus. Ma arvan, et nende küsimuste juurde tuleb meil veel tagasi tulla. Ilmselt arutame selle ka presiidiumis enne läbi.

Mis puudutab suhtumist minusse, siis, nagu ma ütlesin, jutuajamine algas tõesti päris teravalt. Kuid me siiski leidsime niisuguse keele, mis võimaldas meil jõuda sellisele otsusele, millest ma teile rääkisin. Kuidas keegi saadikutest arvab, ei tea, kuid mina leian, et me peame neid küsimusi arutama, mitte lõputult seisma ummikseisus ja olema ilma mingi reaalse perspektiivita. Ma arvan, et ka Leedu asjale ei ole see antud olukorras kasuks. Aga üks igaüks otsusta ise.

Mis puutub jutuajamisse Ševardnadzega, siis ta pakkus välja rahvusvaheliste suhete laiendamiseks meie vabariigile täiendavaid õigusi. Jutt oli konkreetselt sellest, et juba lähema kuu-poolteise jooksul võiksid areneda meie suhted lähemate naabritega. Aga mingisuguste juriidiliste asjadeni, näiteks lepingu ja suheteni Eesti ja Liidu vahel, me ei jõudnudki.

A. Paju

Austatud Ülemnõukogu esimees! Kas oli tunda teie vestlustest, et teine pool püüdis teie seisukohti kummutada samasuguste arvamustega, mis on meil siin Kirde-Eesti linnades levinud, ja et nad ei aktsepteeri meie Ülemnõukogu otsuseid?

A. Rüütel

Jaa, see küsimus on väga etteaimatava vastusega. Kõigi nende küsimuste arutamist saatis idee uuest võimalikust föderatsioonist, see oli aluseks ka vestluses Lukjanoviga. Ta pakkus välja terve rea momente, et võime tulla oma koostöö ettepanekutega, pidades silmas, et õiguslik vahekord keskvõimuga oleks vabariikidel n.-ö. libisev, sisuliselt selline, nagu ta on olnud viimase pooleteise aasta jooksul. Balti riigid võivad olla teistsuguses õiguslikus vahekorras Liiduga, kui seda on paljud teised liiduvabariigid. Ei ole üldse välistatud, ütles Lukjanov, et Eesti on hoopiski omamoodi vahekorras Liiduga, mitte nii nagu Leedu või Läti. Kõiki neid asju pakkus ta arutada. Niisugune oli teemade ring, millest me temaga rääkisime.

V. Lebedev

Mul on küsimus hr. Rüütlikele. Kas läbirääkimiskomisjon soovib kogu Eesti elanikkonna, ka vene valijate toetust? Kui hoitakse teatud prioriteeti suhetes Eesti Kongressiga, olgu samasugune suhtlus ka nõukogude võimu kaitse komiteega, kellele on andnud oma usalduse vabariigi vene elanikud. Oleme omalt poolt valmis nõukogude võimu kaitse komiteega läbi rääkima, et see pakuks ka oma kandidatuuri osalemiseks läbirääkimistes. Ja teine küsimus. Milliste tunnuste järgi te nüüd kavatsete valida läbirääkimiskomisjoni liikmeid – kas vabariigi seadusandjate, Ülemnõukogu liikmete hulgast, administratiiv-territoriaalsel põhimõttel, ametikoha järgi või kuidas veel?

A. Rüütel

Ma arvan, et peakomisjon peab lähtuma eelkõige Eesti rahva võõrandamatust õigusest otsustada oma maa ja rahva saatus. See on peamine, ja see on peamiseks ülesandeks sellele, ükskõik kuidas me nimetame, kas kesk- või peakomisjonile, kes peab sellest lähtuma. Komisjon peab kahtlemata arvesse võtma kõigi muulaste, vene keelt kõnelevate rahvaste probleemid. See on ka päris selge. Ja sellepärast oligi esimene variant, kui me jaanuaris tegime seda komisjoni, et sinna satuks kõikide poliitiliste liikumiste ja isegi eri rahvuste esindajad. Antud juhul, ma arvan, tuleb moodustada komisjon, milline oleks võimeline töötama operatiivselt, selleks tuleb kaasa haarata ka vastavaid inimesi ekspertidena. Kuid ma rõhutan veel kord, et see komisjon peab väljendama Eesti rahva ja Eestimaal paljude põlvkondade vältel elanud inimeste, ka põlismitte-eestlaste huve. Ma arvan, et sellist seisukohta ei saa ega tohi ka keegi eitada. Nii et sellest teen mina ettepaneku lähtuda komisjoni koostamisel.

J. Põld

Härra esimees! Ma juhiksin teie tähelepanu sellele, et te palusite mul esitada küsimus kirjalikult. Seepärast ma selle Arnold Rüütlile ka kirjalikult esitasin. Ma väga vabandan, kuid mulle teeb riigikaitsekomisjoni aseesimehena tõesti muret situatsioon pealinnas. Ma ei oska seletada, millega see seotud on. Kui te soovite, võin täpsustada. Jalutasin pealinnas mitmeid tunde. Rääkisin piirivalve komandöri Saaremaalt. Tema ütles, et annab praegu oma poisse pealinna tarbeks. Saaremaale olevat teenima toodud 15 Leedu noormeest. See on iseenesest hea, kuid tekib küsimus, kes kaitseb siis Leedumaad? Ja miks ikkagi käib selline vägede koondamine Tallinnasse pühapäeval ja pealegi pühade ajal?

A. Rüütel

Ma arvan, et küsimus on täiesti arusaadav. Mul oli Moskvast jutuajamisi ka nendel teemadel, näiteks sõjaväkke kutsumise mudelist, ja ma rõhutasin veelgi neid seisukohti, millistele me oleme viimasel ajal teiega ühiselt asunud. Ja jällegi on vaja kiiresti alustada praegu, no nimetame neid nii – läbirääkimisi ekspertide tasemel, et see küsimuse lahendamine võimalikult kiiremini lõpule viia. See on üks kõige esimestest küsimustest, millest me peaksime alustama, sest päevad lausa lendavad. Ei saa seda asja enam edasi lükata ja ma usun, et võib-olla see minu veelkordne põhjendamine – ma olen neid jutte rääkinud Gorbatšovile varemgi – vast jõudis mõningal määral selgemalt eile, s.t. laupäeval kohale. Ka temale.

Juhataja

Suur tänu! Jüri Liim.

J. Liim

Lugupeetud härra Rüütel! Te peaaegu vastasite juba mu küsimusele, kuid ma sooviksin natukene veel täpsustada nende poiste saatust, kes praegu teenivad. Kas oli mingeid konkreetseid seisukohti ka selles küsimuses?

A. Rüütel

Oli küll. Ma tegin ettepaneku, et otsekohe, päevapealt on vaja need noormehed, keda on füüsiliselt või psüühiliselt solvatud või traumeeritud, ära tuua Eestisse teenima, kui seda ei takista nende füüsiline või vaimne seisund peale nende traumasid. Ja on vaja kohe peatada kevadine sõjaväkke võtmine ja teha nii, et rahvas seda teaks. Me lihtsalt ei tohi rahvast

poliitiliselt ärritada. Olgu see asi vabatahtlik. Kes soovib, võib minna. Ma arvan, et oleks õige selline otsus langetada otsekohe, ilma pikemate läbirääkimisteta. Muidugi, konkreetset vastust ma sellele ei saanud.

S. Petinov

Lugupeetud spiiker, lugupeetud Ülemnõukogu esimees! Lebedevi esitatud küsilause jätkuks tahaksin teada teie arvamust: mida kostaksite, kui läbirääkimised käiksid kahepoolses korras, nimelt Eesti Kongress peaks läbirääkimisi iseseisvalt, praeguse seisuga vähemalt on pilt selline, et ka Ülemnõukogul tuleb sel puhul iseseisvalt läbi rääkida. Noh, ja sellises olukorras on kahtlemata kolmandaks läbirääkijaks nõukogude võimu kaitse komitee. Ma mõtlen kolmandat poolt, kellega teil tuleb läbirääkimisi pidada. Kuidas te sellist olukorda ja tollest tulenevaid võimalusi hindaksite?

A. Rüütel

Ma arvan, et sellisel kujul otseküsimust üldse püstitada võimalik ei ole. Jutt on ikkagi Eesti maast ja rahvast, mis on eksisteerinud aastatuhandeid ja elab ka tänapäeval ning arendab edasi oma kultuuri. Tähendab, Eesti rahvas räägib ise enda eest kahtlematult. Need inimesed, ükskõik millisest rahvusest nad ka ei ole, kes on siin eestlastega koos elanud – kuigi kuskilpool on tekkinud mingisugune formatsioon (või ükskõik kuidas me seda ka ei nimeta) mingi ettevõtte ümber või selle hõlma all –, need Eestimaal nimel ei räägi. Aga räägivad enda nimel. Selles suhtes probleem eksisteerib tõesti. Muide, nendegi probleemid on täiesti erinevad. Ka puhtalt vene rahvas on erineval tasandil. On nõndanimetatud "staroverid", kes elavad juba paarsada aastat Eestimaal. Neil on ühed probleemid. Inimesed, kes on viimaste aastakümnete vältel või aasta vältel Eestisse tulnud, nende probleemid on teised. Ja ilmselt nad kõik tahaksid olla esindatud erinevalt. On veel palju teistegi rahvaste esindajaid, kes on põgenenud küll usuliste, küll teiste põhjuste tõttu Eestisse, kuivõrd selles piirkonnas, kus nad on elanud või kus on nende põliskodu olnud, nad ei leidnud oma veendumustele vastavaid tingimusi, et seal elada. See on omaette kategooria rahvast, kelle vaated ei lähe sugugi kokku nende mõtetega, mida te välja ütlesite. Peale selle elab Eestimaal karjalasi, ingerlasi, kes sisuliselt on tänaseni sõjapõgenikud, kes on rahvana represseritud olnud. Nii pidid, näiteks, ingerlased lahkuma 24 tunni jooksul Leningradi ümbrusest 101 kilomeetri kaugusele ja nad lahkusid kuhu juhtus. Pärast hakkasid nad koonduma Eestimaale, leides siin sooja vastuvõtu ja elamisvõimaluse. Ma olen ise töötanud Tartu näidissõjaväe direktorina, kus elas väga palju selliseid inimesi, ja sellepärast ma tean seda ajalugu nende isikute läbielatud raskuste

kaudu üpris täpselt. Need inimesed taotlevad jällegi midagi muud. Ka selleks on Ülemnõukogu Presiidium samme astunud, et aidata neid inimesi.

Nii et ühe näitaja alla kogu muukeelset elanikkonda, kes Eestimaal praegu elab, me kaugeltki viia ei saa. Ja seda näitavad ka küsitlused, sotsioloogilised uurimused: selles osas valitseb suur erimeelsus. Usun, et oleme kõik ühel meelel, et kõikide nende asjaoludega tuleb arvestada, kõikidesse nendesse inimestesse tuleb suhtuda austusega. Muidugi ei saa me vaadelda iga inimese isiklikku probleemi eraldi, kuid rahvusgruppide ja inimgruppide viisi kindlasti. Kõige sellega, mida need inimrühmad on pidanud läbi elama oma eluteel, me püüame arvestada ja kuni mina olen sellel ametikohal, püüan igatpidi nende probleeme arvestada. Ja seda ka läbirääkimiskomisjoni töö raames, et kedagi mitte solvata ega panna olukorda, kus inimese elu on võimatu ja ta peab põgenema siit ähvarduste või muude asjaolude tõttu.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Meil on veel kolm küsijat. Ja nüüd hakkab varsti kätte jõudma aeg, et me peaksime otsustama. Võib-olla siiski lubame neil kolmel küsimused esitada olenemata sellest, et läheb mõni minut üle ametliku aja. Kas ollakse nõus? Aitäh! Vladimir Malkovski.

V. Malkovski

Olen enam kui kindel, et Mihhail Gorbatšov esitas teile küsimuse – kas Eesti on praegu NSV Liidu koosseisus või mitte ja kas ENSV konstitutsioon kehtib kogu Eesti NSV territooriumil või ainult osal sellest? Mida vastasite?

Teine küsimus. Kas teie leppimused said tehtud dialoogi või läbirääkimiste korras?

Ja kolmas küsimus. Kas rääkisite läbi ka mitte-eesti elanikkonna tuleviku, kes ei soovi N. Liidu koosseisust lahkuda?

A. Rüütel

Seda küsimust, pean teid siiski kurvastama, ta mulle ei esitanud. Selle asja rääkisime juba varem telefoni teel ära. Kas oleme Liidus või ei ole, sai vastuse meie kirja näol, mis meie koos siin vastu võtsime. Kirja üle andes ma seda selgitasin. Nii et sellel teemal meie dialoog ei jätkunud. Juttu oli ainult nii palju, et millised seadused Eestis praegu kehtivad. Ma ütlesin, et meie valmistame ette otsust, mille järgi kehtivad praegu Eesti NSV seadused vastavalt Eesti konstitutsioonile.

Kas oli dialoog või läbirääkimised? Gorbatšov pidas läbirääkimisi ebaõigeks ning mainis, et see saab olema ainult dialoog ja ümmarguse laua jutt. Ma vastasin, et ärgem takerdugem ühe sõna taha, meil on vaja asjad selgeks rääkida ja räägime nad lihtsalt selgeks, ükskõik kuidas me seda ka ei nimetaks. Kas te minu vastust toetate või mitte, kuid nii ma ütlesin.

Eesti muulaselanikkonnast ma juba siin rääkisin. Ma arvan, et kui need läbirääkimised on võtnud juba niisuguse ilme, et võime hakata rääkima mingil määral nende tulemustest ja väljundist, siis meil tuleb ka selle juurde tulla. Ja mitte ainult sotsioloogilise uurimuse või küsitluse käigus neid asju selgitada. Siis juba palju tõsisemalt.

Ma arvan, et selle kõige juurde me veel tuleme. Vaevalt on täna sellele punkti päris õige panna.

A. Zõbin

Lugupeetud esimees! Praeguse Ülemnõukogu poolt vastuvõetavate otsuste autoriteedi koha pealt tahaksin öelda järgmist. Milline on teie arvamus, kas praeguse Ülemnõukogu koosseis kajastab adekvaatselt Eesti elanikkonna seisukohti? Ma mõtlen selle koosseisu valimisi diskrimineeriva, ebademokraatliku seaduse alusel ning saadikute ebavõrdset esindatust vabariigi erinevais regioonides.

Ja teine küsimus. Kas oli Gorbatšoviga juttu Eestimaa tulevikust ning Liidust lahkumisest vastavalt verivärskete sellealasele N. Liidu seadusele?

A. Rüütel

Andes hinnangut praeguse Ülemnõukogu koosseisule ja saadikutele, ütlen, et meie saadikud on kompetentsed isikud, nad on saanud saadikuteks tõsise poliitilise võitluse käigus, neid valiti ja valimisvõitlus toimus kogu avalikkuse ees, tema osavõtul. Igaüks esitas oma platvormi ja seisukohad, arvestades tänast poliitilist olukorda, ja rahvas otsustas tema üle. Teatavasti oli ka selliseid valimisringkondi, kus oli 5-6-7-8 inimest ühele saadikukohale, nii et küllap valimiskampaania käigus selgitati kõike. Ja ilmselt on see optimaalne, mida meie tänases poliitilises olukorras nõuda saab. Võiks öelda ainult seda, et meie poliitilised liikumised ei olnud valimiste ajaks veel piisavalt välja kujunenud ja selletõttu võib-olla ei väljendatud küllalt selgepiirilisel kõikide inimgruppide soove ja arusaamisi. Need väljenduvad mingil määral saadiku isiku kaudu. Kuid see on täiesti loomulik nähtus, ja ma ei arva, et selletõttu meie Ülemnõukogu oleks nõrgem. Ma leian, et me töötame täiesti korraliku saadikukorpusega.

Liidust väljaastumise probleemist. Ma juba rääkisin sellest küllalt palju, ja sellest on ka varem räägitud. Kas on praegu õige hetk selle ümber arutada? Ma usun, et tuleb veel kümneid ja kümneid küsimusi sellel teemal, ja võib-olla oligi kõige arukam meie saadikute seisukoht, et välja kuulutada üleminekuperiood, kus me kaalume kõik probleemid läbi ja püüame arvestada kõikvõimalikke seisukohti, et siis tulla lõppotsuse juurde. Nii et praegu ei hakkaks ma seda enam kommenteerima. Öelda võib üht- või teistpidi, ei üks ega teine minu poolt öeldud otsus ei oleks praegu vastuvõetav.

Juhataja

Suur tänu! Ja viimane küsimus Kalju Kohalt.

K. Koha

Härra esimees, austatud Ülemnõukogu esimees! Kas Föderatsiooninõukogus arutati konkreetseid sanktsioone Leedu Vabariigi vastu?

A. Rüütel

Masljukov tegi ettekande N. Liidu uue võimaliku majandusmudeli kohta ja siis algasid sõnavõttud. Põhiliselt olid sõnavõtjaiks väga kõrge kvalifikatsiooniga mehed, akadeemikud, ja muidugi Leedu nimi jooksis läbi, kuid seda ainult võimalike majanduslike seoste ja püüdluste näol. Kuid küsimus omaette, Leedu Vabariik, arutelu objektiks ei olnud.

Juhataja

Suur tänu! Nagu kokku lepitud, on sellega küsimised lõppenud.

A. Rüütel

Veel mõni sõna Eestist. Meist räägiti, kuid Eesti eraldi objektina arutamisel ei olnud.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kohe algab lõunavaheaeg. Tõtt-öelda lootsime täna enne lõunat viljakamat tööd, et siis õhtul saaks komisjonid tööd teha. Nüüd on lugu nii, et me peame istungjärku jätkama kell 16.00. Annan veel sõna teadaandeks Marju Lauristinile.

M. Lauristin

Presiidium arutas vahepeal valitsusjuhi ettepanekuid uute ministrite kohta ja leppis kokku ka komisjonide suhtes, millistest ministrikandidaadid peaksid läbi käima. Teatan teile orienteeruva graafiku. Meie töö on ajakavast natuke välja läinud, peame seda pärast lõunat kiirendama.

On esitatud 5 ministrikandidaati. Nad peavad kõik käima täna komisjonidest läbi, et homme hommikul kell 9 oleksid komisjonide arvamused presiidiumile teada.

Kandidaadid on järgmised: sotsiaalministri kohale on esitatud Arvo Kuddo, siseministri kohale Olev Laanjärv, rahandusministri kohale Enn Roose, materiaalsete ressursside ministri kohale Aleksander Sikkal ja riigiministri kohale Raivo Vare.

Komisjonid, kus nad peaksid eelnevalt saadikutega kohtuma, on järgmised.

Õiguskomisjon kohtub ruumis 214 Raivo Varega orienteerivalt kell 15.30, see on kohe, kui oleme päevakorra kinnitanud. Seejärel Olev Laanjärvega kell 17.00. Muidugi, ajakava võib nihkuda, kui me siin venitame. Aga loodan, et me ei venita.

Majanduskomisjon kohtub ruumis 160 kell 16.30 Aleksander Sikkaliga ja kell 17.00 Enn Roosega.

Maaelukomisjon tuleb kokku ruumis 162. Kuna see komisjon tahtis kohtuda 4 ministrikandidaadiga, siis tuleb tal ka tööd varem alustada. Praegu on plaan niisugune: kell 15.00 kohtub selle komisjoniga Olev Laanjärv, kell 15.30 Arvo Kuddo, seejärel on siin saalis kell 16.30 kohtumine Enn Roosega ja kell 17.00 on komisjoni ees Aleksander Sikkal.

Keskkonnakomisjon kohtub ruumis 157 Aleksander Sikkaliga pärast poolt kuut.

Teadus-, haridus- ja kultuurikomisjon ning ajakirjanduskomisjon kohtuvad ruumis 267 Raivo Varega kell 17.30.

Perekonna- ja sotsiaalkomisjon kohtub ruumis 263 kell 15.30 Enn Roosega ja kell 16.30 Arvo Kuddoga.

Rahvussuhete komisjon kohtub kell 17.00 siinsamas saalis Arvo Kuddoga.

Halduskomisjon kohtub ruumis 265 Enn Roosega kell 15.00, Raivo Varega kell 17.00 ja Arvo Kuddoga kell 17.30.

Riigikaitsekomisjon kohtub ruumis 314 Olev Laanjärvega kell 16.30.

Kuna ma juba ütlesin, et meil võivad tekkida ajakava nihked, siis palun jälgige järjekorda ja arvestage nihke suurust.

Saadikud, kes ei kuulu komisjonidesse, kuid tahavad kuulata ministrikandidaatide esinemisi komisjonides, on teretulnud loetletud ruumidesse. Ruumide suhtes antakse teada ka kirjalikult.

On veel teade majandus- ja õiguskomisjonile: teid kutsutakse kohe pärast istungi lõppu tuppa 214 ühisistungile riigikontrolli seaduseelnõu läbivaatamiseks.

**EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU
KOLMAS ISTUNGJÄRK
TEINE ISTUNG
16. aprill 1990**

Istungjärgu päevakorra kinnitamine

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Asugem istungjärgu päevakorra kinnitamise juurde. Leppisime niimoodi kokku, et kohaloleku kontrolli teeme siis, kui hääletama asume. Kinnitasime suure hulga päevakorrapunkte ja täiendavateks päevakorrapunktideks pakuti kaks projekti. Üks puudutab Eesti riiklikku sümboolikat ja teine (mis küll ei ole päevakorrapunktina välja pakutud, kuid on nõutud hääletamist) käsitleb veel kord tele- ja raadioülekannete organiseerimist Ülemnõukogu saalist. Ülemnõukogu ajakirjanduskomisjon Rein Veidemanni näol on esitanud oma seisukoha, asi on üks kord juba meie poolt otsustatud. Uue hääletuse läbiviimine eeldaks mingit teist, alternatiivset seisukohta. Ma ei näe saalis Ülemnõukogu liiget Sergei Petinovi, kirjalikku ega suulist seletust pole, ju siis seda küsimust me hääletamise korras arutada ei saa.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kuidas me otsustame Eesti riikliku sümboolika seaduseelnõu puhul? Kas me lülitame selle päevakorda või mitte? Jutt on meie kolmandast istungjärgust, mis algab täna ja lõpeb kolmapäeval viimase istungiga. Meil on suur hulk küsimusi, ja üks mahukam on valitsuse liikmete kinnitamine. Selgitan veel kord: Eesti riikliku sümboolika küsimus on problemaatiline mitte niivõrd õiguslikust seisukohast, kui võrd poliitilisest. Ettepaneku seda kohe arutada tegid Liia Hänni ja mõned teised Ülemnõukogu liikmed. On kolm sõnasoovijat. Aleksei Zöbin.

A. Zõbin

Otsustamaks meie istungite transleerimise üle, palun korraldada nimeline hääletamine ning anda hääletamistulemustest ajakirjanduse kaudu teada. Seda esiteks. Teiseks, tahan vabandada saadikute ees. Esitades sm. Rüütlile küsimust, ei kahtlustanud ma saadikuid ebakompetentsuses ega mõelnud ka seda, et nad oleksid Ülemnõukokku pääsenud ebaõigel teel. Valimisvõitlus oli kompromissitu ning valijate usalduse pälvinud inimesed on seda usaldust väärt.

Ma pidasin silmas hoopis kvooti, esindatust. Tallinnas näiteks tuli üks saadik 16 000 valija kohta, mõnel pool saartel aga vaid 3000 või natuke enama valija kohta. Sellisest adekvaatsusest ma kõnelesingi, s.t. Ülemnõukogu adekvaatsusest vabariigi elanikkonnaga. Nähtavasti ei saanud ka vastaja minu küsimusest aru.

Juhataja

Suur tänu, Aleksei Zõbin. Antud juhtumil oleks vaja esitada teie saadikugrupi poolt (ma oletan, et Sergei Petinov esindab mitte ainult iseennast) kirjalik ettepanek, mille me paneme hääletamisele. Sest meil on olemas otsus, mille formuleering seisab selles, et raadiosaadete organiseerimine usaldatakse Eesti Ringhäälingule ja televisiooniülekanDED korraldatakse Ülemnõukogu saalist vastavalt arutatava poliitilisele tähtsusele. Järelikult peab olema teine ettepanek, mis on korrektselt formuleeritud. Siis me paneme selle hääletamisele. Palume see esitada. Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud rahvasaadikud, austatud Ülemnõukogu juhataja! Mul on ettepanek ja suur palve, et riikliku sümboolika arutamine võetaks ette järgmisel istungjärgul. See seaduseelnõu ei ole veel komisjonides läbi arutatud, me tahame seda väga tähtsat küsimust eelnevalt komisjonis läbi arutada.

Juhataja

Suur tänu! Arvo Junti.

A. Junti

Lugupeetud juhataja! Sümboolika seaduseelnõu on meil Ülemnõukogu töö esimestest päevadest juba päevakorda kinnitatud, seetõttu saab meil olla praegu arutluse all, kas panna see esimesele lugemisele või mitte. Paneme.

V. Jermolajev

Lugupeetud presiidium! Luban endal teha üks repliik. Kõneldes täna hommikul vajadusest arutamata jäänud küsimused järgnevalt ikkagi päevakorda võtta, ma ei tahtnud sugugi hurjutada presiidiumi. Ma ei kahtle, et te hoiate küsimuste arutelule võtmist kontrolli all. Kuid poleks paha, kui saali kogunevad saadikud saaksid enne uue istungjärgu algust arutamata jäänud küsimuste loetelu kätte. See aidanuks meil orienteeruda päevakorra kavandamises ning võtnuks tekkida võivad pinged maha.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud Ülemnõukogu! Otsustagem, kas me paneme seaduseelnõu "Eesti riiklikust sümboolikast" esimesele lugemisele. Ma rõhutan, et sellega komisjonid alles tegelevad. Kas seaduseelnõu "Eesti riiklikust sümboolikast" panna esimesele lugemisele? Palun hääletada!

Poolt 59 saadikut, vastu 18, erapooletuid 7.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Probleemi, mis puudutab raadio- ja telesaateid, ei ole täna tahes või tahtmata arutamisele panna võimalik, sest alternatiivset ettepanekut ei ole Ülemnõukogu juhatusel esitanud.

Oleme kinnitanud päevakorra. Nüüd on vaja kinnitada päevakorrapunktide järjekord.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et päevakorra esimeseks punktiks oleks informatsioon alaliste komisjonide õigustest ja tegevusest? Ettekandja oleks sellisel juhul presiidiumi sekretär Arno Almann. Palun hääletada! Poolt on 74 Ülemnõukogu liidet, vastu 2, erapooletuks jäid 5. Esimene päevakorrapunkt on otsustatud.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et päevakorra teine punkt oleks Eesti NSV valitsuse liikmete kinnitamine. Ettekandja peaminister Edgar Savisaar. Palun hääletada! Poolt on 81 Ülemnõukogu liiget, vastu ei ole, erapooletuks jäi 1.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kes on selle poolt, et kolmanda päevakorrapunktina jätkaksime seaduseelnõu "Eesti valitsemise ajutisest korrast" esimest lugemist. Üks hetk, Enn Põldroos soovib sõna.

E. Põldroos

Härra juhataja! Ma tahaksin tähelepanu juhtida järgmisele asjaolule. Nimelt – seaduses "Eesti valitsemise ajutisest korrast" peab esinema riigi nimetus. Kas ta on Eesti NSV või Eesti või kuidas? Seda me tavatseme reguleerida seaduseelnõus "Eesti sümboolikast". Kas ei oleks

loogiline, et enne lahendamise selle küsimuse ära. Vastasel juhul peame hakkama vastuvõetud seadust pärast ümber tegema.

Juhataja

Suur tänu! Kaido Kama.

K. Kama

On ettepanek käsitleda valitsemise ajutist korda koos sümboolikaga. Need on tihedalt seotud asjad ja sümboolika probleemistik võiks isegi valitsemise ajutisse korda ära mahtuda.

Juhataja

Kas seda tuleb mõista nii, Kaido Kama, et punktid ühendada?

K. Kama

Jah.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Teen järgmise ettepaneku. Kes on selle poolt, et kolmas päevakorrapunkt kõlaks nii: seaduseelnõu "Eesti riiklikust sümboolikast" esimene lugemine ja seaduseelnõu "Eesti valitsemise ajutisest korrast" esimese lugemise jätkamine? Palun hääletada! Poolt on 65 Ülemnõukogu liiget, vastu 9, erapooletuks jäi 8. Meil on veel päevakorda pandud Eesti NSV riigikontrolli seaduseelnõu. Ja on arutamata kaks päevakorrapunkti eelmistest istungjärkudest. Tundub, et juba kinnitatud järjekord on küllaldane, et kolmas istungjärk koormatud saaks, komisjonide istungid peale selle. Korrektne oleks siiski täna päevakorda pandud seaduseelnõule järjekorranumber anda. On küsimusi? Ants Veetõusme.

A. Veetõusme

Mul oleks ettepanek, härra juhataja, lõpetada järjekorra kinnitamine. Kuna on selge, et nii või teisiti me ei suuda rohkem küsimusi sellel nädalal läbi arutada, jõudsime õigus- ja majanduskomisjonides seisukohale, et alustame riigikontrolli seaduseelnõu läbivaatamist järgmise nädala esmaspäeval.

Juhataja

Suur tänu! Viktor Jermolajev.

V. Jermolajev

Lugupeetud juhataja! Minul tekkis järgmine küsimus. Vaatasin üle meie reglemendi 3. paragrahvi 6. punkti. Seal on kirjas, et kui istungjärgu kestel ei suudetud kõiki päevakorrapunkte läbi arutada, lülitatakse need ilma ülehääletamiseta järgmise istungjärgu päevakorra etteotsa. Siit ka minu küsimus. Milleks me peame hääletama selliste punktide päevakorda võtmist, nagu "Riiklikust sümboolikast", "Vähemuse õiguste kaitsest", kui need kuuluvad automaatselt järgmise istungjärgu päevakorra esimesse poolde. Teatavasti kuulusid need punktid arutamisele kogunisti II istungjärgul.

Juhataja

Suur tänu! Teie tähelepanek on täiesti õige. Praegu me otsustasime ainult järjekorra küsimust. Need punktid on päevakorras. Ma kordan: vähemuse õiguste kaitse seaduseelnõu ning IME problemaatika on päevakorras niisama nagu ka Eesti riikliku sümboolika küsimus. Minul vahepeal keel vääratas. Me otsustame juba päevakorda kinnitatud punktide järjekorda kolmandal istungjärgul. Illar Hallaste.

I. Hallaste

Ma teen ettepaneku riigikontrolli seaduseelnõu päevakorda mitte võtta. Sest kui me võtame ta vastu veel aprillikuus, kaotab igasuguse tähenduse meie otsus rahvakontrolli likvideerimise kohta. Sama süsteem säiliks edasi uue nime all. Me peame andma aega selleks, et riigikontroll võiks tõesti efektiivseks kujuneda, ja sellepärast ei ole mõtet seda praegu arutada ja päevakorda võtta.

Juhataja

Riigikontrolli seaduseelnõu on juba päevakorras, ainult ei ole määratud tema arutamise järjekorda. Vladimir Kuznetsov.

V. Kuznetsov

Lugupeetud juhataja! Täienduseks sellele, millest kõneles Viktor Jermolajev, tahaksin teha ühe täpsustuse. Meie reglemendi 6. paragrahvi 3. punktis on öeldud: kui istungjärgu kestel on mõned küsimused jäänud arutamata, pannakse need küsimused uuesti hääletamisele nende

võtmiseks uue istungjärgu päevakorra etteotsa. Meil pole mingit vajadust otsustada nende küsimuste järjekorda – me peame need läbi arutama istungjärgu algul.

Juhataja

Lugupeetud Ülemnõukogu! Ajutises töö- ja kodukorras, mis kehtib 15. maini, on see sõnastus tõepoolest niisugune. Kuid reaalne elu nõuab iga kord nende küsimuste uut läbiarutamist. Sellega seoses olen mina Ülemnõukogu juhatajana alati, kui on olemas eriarvamus, andnud sellised küsimused Ülemnõukogule otsustada. Oma peaga ei ole ma päevakorda lülitanud ühtegi punkti ja ka nende järjekord on sündinud Ülemnõukogu otsustusel. Nagu me tänagi oleme otsustanud – panna sellele istungjärgule ainult kolm päevakorrapunkti, mida ka hääletamisega kinnitasime. Samas ma rõhutan, et päevakorda võetud punktid ei kao kuhugi. Häälteenamusega Ülemnõukogu määras kolmandale istungjärgule sellise küsimuste järjekorra, nagu me just otsustasime. Ma panen hääletamisele. Üks hetk. Marju Lauristin.

M. Lauristin

Ma tahaksin öelda ühe märkuse seoses vähemusrahvuste probleemiga, mis on päevakorras. Nimelt presiidiumis, kui me arutasime seda istungjärku ja seda, mida teevad komisjonid istungjärgul, oli üks seisukoht selline, et kuna juba see seadus on vastu võetud, siis rahvussuhete komisjon peab istungjärgu ajal, kui see selle istungjärgu päevakorda võetakse, kõigepealt üle vaatama selle vastuvõetud seaduse ja tegema ettepanekud, kas seal on midagi vaja muuta või ei ole. Komisjon ei ole veel saanud seda tööd teha. Komisjon peab selle küsimuse ette valmistama, et läbi vaadata plenaaristungil. Sellel istungjärgul mitte. Võetagu see komisjoni päevakorda.

Juhataja

Me oleme seda juba korra käsitlenud.

Lugupeetud Ülemnõukogu! Panen lõplikule hääletusele kolmanda istungjärgu päevakorra kolme päevakorrapunktiga, nagu me oleme teiega otsustanud. Loen need veel kord ette sellises järjekorras, nagu me otsustasime, et saaks päevakorra lõplikult kinnitada:

1. Informatsioon alaliste komisjonide õigustest ja tegevusest. Ettekandja Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär Arno Almann.
2. Eesti NSV valitsuse liikmete kinnitamine. Ettekandja peaminister Edgar Savisaar.

3. Kaks seaduseelnõu ühe päevakorrapunkti all: seaduseelnõu "Eesti riiklikust sümboolikast" esimene lugemine ja seaduseelnõu "Eesti valitsemise ajutisest korrast" esimese lugemise jätkamine.

Palun hääletada! Poolt 66, vastu 3, erapooletuid 12.

Lisan selgituseks juurde, et päevakorral on otsus "Eesti NSV õiguskaitseorganite osalisest depolitiseerimisest", kuid see ei mahtunud kolmanda istungjärgu päevakorda.

Enne, kui komisjonid alustavad oma tööd, tahaksin teile südamele panna, et kuna õiguskaitsekomisjon peab 15. maiks välja töötama Ülemnõukogu töö- ja kodukorra, palun neil päevil alatistel komisjonidel ja saadikurühmadel esitada oma asjakohased ettepanekud õiguskomisjonile.

On palve, et kõik saadikute pöördumised esitataks kirjalikult kantseleisse, mis täna asub ajutiselt toas nr. 157. Kui midagi muutub, teatame täiendavalt. Ja nüüd saab sõna Marju Lauristin.

M. Lauristin

Ma tahaksin anda informatsiooni homse ja ka natuke tänase töökorralduse kohta. Nimelt: täna arutatavad ministrikandidaadid tulevad homme hommikul kell 9 kinnitamisele presiidiumis ja selletõttu presiidium palub anda talle selleks kaks tundi. Nii et me alustaksime plenaaristungiga kell 11. Me peaksime jõudma enne lõunat kinnitada kõik pakutud ministrikandidaadid ja kuulama ära ka härra Almanni seletuse komisjonide tööst.

Nüüd valitsemise ajutisest korrast. See eelnõu on vaja läbi arutada kõikides komisjonides. Presiidiumi ettepanek on selline: kuna esimene lugemine sisaldab ilmselt ka rohkesti põhimõttelisi seisukohti üleminekuperioodi kohta ja ka ajutise valimise korra kohta, siis palume kõikidel komisjonidel ja ka saadikute rühmadel kujundada oma kollektiivne seisukoht ning usaldada ühele oma liikmele selle esitamine. Me ei korralda sõnavõttusid, vähemasti mitte alguses ja tavalises korras, vaid palume kõiki komisjone ja saadikurühmi eelregistreerimise korras teatada, kes nende poolt esitab ühise seisukoha valitsemise ajutise korra ja ka muidugi üleminekuperioodi kohta. Ja see kontseptsioon peaks olema aluseks poliitilisele tahtele, millest peaks tulenema valitsemise ajutise korra detailsem arutus. Nii et paluksin sellest seisukohast lähtudes komisjonidel valitsemise korra kallal ka töötada. Järelikult on selleks vaja aega. Pakume välja, et homme õhtupoolikul käiks töö komisjonides ja ülehomme, kolmapäeva hommikul alustaksime plenaaristungit. Kõigepealt me homme hommikupoolel kinnitame ministrid. Enne seda aga kuulame veel ära härra Almanni, siis töötavad komisjonid ja alustame plenaaristungiga kolmapäeva hommikul kell 10.

Juhataja

Suur tänu! On veel paar küsimust. Indrek Toome.

I. Toome

Ma paluksin väliskomisjoni liikmeid kohe, kui kuulutatakse vaheaeg, astuda läbi ruumist 102.

Juhataja

Suur tänu! Ülo Uluots.

Ü. Uluots

Mul on Marju Lauristinile küsimus. Kuidas peavad käituma saadikud, kes ei kuulu ühtegi saadikutegrupi? Kas ka nemad võivad registreeruda seisukoha esitamiseks enda nimel?

Juhataja

Enne, kui me laseme komisjonid tööle, veel paar teadaannet. Toas nr. 157 on võimalik kätte saada saadikuraha. Rahvarinde saadikugrupi liikmeil palutakse koguneda nõupidamiseks kell 13.15 ruumi 111. Alustame tööd komisjonides.

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

KOLMAS ISTUNGJÄRK

KOLMAS ISTUNG

17. aprill 1990

M. Lauristin

Palun, teeme kohaloleku kontrolli.

Lugupeetud saadikud, kohal on 77 ja praegusel hetkel saalis ei ole oma kohta leidnud veel 27% saadikuid. Me oleme otsustusvõimelised, kuid mitte veel töövalmis. Ma kõigepealt informeerin teid meie tänasest töökorraldusest. Ülemnõukogu juhataja Ülo Nugis on täna teiste ülesannete täitmisega seoses mujal ja meie Viktor Andrejeviga püüame kahekesi tema rolli täita. Kõigepealt on meil öelda, et praegu toimus Ülemnõukogu Presiidiumi koosolek,

kus lisaks eile arutatud viiele valitsusliikme kandidatuurile esitati veel ka kuues, s.o. justiitsministri kandidaat Jüri Raidla.

Presiidiumil on palve, et Jüri Raidlaga kohtuksid praegu kaks komisjoni, s.o. õigus- ja halduskomisjon. Nad olid valmis tegema seda ühendatud istungil ruumis 214 ja tegema seda väga operatiivselt. Ettepanek on neil kahel komisjonil praegu alustada tööd, anda neile aega veerand tundi ja veerand tunni pärast võtta järjest läbi kõik esitatud kuus valitsusliikme kandidatuuri, s.t. võtta ette teine päevakorrapunkt.

Esimene päevakorrapunkt on informatsioon komisjonide tööst. Me peaksime tegema tööd nii operatiivselt, et me jõuaksime 2. päevakorrapunktiga lõunavaheajaks hakkama saada, et juba lõunavaheajal ja pärast lõunat saaksid komisjonid tööle hakata. Meil on väga oluline töö teha – analüüsida komisjonides Eesti valitsemise ajutise korra seaduseelnõu.

Kas olete niisuguse ettepanekuga nõus? Ma näen, et proteste ei ole. Siis ma paluksin haldus- ja õiguskomisjonil kohe koguneda ruumi 214 ja asuda Jüri Raidla kandidatuuri arutama. Koguneme siinsamas saalis kell 11.25. Ja ma paluksin kõikide teiste komisjonide esimeestel koguneda siia presiidiumi laua juurde, õigus- ja halduskomisjoni esimehed tulevad pärast. Kõik komisjonide esimehed, palun siia laua juurde.

V a h e e g

Juhataja asetäitja (V. Andrejev)

Tere päevast, lugupeetud rahvasaadikud! Kõigepealt kontrollime rahvasaadikute kohalolekut. Kohal on 89 rahvasaadikut. Seega on meie istungjärk otsustusvõimeline. Enne, kui me anname sõna Arno Almannile, soovib sõna Jevgeni Kotšegarov. Kaheks minutiks. Anname talle? Informatsiooniks? Palun!

J. Kotšegarov

Lugupeetud Viktor Andrejev, lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Andke mulle andeks mu mõningane ebaviisakus, et vaevu tööd alustanud, juba repliigiks sõna nõuan.

Eile väljendas Jüri Põld muret, et pühapäeval oli linn sõjaväelasi, sh. piirivalvureid täis. Sel puhul olevat tekkinud versioon, et kas pole tegemist etteavatsetud aktsiooniga? Tallinna Piirivalvesalga ühe ülemana teatan, et mingist jõudemonstratsioonist juttu ei ole ega saa olla. Piirivalvurid veetsid linnas puhketunde, s.t. said linnaloo. Muide, Tallinnasse saavad aeg-ajalt linnaloo kõikide meie kordonite piirivalvesõdurite rühmad, ka nii kaugelt nagu Prangli ja Vormsi. Ma ei arva, et see peaks kellelegi muret tegema, sest linnaloo tähendab sõduripoisile

nii puhkust kui ka kultuurilist enesearendamist. Keegi ei saa ju kedagi sellest inimlikust õigusest ilma jätta. Kui aga hakkame alati nii emotsionaalselt reageerima linnas patseerivatele sõduritele ja Ülemnõukogule järelepärimisi esitama, on oht jõuda teatud mitte eriti positiivse sündroomini. Teiseks hr. Põldu häirib, et Saaremaal teenib aega 16 Leedu noormeest. Nad teenivad mitte ainult Saaremaal, vaid ka kõigis Tallinna ja Rakvere piirivalveüksustes. Miks nad siin on? Sest nad teenivad aega. Nende siinolek on juriidiliselt põhjendatud. Pean teile teatama, lugupeetud kolleegid, et ka sel Leedumaa jaoks raskel ajal on Leedu noormeestel ikkagi võimalus sõita koju puhkusele, ja minu teada – vaevalt, et ma eksin – praktiliselt kõik vanemad on kirja või telefoni teel hoiatanud oma poegi tegemast mõtlemata samme, mis on seotud teenistuskohast lahkumisega. Peale selle on asjal ka moraalne külg. Igaühe südametunnistus ei luba teha halba sellele, kes sinu vastu hea on. Ja veel muide – eesti poisid, kes teenivad meil Tallinna piirivalvesalgas, veedavad iga kuu mitu päeva kodus. Lugupeetud kolleegid, palun veel kord vabandust, et sundisin teid nii kaua ennast kuulama.

A. Almanni informatsioon alatiste komisjonide õigustest ja tegevusest

Juhataja asetäitja

Täna informatsiooni eest! Läheme meie päevakorraga edasi. Meie päevakorra esimeseks küsimuseks on kuulata härra Arno Almanni informatsiooni alatiste komisjonide õigustest ja kohustustest. Ettekandja palub 25 minutit. Kas Ülemnõukogu on sellega nõus? Kas on vaja hääletada? Ma arvan, 25 minutit, see on maksimum. Palun!

A. Almann

Austatud Ülemnõukogu asejuhatavad, lugupeetud kõrge kogu! Ülemnõukogu kui kõrgema võimuorgani tegevuse efektiivsuse üheks esmaseks tagatiseks on tema seesmiste struktuuride põhjendatus ja nende süsteemipärane funktsioneerimine. Kandvamaks struktuuriks traditsioonilises parlamendis on komisjon. Ja komisjonide ees nüüd alaliselt töötavas Ülemnõukogus on loomulikult kvalitatiivselt uued ülesanded. Kuna kõrgem võimuorgan peab tagama kogu poliitilise ja majandusliku strateegia väljatöötamise, tuleb selleks tagada muutuvaid ühiskondlikke suhteid õiguslikult reguleerivate seaduste väljatöötamine ning pidada ka kontrolli Ülemnõukogu otsuste ja seaduste täitmise üle täitev-, korraldav- ja majandusorganite poolt.

Kvalitatiivselt uued ülesanded määravad alatistele komisjonidele ka uue asendi Ülemnõukogu funktsioneerimise mehhanismis. Ja tänane informatsioon, mille Ülemnõukogu juhtkond palus teile esitada, pole mõeldud mitte riigiõiguste aluste koolitunnina, vaid võtkem seda kui riigiõiguslikku eksperthinnangut meie Ülemnõukogu ja tema organisatsiooniliste struktuuride seisundile, kus meie tegevus nõuab teistsugust õiguslikku hinnangut ja korrektuuri.

Kõigepealt võime ühe niisuguse eksperthinnanguna välja tuua selle, et struktuurid alatiste komisjonide näol funktsioneerivad nõrgalt, need struktuurid pole lihtsalt käivitunud. Ja paljuski on see põhjendatav sellega, et nende struktuuride tegevusel pole ühtseid õiguslikke aluseid. Meie poolt vastu võetud Ülemnõukogu ajutise töö- ja kodukorra seadus või otsus fikseerib §-s 10 vaid alatiste komisjonide loomise mehhanismi. On ilmselt hädavajalik, et selles seaduses oleks eraldi alalõiguna alatiste komisjonide õiguslik seisund ja funktsioneerimise alused.

Kuna seda ei ole, peaksid praegu meie tegevuse aluseks olema ja ka tulevikuseadusse üle kanduma mitmed sätted seni kehtivatest seadustest, mis tervikuna ei ole kohaldatavad, kuna nad reguleerisid alatiste komisjonide tegutsemist mittealalises Ülemnõukogus.

Ilmselt peaksid need olema kehtivad normid, mida me täna saaksime alatiste komisjonide tegevuse õigusliku alusena kasutada. See on, esiteks, konstitutsiooni § 112, mis fikseerib Ülemnõukogu alatiste komisjonide põhifunktsioonid. Seal on kirjas, et Ülemnõukogu valib saadikute hulgast alatised komisjonid Ülemnõukogu võimkonda kuuluvate küsimuste eelnevaks läbivaatamiseks ja ettevalmistamiseks. Samuti fikseerib see paragrahv alatiste komisjonide suhte riiklike ja teiste ühiskondlike organitega. Fikseerib selliselt, et kõik riiklikud ja ühiskondlikud organid ja ametiisikud on kohustatud täitma Ülemnõukogu komisjonide nõudmisi, esitama neile vajalikke materjale ja dokumente. Ja fikseerib samuti põhimõtte, et komisjoni soovitusel kuuluvad kohustuslikule läbivaatamisele riiklikes ja ühiskondlikes organites, asutustes, organisatsioonides. Ja et nende soovitude läbivaatamise tulemustest või rakendatud abinõudest teatatakse komisjonidele kindlaksmääratud tähtaja jooksul.

Teine normatiivne dokument, mis alatiste komisjonide tegevust reguleerib, on Eesti NSV Ülemnõukogu alatiste komisjonide põhimäärus. Ka siit saame me rakendada oma töös teatud sätteid. Alatiste komisjonide põhimäärus kehtestati 1980. aastal, täiendusi ja muudatusi tehti sinna 1987. ja 1988. aastal.

Alatiste komisjonide põhifunktsioonid. Esimese põhifunktsiooni võiks fikseerida selliselt: Ülemnõukogu võimkonda kuuluvate küsimuste eelnev läbivaatamine ja ettevalmistamine. See põhifunktsioon tuvastab ka alatise komisjoni üldise õigusseisundi: ta on Ülemnõukogu

funktioneerimist tagav organ, vaadates läbi ja valmistades ette küsimused arutamiseks Ülemnõukogus.

Ülesannetest, mis tulenevad sellest põhifunktsioonist, seega põhiülesannetest ma nimetaksin esiteks ettepanekute tegemist Ülemnõukogule ja tema presiidiumile. Me kujutame ette, et alatine komisjon peaks oma valdkonnas saavutama kõrgeima kompetentsi vabariigis. Sellest tulenevalt peaks tema valdkonda kuuluvates küsimustes alatine komisjon tegema, nagu öeldakse, põhjaliku revisjoni ja selle tulemusena esitama oma ettepanekud Ülemnõukogule ja tema presiidiumile. Ja see mõningane diskussioon, mis eile Ülemnõukogus tekkis, oligi segadust tekitav selles mõttes, et neid ettepanekuid, mida alatine komisjon pidas vajalikuks Ülemnõukogus läbi vaadata või seadusandlikult reguleerida, esitati vales kohas – päevakorra kinnitamise juures.

Alatine komisjon on pädev igal ajal tegema ettepanekuid Ülemnõukogule ja tema presiidiumile, et üht või teist küsimust, mis tema tegevusvaldkonda kuulub, võetaks Ülemnõukogus arutamisele.

Siit, ma kujutan ette, oleks mehhanism järgmine: ettepanekud, mis alatistelt komisjonidelt laekuvad, töötab Ülemnõukogu Presiidium süstemaatiliselt läbi, asetab nad loogilisse järjekorda, sest ka õiguslikus reguleerimises kehtib oma loogiline käitumine, seega määrab, millist akti millises järjekorras vastu võtta. Niisuguse analüüsi esitab presiidium Ülemnõukogule. Kui selline analüüs tehtud, ma olen täiesti kindel, võidab Ülemnõukogu alati aega tarbetute diskussioonide arvelt, et asuda sisuliste otsustuste juurde.

Alatiste komisjonide teine põhiülesanne on oma arvamuse väljaütlemine Ülemnõukogule või tema presiidiumile esitatud küsimuste kohta. Ka siin peaks alatine komisjon olema kõrgem ekspert seadusandja struktuuris, kes ütleb oma arvamuse. On ju Ülemnõukogu täieliku käivitamise puhul oma seadusandliku algatuse realiseerimise initsiatiiv väga paljudel institutsioonidel – valitsusel, ühiskondlikel organisatsioonidel, liikumistel nende vabariiklike keskorganite näol, kohalikel omavalitsusorganitel, prokuröri jne. Ja samuti ma usun, et ka üksikutel saadikutel tekib, nagu öeldakse, valijate tahte realiseerimise tulemusena vajadus välja töötada ja esitada seaduseelnõude või otsuste projekte. Ja nende kohta arvamuste andmine peakski olema Ülemnõukogu alatiste komisjonide pädevuses.

Kolmas funktsioon. Või kolmas ülesanne. See oleks seaduseelnõude väljatöötamine ja nende esitamine kas vastavalt Ülemnõukogu plaanile või enda seadusandliku algatuse korras, sest konstitutsioon annab ka alatisele komisjonile seadusandliku algatuse õiguse. Ma usun, et selle kõige tõsisema funktsiooni täitmine ei lähe Ülemnõukogu esialgsel tööperioodil veel päris libedalt, sest seaduse ettevalmistamine on sügavalt professionaalne toiming. Sest õigus

tervikuna kujutab endast süsteemi, kus üksikud õigusharud on äärmiselt tihedalt läbi põimunud ja muutused ühes õiguslikus harus toovad paratamatult kaasa muutusi teistes õigusharudes. Vastasel juhul ükski meie poolt vastuvõetud seadus ei käivitu, kuna teda blokeerivad tegematajätud muudatused teistes õigusharudes. Klassikaline näide Ülemnõukogu tööpraktikast oli küsimus taluseadusest, kus püüti reguleerida üht küsimuste ringi – talupidaja suhteid teiste ühiskondlike suhete subjektidega –, aga reguleerimata jäeti, ütleme, tööõiguslikud ja tsiviilõiguslikud vahekorrad. Ma kujutan ette ka seda, et nii kõikide arvamuste andmisel, ettepanekute tegemisel kui ka seaduste väljatöötamisel on vaja julgelt kasutada eksperte, spetsialiste, nagu ka alatiste komisjonide põhimäärus seda lubab, sest ilmselt ei saavuta me kunagi olukorda, kus meie kõrgemas võimuorganis oleks esindatud kõikide erialade spetsialistid, ja vaevalt et kusagil maailmas leidub kõiketeadjat parlamenti. Ülemnõukogu saadik või parlamendi liige ei saa olla see, kes kõike teab, vaid ta teab seda, kes teab.

Ja neljas põhiülesanne. See oleks kontrollifunktsioon. Alatiste komisjonide põhimäärus annab neile õiguse kontrollida vabariigi ministeeriumide, teiste vabariiklike organite, samuti kohalike riigivõimuorganite tegevust, et kuidas realiseeritakse seadust praktikas. Samuti on õigus kontrollida üleliidulise alluvusega ettevõtete tegevust Eesti võimkonda kuuluvates küsimustes.

Kõrvalrepliigina panen südamele nendele saadikutele, kes ei ole veel esitanud oma fotosid saadikutõendi jaoks, et nende taga seisab ka kõikide teiste saadikutõendite trükkimine. Saadikutõend ongi see dokument, mis lubab minna ettevõttesse, asutusse teostama kontrollifunktsiooni.

Alatiste komisjonide õigusseisundist veel niipalju, et alatine komisjon on Ülemnõukogu tööorgan, allub Ülemnõukogule ega oma õigust esineda Ülemnõukogu nimel. Ta esineb iseenda nimel. Ka alatiste komisjonide üldkogu või üldkoosolek ei ole ka veel Ülemnõukogu. Alatiste komisjonide põhimääruses on mitmeid olulisi sätteid ka komisjonide töö korralduse kohta. Nimelt, kuidas realiseerida alatiste komisjonide ühispädevust, kui näiteks mõni küsimus kuulub mitme komisjoni pädevusse. Kuidas viia läbi komisjonide ühisistungeid. Alatisel komisjonil on õigus pöörduda teise alatise komisjoni poole, kui ta arvab, et ei ole ses küsimuses kompetentne, ja paluda arvamust teiselt alatiselt komisjonilt.

Samuti on tal õigus ise anda aramus teise komisjoni menetluses oleva küsimuse kohta.

Alatise komisjoni liikmest. Ülemnõukogu alatiste komisjonide koosseisud on formeerunud, ma lisaks vaid ühe tähelepaneku parlamentaarsest praktikast. Tavaliselt töötab saadik ühes komisjonis. Meil on praegu välja kujunenud olukord, kus saadikud töötavad mitmes

komisjonis. Ilmselt mitmekülgsede spetsialistide puhul on selline asjakorraldus õigustatud. Kuid praktika näitab, et sel juhul peaks saadik ise endale määrama oma põhikomisjoni, mille alusel määratakse selle komisjoni kvoorum norm. Samuti ei tohi unustada seda, et Ülemnõukogu liige võib võtta osa kõikide teiste komisjonide istungitest, kui küsimus pakub talle huvi. Siis on tal seal nõuandev hääl.

Veel mõned sõnad alatiste komisjonide õigustest. Alatisel komisjonil on õigus kutsuda komisjoni istungitele ministeeriumide, keskasutuste, kohalike võimuorganite ja ettevõtete juhte. Alatiste komisjonide põhimääruse säte, mis meile on kohaldatav, määrab, et nimetatud asutuste juhid on kohustatud ilmuma komisjoni istungile, andma seal selgitusi, esitama dokumente ja arvamusi. Alatiste komisjonide soovitusel kuuluvad neis asutustes läbivaatamisele hiljemalt ühe kuu või komisjoni poolt määratud tähtaja jooksul. Ülemnõukogu alatise komisjoni liikmel on õigus jääda komisjonis arutatava suhtes eriarvamusele ning tutvustada seda eriarvamust Ülemnõukogu ees.

Mõned mõtted töö korralduse küsimuses veel. Ülemnõukogu enda kogu töökorralduse, tööplaani või tegevuskava aluseks on needsamad töökavad, mis on paika pandud alatistes komisjonides. Nende üldistusena tekibki Ülemnõukogu enda plaaniline tegevus.

Lõpetuseks mõned mõtted seadusandlikust tehnoloogiast.

Tulen tagasi alguse juurde. Kui alatistel komisjonidel on formeerunud ettepanekud, mida Ülemnõukogu oma tegevusaja jooksul või sessioonide kaupa peaks arutama, Ülemnõukogu Presiidium koos Ülemnõukoguga on need läbi vaadanud, peab Ülemnõukogu määrama, kes valmistab ette neis küsimustes seaduseelnõud või otsuseprojektid, millised komisjonid, ühiskomisjonid või ekspertgrupid. Määrama nende väljatöötamiseks konkreetsed tähtajad. Nende tähtaegade möödumisel peavad vastavad materjalid olema esitatud Ülemnõukogu Presiidiumile. Peab olema selge ka see, kes teeb eelnõudele ja projektidele õiguslikku ekspertiisi, kes selgitab, millised aktid selle seaduse vastuvõtmise puhul kuuluksid tühistamisele või muutmisele, kes annab eelnõule või projektile tervikliku õigus-poliitilise hinnangu. Ülemnõukogu Presiidium on see organ, kes vastavate aktide puhul korraldaks konsultatsioone nii teiste komisjonidega kui ka poliitiliste saadikugruppidega, et kujundada selle normatiivse akti või otsuse vastuvõtmiseks vajalik eelsoodumus.

Selline seadusandliku regulatsiooni mehhanism ei välista seda, millest eile rääkis Enn Põldroos. Igal saadikul jääb loomulikult õigus esitada ka ise (nagu alatisel komisjonilgi) materjale Eesti kõrgemale riigivõimuorganile läbivaatamiseks.

Selline protseduur või tehnoloogia on parlamentaarses praktikates sajanditega välja kujunenud ja selle eiramine ei too kunagi kaasa kiirendust, hoopis pidurduse.

Täna teid tähelepaneliku kuulamise eest!

Juhataja asetäitja

Täna! On ettepanek, et küsimused Arno Almannile esitada töö korras. Vastu ei ole? Ei ole.

Raivo Vare nimetamine Eesti NSV riigiministriks

Juhataja asetäitja

Meie päevakorra järgmine küsimus on Eesti NSV valitsuse liikmete kinnitamine. Sõna ettepanekuks on valitsuse juhil härra Edgar Savisaarel. Palun!

E. Savisaar

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja asetäitja, austatud kolleegid! Esitan riigiministri ametikohale Raivo Vare kandidatuuri. Ta on sündinud 1958. aastal, lõpetanud TRÜ õigusteaduskonna juristina ning töötanud aastatel 1979–1990 Ülemnõukogu Presiidiumis, algul konsultandina, nüüd nõukogude töö osakonna juhataja asetäitjana. Hoolimata noorusest on Raivo Vare mitmete tähtsate seaduseprojektide üks loojaid, ta on paindliku mõistusega ja uuele aldis jurist, eeskätt on tema osa olnud tähelepanuväärne haldusreformi käsitleva seadusandluse väljatöötamisel. Tal on ka mitte ülearu pikk, aga siiski piisavalt paras riigiaparaaditöö kogemus, mis on selles ametis väga vajalik. See organiseerimisand, mis on riigiministrile oluline, on tal olemas. Lisaksin juurde, et Raivo Vare on ka teadusliku töö kalduvustega, "Ülikooli Toimetistes" on ilmunud tema kirjutusi õigusloomest, õigusloome ja juriidilise-teoreetilise baasi loomise mehhanismide ühitamisest.

Tema põhiülesanneteks riigiministrina saavad valitsusaparaadi töö korraldamine, Riigikantselei ja peaministri sidemed ministriumide, ametkondade ja kindlasti omavalitsustega, samuti ka haldusreformi suunamine, mis viimasel ajal ongi takerdunud.

Juhataja asetäitja

Kas on küsimusi Edgar Savisaarele? Ei ole. Siis palun Raivo Vare kõnetooli.

R. Vare

Austatud Ülemnõukogu juhatus, lugupeetud Ülemnõukogu liikmed! Seistes siin täna teie ees ja kandideerides ministri ametikohale, olen ma, ausalt öeldes, pisut kimbatuses, sest ettepanek oli küllaltki ootamatu ja aeg otsustamiseks, ajalimiit selleks oli küllalt lühike. Tunnistan, et nõustudes ja teades neid ülesandeid, milliseid tuleb täitma asuda, millest härra peaminister praegu just lühidalt rääkis, pidasin ma silmas eelkõige kolme momenti, millest lühidalt ka räägiksin.

Esiteks, ja see oli vast minu jaoks omamoodi kaaluks, on haldusreformi problemaatika, millega ühel või teisel kujul tegelema tuleb hakata. See töö on tuttav, kuivõrd sellega on tulnud tegelda ka Ülemnõukogu Presiidiumi liinis. Loodan igakülgselt abile ja toetusele, millist siimani on osutatud nii kohalike omavalitsuste kui ka mitmete ametkondade poolt. Lootes sellele, et ka töö õigusloomingu vallas jätkub, tegin oma valiku. Oli juba juttu, et haldusreform on meil teatud mõttes seiskunud, või kui mitte seiskunud, siis selle arengu kiirus on vähenenud. Põhjuseid võib üles lugeda palju. Igal juhul on n.-ö. vanade juhtimise ja majandamise "sabade" tuntavalt halb mõju märgata. Probleeme on küllaltki palju ja üks põhjuseid on mitte ainult juriidiline, millest on palju räägitud, nagu puuduks juriidilise raamistiku korrektne vormistatus. See on hoopis halb moraalne valmisolek omavalitsuse jaoks, moraalsete valmisoleku puudumine.

Olles loomuliku ehk iseregulatiivse arengumudeli pooldaja, leian, et omavalitsust ei ole võimalik peale sundida. Ta peab tekkima ise, loomulikult, vahetult endale valitsemist soovijate vabal tahtel. Selleks aga tuleb luua kõik võimalused ja tagatised – majanduslikud, sotsiaalsed ja ka puhtseadusandlikud. Ja eelkõige oleks vaja kompleksset seadusandlikku raamistikku, selle lõpuleviimist. Ja selleks peaks muidugi Ülemnõukogu kui seadusandlik organ eelkõige, aga ka valitsus, oma seadusega määratud pädevusest lähtudes vastava aluse looma. Selle normatiivse raamistiku sees peavad olema igal kohalikul omavalitsusüksusel, ja ma rõhutaks eriti esmatasandi omavalitsusüksuste rolli, kõik võimalused oma soovide ja võimalustest lähtudes korraldada oma piirkonna elu-olu. Loomulikud erisused regioonide vahel toovad kaasa ka erilise riikliku regionaalpoliitika, mis arvestab nii erinevate regioonide erinevaid huve kui ka Eesti kui terviku arengu eesmärgi. Selle elluviimine oleks aga juba valitsuse ülesanne.

Teine, millest ma tahaksin rääkida, on otseselt Riigikantselei töövaldkond. Riigikantselei kui valitsuse aparaat on kutsutud ja seatud valitsuse kui terviku töö tagamiseks ning ka tema enda valitsemisalasse kuuluvate küsimuste lahendamiseks. Selle funktsiooni realiseerimist peab Riigikantselei kindlustama organisatsiooniliste, majanduslike ja muude vahenditega, mis tema

käsituse on antud. Seejuures põhieesmärgina näen ma erinevate ametkondade sujuva koostöö kindlustamist, optimaalse juhtimissüsteemi kujundamist, loomulikult seejuures säilitades kõike seda positiivset ja ennast praktikas õigustanud, mis on eelkäijate poolt loodud. Samas on ka selge, et muutuv poliitiline majandussüsteem tingib vajaduse teha paindlikke muudatusi juhtimissüsteemis, valitsuse töömeetodite täiustamisel ning ametkondade ja halduspiirkondade koostöö probleemide lahendamisel.

Nii nagu see nimetuski ütleb, on Riigikantselei kanda ka valitsuse n.-ö. kantselei pool. See tähendab kogu asjaajamise korraldamist. Ka peab ta tagama valitsuse rahandusalase, majandusalase ja teenindamise, ilma milleta kuidagi ei saa.

Valitsuse otsuste väljatöötamisel on Riigikantselei ülesandeks erinevate ametkondade, ühiskondlike formeeringute, kohalike omavalitsusorganite huvide kooskõlastamine ja nende ühistegevuse koordinaatori roll. Seejuures lähtealuseks saab tänases pingestatud poliitilises õhkkonnas olla vaid tasakaalus, realiteeditunne, võimalikult laia sotsiaalse baasi kindlustamine, mis tagab vastuvõetud otsuste eduka realiseerimise.

Oma funktsioonide täitmiseks peab Riigikantselei arendama tihedat koostööd Ülemnõukogu, tema presiidiumi, alatiste komisjonide, kõigi Ülemnõukogu liikmetega. See oleks kolmas moment, millel tahaksin peatuda. Loodan, et olles jurist, kes on esindusorgani kõõgipoolel töötanud ning omab teatud erialast ja teoreetilist ettevalmistust parlamentarismi valdkonnas, on mul kergem mõista ja aidata lahendada neid probleeme, mis tekivad Ülemnõukogu töö korraldamisega seoses. Ajalooliselt on ju kujunenud nii pretsedenditult, et Eestis on seadusandlik ja täitevvõim tihedalt seotud puhtruumiliselt, olles ühe katuse all. Loomulikult tekitab see ka organisatsioonilist laadi probleeme, mille lahendamine on kahtlemata päevakorral.

Austatud Ülemnõukogu liikmed! Soovin teile head otsustamist ja luban omalt poolt õigustada teie usaldust, muidugi juhul, kui te seda mulle osutate. Aitäh tähelepanu eest!

Juhataja asetäitja

Täna! Palun esitada Ülemnõukogu komisjonide arvamused. Õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton.

T. Anton

Õiguskomisjon toetab härra Raivo Vare kandidatuuri riigiministri ametikohale.

Juhataja asetäitja

Tänan! Haldusreformi komisjoni esimees Andrus Ristkok.

A. Ristkok

Haldusreformi komisjoni liikmed, kes Raivo Varega kokku said, toetavad tema nimetamist riigiministriks.

Juhataja asetäitja

Tänan! Ajakirjanduse komisjoni esimees Rein Veidemann.

R. Veidemann

Austatud eesistuja! Osalesin koos halduskomisjoniga Raivo Vare ärakuulamises ja suhtun toetavalt. Komisjoni teised liikmed tegid seda koos teadus-, haridus- ja kultuurikomisjoniga.

Juhataja asetäitja

Kas Põldroosil on midagi lisada või ei ole?

E. Põldroos

Toetame.

Juhataja asetäitja

Tänan! Palun küsimused. Sõna saab Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Lugupeetud kolleegid! Tahaksin eesistujale meelde tuletada, et kui ma ei eksi, leppisime kokku, et ministrikandidaat saab enda tutvustamiseks sõna kuni 5 minutiks.

Juhataja asetäitja

Tänan! Toomas Kork.

T. Kork

Lugupeetud ministrikandidaat! Kas teil on nimetada kolm saavutust ehk tegu, mis te olete ära teinud tänase päevani ja mis annab alust või õigustust kandideerida ministri kohale?

R. Vare

Kuigi rahvasaadik Kork lubas haldusreformi komisjonis peetud arutelu ajal, et Raivo Varele teeb erandi, ei esita talle seda traditsioonilist oma küsimust, ta siiski tegi seda. Eile juba teised tema komisjoni liikmed vastasid minu eest. Üks asi on teada: eilne päev oli minu isiklikus elus väga tähtis – ma tõin koju oma väikese tütre, pojale ja abikaasale silmarõõmuks. Ma siiski arvan, et kõrvuti selle tagasihoidliku panusega, mis on õnnestunud anda ja millest härra peaminister rääkis, viitan oma noorusele ja usun, et mul on lootust need kolm kõige suuremat saavutust veel tulevikus sooritada.

Juhataja asetäitja

Tänan! Nikolai Aksinin.

N. Aksinin

Lugupeetud asespiiker! Lugupeetud Raivo Vare! Kas te olete mu kolleegi, kindral Vare poeg? Kui jah, siis kuidas te suhtute vabariigi noormeeste teenimisse Nõukogude armees?

R. Vare

Vastus esimesele küsimusele on jaatav. Ma väga paluksin Ülemnõukogu liikmeid, kõiki, kellega koos töötada tuleb, pidada silmas, et kindral Vare ja tema poeg on siiski kaks erinevat inimest, kel on oma elulised arusaamad, ettevalmistus ja muu. Ja isa varju kanda, uskuge mind, ei ole sugugi kerge. Tahaks sellest vabaneda. Mis puudutab aga eesti noormeeste teenimist Nõukogude armees, siis selle küsimuse otsustav moment või otsustav punkt on poliitiline. See tähendab, et nii kaua, kuni Nõukogude armee on üles ehitatud nii, nagu ta on, jääb ta poliitiliste pingete allikaks mitte ainult Balti liiduvabariikides, kus on eriline ajalooline taust taga, vaid ka kõikides teistes liiduvabariikides ja rahvuspiirkondades. Kui aga minnakse üle, märgid näitavad, et sellele siiski üle minnakse, kutselise armee põhimõttele, siis terve rida küsimusi langeb ära. Muidugi see üleminek on valuline ja vaevaline.

M. Laar

Austatud härra spiiker! Austatud Raivo Vare! Teatavasti on mitmed vallaomavalitsused ja kohalikud maakonnavolikogud võtnud vastu otsuseid, et nad tunnustavad Eesti Kongressi otsuseid ning allutavad ennast EK võimkonnale. Teie tegutsemisvaldkonda hakkab kuuluma ka suhtlemine nende kohalike omavalitsustega. Kuidas te kui praegune Ülemnõukogu ja tulevane valitsuse liige sellistesse otsustamistesse suhtute?

R. Vare

Sellele küsimusele ma vastaks niimoodi. Minu arvates tuleb rangelt vahet teha põhimõtteliselt vaikipoliitiliste ja reaalpoliitiliste, juriidiliste otsuste vahel, mis kuuluvad otseselt viljeldavasse valdkonda. Nende küsimustega valitsus kahtlemata tegelema hakkab, ja kogu see vahekordade süsteem tuleb paika panna mitte omavalitsuste tasemel, vaid üldisel poliitilisel, üleriigilisel tasemel, see tähendab valitsuse ja ka Ülemnõukogu tasemel.

E. Leisson

Lugupeetud eesistuja! Lubage ministrikandidaadile esitada kaks küsimust. Esimene – parteilisusest, ja teine – kumba oma elu erinevate perioodide kodukeeltest, eesti või vene keelt, te valdate paremini?

R. Vare

Esimesele küsimusele on vastus selline, et alates märtsikuust olen NLKP-st välja astunud. Teine küsimus. Mul on olnud üks kodukeel, eesti keel. Teine keel, see tähendab vene keel, mille ma omandasin haridust saades Moskvast – lõpetasin seal keskkooli, on igapäevaelu suhtlemises emakeelega võrdselt käes. Nii et ei oskagi siin vahet teha. Ankeeti, milline täidetakse ametimeeste kohta, kirjutasin rahuliku südamega, et valdan vabalt mõlemat keelt.

Juhataja asetäitja

Täna! Kas on veel küsimusi? Ei ole. Siis lubage, ma loen teile ette otsuse projekti.

"Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsus. Eesti NSV Ülemnõukogu otsustab: nimetada Raivo Vare Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi riigiministriks."

Kes on selle poolt? Palun hääletada! Hääletamine on salajane. Poolt on 76, vastu 6, erapooletuid 3.

Seega on Raivo Vare nimetatud Eesti NSV riigiministriks.

Olev Laanjärve nimetamine Eesti NSV siseministriks

Juhataja asetäitja

Sõna järgmiseks ettepanekuks on valitsusjuhul Edgar Savisaarel.

E. Savisaar

Austatud kolleegid! Esitan siseministri kandidaadiks Olev Laanjärve. Ta on sündinud 1942. aasta märtsikuus, parteitu, lõpetanud NSV Liidu Siseministeeriumi Kõrgema Kooli, jurist, miilitsapolkovnik. Praktiliselt kogu oma töömeheelu on ta tegutsenud siseministeeriumi organites, alates alaealiste asjade osakonnast, kriminaaljälitusest kuni 6. osakonna ülema ametikohani.

Tahaksin lisada, et Eesti ühiskonna jaoks on Olev Laanjärv mees, kes ilma tonte kartmata asus kuritegevuse vastu võitlema avalikult, selgelt ja kompromissitult. Ka meie ühiskonda on tunginud maffia, on tunginud korrupsioon, seda tuleb tunnistada. Olev Laanjärve kandidatuuri esitamisega ministri kõrgele ametikohale tahaksime alustada siseministeeriumi süsteemi põhimõttelist reformi, et ka selle institutsiooni töö vastaks senisest märksa enam Eestimaa huvidele.

Juhataja asetäitja

Kas on küsimusi Edgar Savisaarele? Palun, Olev Laanjärv. Teil on 5 minutit aega.

O. Laanjärv

Lugupeetud Ülemnõukogu asejuhatuse, austatud Ülemnõukogu liikmed! Tavapäraselt alustavad paljud ministrikandidaadid ikka ühtemoodi, meenutades, et temale tulevikus alluv ministeerium on, nagu kogu ühiskond, sügavas kriisiseisundis. Nagu austatud saadikud isegi teavad, pole siseministeeriumi puhul seda mõtet korratagi. See, et vabariigis registreeritud 19 000 kuriteost on avastatud alla poole, on veelkordne kinnitus turvalisuse puudumisest. Ometi vajavad inimesed turvatunnet täpselt samuti nagu riiklikku iseseisvust, leiba ja oma raha või sõjaväe probleemide lahendust. Kõrge kuritegevus ja sellest lähtuv ebakindlus võivad aga hakata oluliselt pidurdama meie poliitiliste ja majanduslike sihtide saavutamist. Vabandan terava ütlemise pärast, aga need, kes üheselt väidavad, et miilits mitte midagi ei tee, ei räägi tõtt. Meil töötab praegu võrdlemisi nigelates tingimustes piisav arv inimesi, kes ei tee viimasel ajal ööl ega päeva vahet. Aga paraku on neid professionaalseid entusiaste vähem, kui nõuab elu. Ja siit üks tõsine raskus. Minul saab olema tunduvalt keerulisem kui inimesel, kelle peaminister oleks välja pakkunud väljastpoolt siseministeeriumi süsteemi. Peaks olema inimlikult mõistetav, mis tähendab öelda vanale kolleegile, kellega oled aastakümneid koos töötanud, et sinu aeg on ümber ja tuleb kõrvale astuda. Aga tean ka seda, et kui Ülemnõukogu mind ametisse kinnitab, siis just niimoodi pean ma real juhtudel toimima. Nii nagu peaminister ütles, on lihtsalt teine valitsus, ja mina ütlen, et on lihtsalt teine aeg. Mitte kõigi

tänaste pagunikandjate tegevus ei sobi kokku vabariigi õiguskaitse kontseptsiooni projekti põhimõtetega ja ka loodetavasti peagi vastuvõetava politseiseadusega.

Käesoleva momendi poliitilise võimu sisuliseks kindlustamiseks pean väga tähtsaks õiguskaitse kontseptsiooni kiiremas korras vastuvõtmist Ülemnõukogus.

Millest peab siseministerium lähitulevikus oma tegevuses lähtuma? Ehk teisisõnu, kas me jääme Moskva alluma ja kas ka järgmisele Eesti NSV siseministrile kirjutab töötõendi välja NSV Liidu siseminister? Usutavasti seisavad kõik siin saalis olijad kahe jalaga maa peal ja mõistavad, et tee riikliku iseseisvuse taastamiseni ei ole mitte nii ladus nagu kohustuslikult õnneliku lõpuga muinasjutt. See on loogiline arengut omav poliitiline protsess, kus Eesti NSV siseministeriumi vabanemist Moskva 10 000 normatiivaktist ei saa loota lahus üldisest arengust. Meil on olemas lepingu projekt NSV Liidu siseministeriumiga, mis peab meid tooma realselt vabariigi alluvusse. Laupäeval Arnold Rüütli ja Mihhail Gorbatšovi vahel saavutatud kokkulepe kahepoolse dialoogi asjus annab ehk meilegi võimaluse juba ekspertide kohtumise käigus jõuda selle lepingu allakirjutamiseni Savisaare ja Bakatini poolt. Täpselt samuti saame me vaid 30. märtsil alanud üleminekuperioodi loogilises arengus hakata lahendama riigipiiri, tolli ja turukaitse küsimustega seonduvat. Muidugi, kui hästi otsida, leiaksime praegugi need inimesed, kes suudaksid Eesti piiri kinni panna, kuid tänases hetkeseisus ei näe ma mingit vajadust anda tööd NSV Liidu dessantväelastele. See ei ole argus, vaid naiivse optimisismi puudumine. Rahvas mõistab siseministeriumi ja julgeolekut ikka veel parteilise sunniaparaadina. Ja mis seal salata, veel lähiminevikus, 1987. aastal Võrus ja 1988. aasta veebruaris Tartus, tegutseti partei direktiivide järgi, et eesti rahvast toore jõuga pidurdada. Siiski pean praeguse siseministeriumi teeneks ka seda, et järgnevate tormiliste sündmuste käigus pole enam jõudu rakendatud, mis tähendab ka seda, et meil hoiti ära niisugused verised sündmused nagu Kišinjovis, Moskvast Puškini väljakul ja Vilniuses. Kui me jätkame sama vaoshoitult oma teed, olen kindel, et traagilisi tagasilööke ei juhtu ka edaspidi. Tegelikult juba toimunud siseministeriumi töö depolitiseerimine pühkis minema kompartei diktaadi ja ainuvõimu siseministeriumi üle ei tohi tulevikus saada enam ükski partei. Tulevikus ei tohi siseministri ja kogu süsteemi jaoks omada mingisugust tähendust valitsusjuhi parteiline või erakondlik kuuluvus. Meie peame teenima vaid võimu kõrgemat kandjat – rahvast. Seaduste ülimuslikkus, milliseid teie, viimase 50 aasta jooksul esimest korda demokraatlikult valitud esindajad, siin saalis vastu võtate, peab saama siseministeriumi ainukeseks tegevusaluseks.

Minu ametisse kinnitamise korral ootan reaalse abi kõrval ka usaldust. Pean absoluutselt ebaõigeks, kui tulevikus keegi võimukoridorides hakkab dikteerima, mis tähtjaks me peame

mingi kuriteo avastama. Selliste tingimuste esitamine on absurdne. Loodetavasti ei arvanud te, et siseministri kandidaat suudaks mõne minutiga esitada Ülemnõukogule programmi, kuidas üleminekuperioodil Eesti kuritegevust lõplikult likvideerida. Jääme realistideks. Ma ei rääkinud teile ka sellest, et loodame valitsuselt majanduslikku abi. Paljud asjalikud ohvitserid lahkuvad ikka veel palga pärast kooperatiividesse. Spetsialistide hinnanguil ütleb aasta lõpuks üles ungarlaste sidesüsteem. Uut müüvad nad praegu ainult tugeva valuuta eest. Vabariigi politsei ettevalmistuskeskuse loomine ei saa jääda ainult siseministeeriumi ainumureks. Aasta-paari pärast tuleb Toompeal mõelda sellelegi, kust leida need 41 miljonit rubla, mida meie siseministeerium saab praegu Moskvast. Aga need on kõik teie ja valitsuse poolt lahendatavad probleemid, millede lahtiseletamine nõuaks teilt tundide viisi kuulamist. Tänan, austatud saadikud, ärakuulamast ja olen valmis vastama esitatud küsimustele.

Juhataja asetäitja

Palun esitada Ülemnõukogu komisjonide arvamused. Õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton.

T. Anton

Õiguskomisjon otsustas toetada Olev Laanjärve kandidatuuri siseministri ametikohale. Komisjonis jäi üks liige nimetatud otsuse suhtes erapooletuks.

Juhataja asetäitja

Tänan! Riigikaitsekomisjoni esimees Rein Tamme.

R. Tamme

Härra Olev Laanjärve kandidatuuri siseministri ametikohale toetab riigikaitsekomisjoni 7 liiget. Arvestades siseministri ametikoha erilist kaalu üleminekuperioodil, pidas 5 komisjoni liiget vajalikuks lükata otsustamine edasi järgmisele nädalale, kuna nende arvamuse järgi on vaja täiendavaid andmeid.

Juhataja asetäitja

Maaelukomisjoni esimees Heldur Peterson.

H. Peterson

Kohal viibinud maaelukomisjoni liikmed toetasid härra Olev Laanjärve kandidatuuri siseministri ametikohale.

Juhataja asetäitja

Tänan! Palun esitada küsimusi. Jevgeni Kotšegarov.

J. Kotšegarov

Lugupeetud Olev Laanjärv! Siseministri amet on nii raske, et ma ei kadesta teid ka kandidaadina. Lubage esitada teile kaks küsimust. Teatavasti võib Nõukogude Liit astuda lähemal ajal Interpoli süsteemi. Millist tulu, vabandage nii primitiivse sõna pärast, te arvate sellest vabariigile tulevat? Ja muide – kas peate võimalikuks otsesest koostööd Soome ja Rootsi politseiga võitluses maffiaga, organiseeritud kuritegevusega, terrorismiga jne.?

Ja teine küsimus. Kas ei ole käes aeg muuta RAI töö tsiviliseeritumaks? Esialgu jätab iga kohtumine ülbe, mitte eriti kasvatatud, kuid võimu omava liiklusinspektoriga – muidugi, kõik nad pole sellised – solvumis- ja alandustunde. Mõnikord peab kuulama isegi ähvardusi. RAI juht H. Rumvolt evib progressiivseid vaateid, on hea organisaator. Mil viisil saaksite ministriks hakates teda aidata?

O. Laanjärv

Esimene küsimus. Siin saab vastata üheselt. Oleme kõik oodanud, et NSV Liit oleks astunud Interpoli ja näinud ses liikmeksolemises ka oma vabariigi osa. Kui kiiresti see toimub, ei oska vastata. Ei tea ka, kas Interpoli jõuab enne NSV Liit või Eesti Vabariik, aga sidemed naabritega, ma mõtlen Soomet, on meil praktiliselt juba olemas, ainult mitte riiklikul tasandil. Need baseeruvad vaid isiklikel kontaktidel. Kui märkida, et "Helsingin Sanomat" ja "Iltasanomat" on viimasel ajal kaks korda nimetanud Tallinna Põhjamaade Chicagoks ja soomlased leiavad, et idapiirilt tulev ähvardus on suurem kui mujalt, kui on tekkinud probleemid nii narkootiliste ainete sissevooluga Soome kui ka meilt emigreerunud kuritegeliku elemendi aktiveerumisega Soomes, siis leian, et kontaktid tuleb riiklikule tasandile, vabariigi tasandile tõsta otsekohe, sõltumata sellest, millal otsustatakse NSV Liidu Interpoli astumise küsimus.

Teine küsimus. Autoinspektsiooni inimlikustamine. Ma ütlesin niimoodi. Autoinspektsiooni ülem härra Hellat Rumvolt on teinud väga suure töö selleks, et reorganiseerida Autoinspektsioon. Tuleks kaotada see nimetuski. Me näeme tulevikus liiklusametit, kellelt on ära korjatud kõik liiklusjärelvalvele mitteomased funktsioonid. Minu teada on Rumvoldi ettepanekud ka Ülemnõukokku jõudnud või vähemalt Ülemnõukogu liikmeteni. Mul on need kaasas, minu arvates see on esimene ja kõige kiiremini lahendatav küsimus, mida me suudame teha ära juba sellel aastal.

H. Viirelaid

Lugupeetud spiiker! Austatud ministrikandidaat! Vastavalt Kohtla-Järve linna volikogu otsusele 5 4. aprillist k.a. p. 6 põhjal paluti NSV Liidu siseministrit võtta Kohtla-Järve linna siseasjade osakond NSV Liidu siseministeeriumi vahetusse alluvusse ja otsesele finantseerimisele. Kuidas teie kui ministrikandidaat suhtute antud otsusesse?

O. Laanjärv

Üheselt. Ka NSV Liidu siseminister on nimetanud seda separatismiks ja keeldumise korral allumast Eesti siseministrile me kasutame nende isikute suhtes oma distsiplinaarmäärustikku.

J. Allik

Lugupeetud polkovnik Laanjärv, mida te arvate alaealiste kasvatusliku töö koloonia perspektiividest siseministeeriumi süsteemis ja tema praegusest asupaigast Viljandi kesklinnas?

O. Laanjärv

Ma laiendaksin seda küsimust mitte ainult alaealiste asjade koloonia, vaid ka kogu meie kinnipidamissüsteemile. Enne seda, kui me asume selle süsteemi üleandmise etapile, tuleb muuta see inimlikuks. Kas see hakkab alluma meile või justiitsministeeriumile, seda otsustate teie. Alaealiste koloonia ümberpaigutamine on reaalne ja see on praktiliselt otsustatud ka praeguse siseministri Marko Tibariga. Ma pean seda ainult jätkama.

J. Liim

Austatud härra Laanjärv! Mul oleks kolm küsimust. Kas te näete ette võimalust Bakuus ja mujal viibivate Eesti Miilitsakooli kursantide kojutoomiseks. Kuidas toimivad teie alluvad juhul, kui Nõukogude armee esindajad käituvad kutsealustega-keeldujatega samuti nagu Leedus (ma pean siin silmas haigla ründamist)? Kolmandale küsimusele te mõningal määral juba vastasite, sest teatavasti on miilitsatöötajate hulgas parteilisi eriarvamusi, ilmselt on võimalik isegi mitteallumine. Milles te näete lahendust?

O. Laanjärv

Kas esimene küsimus puudutab miilitsakooli kursante või ka Tallinna miilitsapolgu viibimist Stepanakerdis? Mõlemal juhul ma pean praegu vastama, et seda saab teha konkreetsete läbirääkimiste teel, NSV Liidu saadikute tasandil. Ei allu ju veel Tallinna Miilitsakool Eesti

NSV siseministeeriumile. Tallinna miilitsapolk allub hoopis Leningradi sõjaväeringkonnale. Teiseks. Nõukogude armee esindajate käitumine armeest ärajooksnud eesti poiste suhtes. Siin tuleb lähtuda konkreetsetest situatsioonidest. Ka meie jaoks tuleb luua seadusandlik baas, mis määrab ära, kas me oleme kohustatud neid taga otsima või mitte. Praegune õiguslik baas kohustab meid seda tegema. Me võime osutada passiivset vastupanu ja seda me ka teeme. Ja kolmas küsimus. Eriarvamused eksisteerivad. Küllap põhjendas küsimuse probleem, mis tekkis seoses Tallinna volikogu otsusega ja Tallinna Miilitsavalitsuse juhtkonna vahetusega. Pärast juhtkonna vahetust on olukord normaliseerunud, ma ei näe ohtu, et võiks tekkida aktiivne mitteallumine.

K. Raud

Lugupeetud härra Laanjärv! Kui teie pika teenistuskäigu jooksul siseministeeriumis ja SORVVO organites jäi ette korrumpeerunud element, kes oli kõrgel kohal partei või nõukogude organites, siis mismoodi juurdlus taolisel juhul lõppes? Ja kuidas te näiteks kujutate ette, kui taoline element jääb teile ette tulevikus, kuidas juurdlus sellisel puhul võiks lõppeda? Ja kui te näete mineviku ja tuleviku skeemides olulisi erinevusi, kas te võiksite selgitada ka mehhanismi, miks siseministeeriumi töötajad edaspidi teisiti käituvad?

O. Laanjärv

Ma arvan, et küsimust ajendas esitama juhtum Kohtla-Järve SORVVO jaoskonna ülema Ljubeniniga ja tema sõda parteijuhi N. Zahharoviga. See küsimus on siiani lahendamata, sest kriminaaltoimik asub vabariigi prokuratuuris. Ühest otsust ei ole langetatud. Kui see kriminaaltoimik on lõpetatud, taastatakse Ljubenin tema ametikohal. Võitluses korrupsiooniga pean vajalikuks eriteenistuse loomist 6. osakonna baasil alluvusega siseministrile. Politseiseaduse projektis on seda nimetatud erijuurdlusbürooks. Sinna hakkavad kuuluma inimesed, kes on võimelised võitlema ükskõik millisel tasandil korrupsiooniga ja olema sõltumatud. Uut struktuuri komplekteerides me selekteerime kõlbmatud välja. Ja kui see on tehtud, võin ma öelda ka protsentuaalselt, palju neid siis oli. Munitsipaalpolitsei loomisega, mis sõltub väga palju omavalitsuste algatusest ja rahakotist, komplekteerime me selle nii, kuidas kriminogeenne situatsioon igas piirkonnas nõuab. Tartus niipalju, Valgas niipalju jne. Esimest korda suudame siis tõesti määrata politsei koosseisu situatsiooni järgi, mitte aga nii, nagu seda on siiani tehtud – ülevalt alla antud struktuuride järgi, millest väljumine oli mõeldamatu.

Ü. Aaskivi

Lugupeetud ministrikandidaat! Mu küsimus on mõneti haakuv eelnevaga. Pikka aega selles süsteemis töötades olete te suutnud jääda vabaks rutiinsest mõtlemisest ja ametkondlikust piiratusest ning säilitanud iseseisva mõtlemis- ja otsustamisjulguse. Milliseid konflikte on teie sellised iseloomujooned tööteenistuses esile kutsunud ja kuidas olete need lahendanud?

O. Laanjärv

Täna komplimendi eest! Jah, need aastad ei ole läinud mööda asfaltteed, on tulnud ka kõrval sumada. Kuid ma arvan, et sõltumata teie otsusest võin ma öelda, et minu südametunnistus on jäänud siiani puhtaks.

R. Järlik

Austatud härra juhataja, austatud härra ministrikandidaat! Kas te riskite Ülemnõukogu ees anda ligikaudset hinnangut sellele, kui suur osa siseministeeriumi praegusest koosseisust on tööks kõlbmatu kas madala professionaalsuse või kõlbeliste põhjuste pärast? Kui palju peaks suurenenema siseministeeriumi koosseis, et praegustes tingimustes tagada kord, inimeste ja nende vara kaitstus?

O. Laanjärv

Ma ei võta endale praegu julgust nimetada protsenti, ma lihtsalt ütlen teile oma seisukoha. Peab välja selekteerima need, kes ei taha, ei ole võimelised töötama meie uues struktuuris. Pärast õiguskaitse kontseptsiooni vastuvõtmist otsustavad paljud ise, kas nad tulevad kaasa. Juunikuust alates peaks kogu siseministeeriumi ja tema allüksuste kaader minema siseministri käskkirjaga kinnitamisele.

Juhataja asetäitja

Täna! Viimasena annan sõna Jüri Põllule. Palun, Jüri Põld.

J. Põld

Lugupeetud juhataja, austatud ministrikandidaat! Mul on teie vastustest siiras heameel ja riigikaitsekomisjoni aseesimehena pean ütleva, et meie ei nõua enam otsustuse edasilükkamist. Esitaksin teile ainult ühe arvamuse ja ühe küsimuse. Ma leian, et teie töötajate palgad peaksid olema kõige kõrgemad Eesti Vabariigis. Ja nüüd küsimus: kes peaks kontrollima teie ministeeriumi tööd?

O. Laanjärv

See küsimus tekkis juba eile komisjonis. Loomulikult me allume vabariigi valitsusele, kontrollib meid aga Ülemnõukogu. Kui Ülemnõukogu on loonud vastavad komisjonid, siis me võtame alati hea meelega vastu nende komisjonide abi.

Juhataja asetäitja

Tänan! Sõna soovib veel N. Aksinin. Enam pole aega küsimusi esitada.

Lubage ma loen ette teile otsuse projekti.

"Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsus. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsustab: kinnitada Olev Laanjärv Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi siseministriks."

Kes on selle poolt? Palun hääletada! Hääletamine on salajane. Poolt 74, vastu 6, 9 erapooletut. Seega on Olev Laanjärv nimetatud Eesti NSV siseministriks.

Enn Roose nimetamine Eesti NSV rahandusministriks

Juhataja asetäitja

Sõna on valitsuse esimehel Edgar Savisaarel.

E. Savisaar

Austatud Ülemnõukogu juhatus, austatud kolleegid! Ma tänan teid toetava suhtumise eest esitatud kandidaadidesse. Lubage mul esitada teile rahandusministri kandidaadina härra Enn Roose. Ta on sündinud 1939. aastal, lõpetanud Tallinna Polütehnilise Instituudi, majanduskandidaat 1977. aastast, Eesti NSV preemia laureaat 1972. aastast, alustanud töömeheteed reguleerijana tehases "Punane Ret", jätkanud mitmetes instituutides, Autotranspordi ja Maanteede Ministeriumi Arvutuskeskuses teadusdirektorina, kombinaadis "Ars" ökonoomikadirektorina, seejärel Plaanikomitee esimehe asetäitjana ja käesoleva ajani majandusministri asetäitjana. Tahan lisada, et Enn Roose on IME projekti peakonstruktor 1988. aastast. Plaanikomitee korraldas tema nn. IME seadusandliku konveieri. Võib-olla ei paistnud tema tegevus niivõrd välja, aga ta oli tegelikult selle kõige taga, millega Plaanikomitee möödunud aasta lõpul välja tuli. Talle on omane iseseisev õppimine kui harjumus, mis on saatnud teda kogu elu. Tal on seljataga TPI õhtune teaduskond, seejärel

Küberneetika Instituudi kaugõppe-aspirantuur, siis Majandusmatemaatika Keskinstituudi eksternõpingud jne. Tavaliselt on nii, et inimene kaotab 7-8 aastaga kvalifikatsiooni, mis tal on. Ja polegi enam tähtis, mis erialal ta 20-30 aastat tagasi diplomi sai. Enn Roose on, vastupidi, oma kvalifikatsiooni pidevalt laiendanud, s.t. ta on omandanud uusi erialasid, mis nii või teisiti on olnud seotud rahandusega või siis sellele lähedaste aladega.

Tahaksin ka öelda, et ma ei kirjutaks Enn Roose arvele neid maksuseaduse projekte, mille ümber on palju arusaamatusi olnud. Need tulid teises liinis. Kuid kahtlemata arutati neid ka Plaanikomitees. Kuid neid projekte pole Ülemnõukogus arutatud, ja ma arvan, et kui need debatid tulevadki, ei ole teie hinnangud sugugi nii must-valged, nagu esialgu võib paista.

Enn Roosele on omane täpsus ja pedantsus, kalduvus kontrollida ka pisiasju. Mõne teise eriala puhul võib see olla miinuseks, majandusministri puhul aga ma peaksin seda plussiks. Talle on omane töötada intensiivselt erimeelsete kollektiividega, oskus leida nende töös alust kompromissidele, kahjustamata peasuunda. Need, kes on kursis IME kontseptsiooni kujundamise protseduuriga, teavad, et ta juhtis Lohusalus ettevõtlusgruppi, kus oli tegemist paljude direktoritega nii kohalikest kui ka liidulistest ettevõtetest, kellega oli vaja leida ühine keel ning töötada välja ühine projekt. Seda ka tehti. Tema korraldas ka üleliidulise määruse väliskaubanduse bloki ettevalmistamist. Mis oli minu puhul väga otsustava tähtsusega valiku tegemisel – et Enn Roose oskab näha ja arvestada korraga majandusregulatsiooni paljusid erikülgi, erielemente. See omadus ei ole kaugeltki paljudel. S.t. tuleb osata näha mitte ainult raharinglust, vaid ka teisi majandusregulatsiooni elemente, mis sellega on seotud. Ma loodan teie toetusele sellele kandidaadile.

Juhataja asetäitja

Kas on küsimusi Edgar Savisaarele? Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Lugupeetud peaminister! Kohtumine Enn Roose kui ministrikandidaadiga näitas, et ta on kahtlemata võimekas ja aus mees, kes selles väga raskes seisus on ehk võimeline Eesti rahandust päästma. Kuid sai selgeks ka see, et tema senine tegevus ei ole sundinud teda põhjalikult tegelema ega tutvuma rahaliikumise protsessidega põllumajanduses. Ma arvan küll, et ta saab põllumeeste toetuse, kuid ma palun toetada seda, et põllumeeste rahad ei jääks valitsuses teenimatult tähelepanuta.

E. Savisaar

Tahan kinnitada härra Telgmaale ja teistele saadikutele, et põllumeeste raha ei ole ainult põllumeeste asi. Põllumajandus on ikka meie tootmise üldine alus. Ja sellest sõltub meie kõigi käekäik. Selles mõttes ma aktsepteerin täielikult teie taotlusi.

Juhataja asetäitja

Täna, palun Enn Roose kõnepulti.

E. Roose

Lugupeetud Ülemnõukogu juhatus, lugupeetud Ülemnõukogu saadikud! Ma kõigepealt tänan peaministrit selle eest, mis ta minu töö kohta ütles. Ma usun, et öeldu on natuke propagandistlik ja ülepaisutatud. Ma saan aru, et rahandusministrina oleks üksmeelselt aktsepteeritav selline kandidaat, kellel oleks spetsiaalne rahandusalane haridus, noh kas või Harvardi või Oxfordi või Columbia Ülikoolist. Kahjuks meil Eestis sellist haritud meest ei ole, ja see viitab järjekordselt meie rahvuslikule intellektuaalsele vaesusele. Seetõttu on ükskõik millise rahandusministri esimene strateegiline ülesanne leida võimalus vähemalt 4-5 mehe, ütleme naise ka, vastavatasemeliseks akadeemiliseks väliskoolituseks koos hilisema stažeerimisega mõnes esinduslikumas välismaa rahandusasutuses. Esialgu peab aga haritud rahandusjuhtide puudust kompenseerima kiirkoolitusega, kursustega, stažeringutega ning muude autodidaktsustega. Erialaselt ettevalmistusele olen ma juhtimissüsteemi spetsialist, tegin kandidaaditöö ja loen oma erialaks sotsiaalmajanduslike juhtimissüsteemide projekteerimist. Selle teaduse rakendamine on alati olnud kollektiivne töö, ja mul on olnud elus mõningaid õnnestumisi sel teemal. Kuid tähtsamaks tööks pean siiski IME kontseptsiooni peakonstruktori rolliga toimetulekut, kus ühtsesse süsteemi tuli vähem kui poole aasta jooksul kokku viia enam kui 60 teadlase looming. Muide, võib-olla süsteemispetsialisti ettevalmistus ongi praegu see, mida meil vaja on, sest kui me alustame vana süsteemi lõhkumist ja uue ehitamist, siis see erineb oluliselt sellest rutiinsest tööst, mida tulevane haritud rahandusminister peab tegema. Maksude, eelarve, palkade, hindade, rahanduse ja ettevõtluse osa töötati välja samuti meeskondlikult IME kontseptsiooni kavandamise käigus ja selles meeskonnas olid Heido Vitsur, Heldur Meerits, Vello Volt ja mina. Muidugi, üks asi on välja töötada kontseptsioone, pakkuda põhimõtteid, teine asi on neid täita. Ja praegu me oleme just teisel etapil, ja sel on oma spetsiifika. Olen seoses haridusliku ettevalmistusega küsinud endalt, kas praegu mind oleks aidanud Eesti kõrgemates koolides kuuekümnendatel aastatel saadud rahandusspetsialisti teadmised ja mõned rahandusspetsialisti praktilised

töökogemused? Vesteldes praeguste rahanduspraktikutega olen teinud järelduse, et see oleks mind praegu võib-olla rohkem seganud. On see rahandusteadus, mida õpetati tol ajal? Kaugel sellest, mida me praegu vajame. Küll olen ma aga õppimisnaudingut tundnud, uurides alates 1978. aastast Rootsi maksu- ja eelarvekorraldust. Hiljem lisandus sellele Soome oma ja nüüd on viimasel poolaastal lisandunud ka Kanada, USA ja Saksamaa maksu- ja eelarvekorraldus. Ometi leian, et praegused teadmised on mul praegu veel puudulikud ja eesseisvate ülesannete täitmiseks, eriti maksu-, eelarve- ja rahandusasjades, vähesed. Pean selle puudujäägi kuidagi kompenseerima. Abiks tulevad kokkulepped vastava ala kõrgspetsialistidega USA-st, Kanadast, Rootsist. Eile tuli Mart Tarmak ja ütles, et ka Soome on pakkunud abi ja loodetavasti teeb seda ka Lääne-Saksamaa. Ma arvan, et sellise konsultatsioonitaseme juures on raske võtta vastu või pakkuda välja rahandusministeeriumi poolt projekte, mis oleksid päris valed või halvad. Ja mul on hea meel, et just Eestile on appi tulnud välismaa intellekt. Tänu viimastel nädalatel avaldatud artiklitele on ka paljud eestimaalased avaldanud valmisolekut osa võtta maksuseaduse uute projektide väljatöötamisest. Neid pole senini kaasatud, aga nad leiavad, et neil on potentsiaali.

Rahandusministri ja rahandusministeeriumi ülesanne on praegu põhjapanevate majandusregulatsiooni mehhanismide käivitamine. Ja ma toonitan – koos kõigi teiste valitsuse liikmete ja asutustega. Mida ma hindan esmajärguliseks? Kõigepealt on rahandusministeeriumis vaja kehtestada uus rahvusliku koguprodukti arvestuse ja raamatupidamise süsteem. Samuti vajavad normaliseerimist amortisatsioonieralduste arvestus ja komandeerimiskulude arvestuse kord. Majandusministeeriumiga peab meil olema ühistöö, et seal väljatöötatud ja valitsuses aktsepteeritud majanduspoliitikat eelarvetega kindlustada, ettevõtlusele soodsaid tingimusi luua, koostööd privatiseerida ja denatsionaliseerimisprotsessi arendada. Hinnaameti ja sotsiaalministeeriumiga tehtava koostöö põhiprobleem on elukalliduse tõusust tingitud kompensatsioonimehhanismide rakendamine ja nende kindlustamine eelarvetega. Sotsiaalhooldusministeeriumiga on oluline üheskoos uue pensioniseaduse väljatöötamine, pensionide väljamaksmise alustamine eelarvevälisest sotsiaalfondist ning vastava tuluallikana ka sotsiaalmaksu sisseviimine. Seejuures ilmselt tuleb veel kokku leppida ja seadustada lähenemine kogu meie sotsiaalhooldusele. Kultuuriministeeriumi ja loominguliste liitude puhul on probleemiks nende ettevõtete ja üksikisikute tulumaksu arvestamise küsimus. Ma usun, et ka see probleem on lahendatav. Eesti Pangaga peab olema koostöö kogu rahandusalase tegevuse koordineerimisel. Ka tervishoiuministeeriumiga on tervishoiutöö üleviimine kindlustuspõhimõttele väga aktuaalne. Statistikaametiga koos vajab ühtlustamist meie majandusstatistika ning

põllumajandusministeeriumi ja teiste põllumeest esindavate liitudega koos – selle rahvamajandusharu ja riigieelarve uue kontseptsiooni läbitöötamine ja elluviimine. Probleeme on küllalt palju. Rahandusministeeriumil peab olema koostöö kõigi teiste ministeeriumide ja ka maksumaksjatega. Usun, et kõik maksuseadused saab vastu võtta ainult sel juhul, kui oleme kõik küsimused läbi arutanud eraldi põllumeestega, ettevõtjatega, kultuuritöötajatega, väikeettevõtjatega, kooperaatoritega ja eraettevõtjatega. Küsimus on kompromisside saavutamises. Midagi jõuvõtetega ilmselt teha ei tohi. Kompromissid on saavutatavad ja ilmselt sel puhul ka Ülemnõukogus aktsepteeritavad.

Rahandusministri suhteid Ülemnõukoguga ma käsitlen ainult ühepoolset: rahandusminister peab täitma rangelt Ülemnõukogu poolt kehtestatud eelarveseadust, maksuseadust, ta võib ainult esitada omapoolseid ettepanekuid seaduseelnõude puhul. Ja samuti on rahandusministri kohustus ette näha ja näidata Ülemnõukogule rahandusalaste otsuste võimalikke tagajärgi. Üheks ettepanekuks täna on vajadus kehtestada minu arvates juba 1. juulist 1990 uus maksusüsteem, kuna vana puhul ei teki praeguse elukalliduse tõusu kompensatsioonimehhanismiks vajalikke laekumisi riigieelarvesse. Ma toonitan seda sellepärast, et väga palju on olnud arvamusi, et uut maksusüsteemi peab rakendama alles tulevast aastast. Uuele maksusüsteemile peab eelnema ka uue riigieelarve läbitöötamine, mille suhtes rahandusministeerium peab tegema ettepanekud eralduste kohta riigieelarvesse ettevõtlusest ja ebaratsionaalsetest kulutustest.

Meie riigieelarve seisukohast peame lähtuma range kokkuhoiu poliitikast. Me elame küllalt vaeses majanduslikus situatsioonis ja sellest situatsioonist on ainult üks väljapääs: raha peab Eestis võimalikult kiiresti ringlema. Ja peab tegema raha. Nendele suundadele peakski olema rajatud rahandusministeeriumi tegevus. Loodan, et Ülemnõukogu toetab neid töösuundi.

Juhataja asetäitja

Palun Ülemnõukogu komisjonide arvamused. Majanduskomisjoni esimees Ants Veetõusme.

A. Veetõusme

Austatud juhatus, head kolleegid! Majanduskomisjon kuulab ära härra Roose. Nägime, et ta on uurinud küllalt põhjalikult erinevaid maksusüsteeme ja on süvenemas eelarve üksikutesse artiklitesse palju põhjalikumalt, kui seda seni on tehtud. Arvestades eelpooltoodut, majanduskomisjon toetab härra Roose kandidatuuri.

Juhataja asetäitja

Tänan! Maaelukomisjoni esimees Heldur Peterson.

H. Peterson

Austatud juhataja ja ministrikandidaat! Maaelukomisjon kuulas ära Enn Roose. Kokkuvõttes võib öelda, et komisjon toetas härra Enn Rooset, kuid oli rida eriarvamusi. Just tema suhtumise tõttu maksusüsteemi. Sest maksusüsteem on õrn koht, ükskõik kes ministriks ka ei kandideeriks. Kokkuvõttes toetame.

Juhataja asetäitja

Tänan! Perekonna- ja sotsiaalkomisjoni esimees Lehte Hainsalu.

L. Sööt (Hainsalu)

Austatud juhataja! Perekonna- ja sotsiaalkomisjon ei jõudnud eile ühisele seisukohale härra Roose kandidatuuri suhtes. Poolt oli 3 inimest, vastu ei olnud kedagi, ent 6 komisjoni liiget avaldasid kahtlust, et kas härra Roose oma haridusliku ettevalmistuse ja töökogemuste poolest ikka valdab seda ala, millel tegutsema hakkab? Nõuab ju rahandus erilist kompetentsust ja eksimiste hind on selles vallas eriti ränk.

Juhataja asetäitja

Tänan! Haldusreformi komisjoni esimees Andrus Ristkok.

A. Ristkok

Ma ei saanud kahjuks ise viibida kohtumisel ministrikandidaadiga. Minu andmetel kõik komisjoni liikmed toetasid tema kandidatuuri. Ka mina isiklikult toetan.

Juhataja asetäitja

Tänan! Kas on küsimusi? Jaak Allik.

J. Allik

Lugupeetud Ülemnõukogu juhatus! Tahan avaldada kahetsust, et Ülemnõukogu juhatus ei pidanud võimalikuks organiseerida ministrikandidaadi kohtumist hariduse, teaduse ja kultuurikomisjoniga. Seepärast olen sunnitud esitama üsna spetsiifilise küsimuse. Lugupeetud Enn Roose, sa puudutasid seda probleemi oma sõnavõtus, kuid tahan siiski täpsemat vastust.

Kuidas sa suhtud sellesse, et loominguliste liitude juures töötavad ettevõtted oleksid vabastatud tulumaksust ja nende kasumist finantseeritaks loomeliitude tegevust? Küsimuse põhjustab vahepeal liikunud arvamus, et see kord kavatsetakse likvideerida.

E. Roose

Loomeliitude juures tegutsevad ettevõtted on senini olnud tulumaksust vabad üleliiduliste seaduste järgi. Seda korda kavatsesime säilitada ka praeguses maksuseaduse projektis. Olukord on küll pisut keerulisemaks läinud, sest loomeliitude ja Kultuurifondi juurde on loodud terve rida ettevõtteid, mis ei oma kultuurimissioonilist tähtsust, vaid on lihtsalt kommertsettevõtted, kes ei tegele ei kultuuriga ega isegi kultuurilähedaste küsimustega. Seetõttu tuleb meie uues maksuseaduses täpsemini formuleerida, millised loomeliitude ja Kultuurifondi lipu all tegutsevatest ettevõtetest on tulumaksust vabastatud. Aga mehhanism võiks olla iseenesest selline, et tulumaksu nad maksavad teistega võrdselt. See raha aga kantakse maksuameti poolt vastavatele loomingulistele liitudele üle. Selles suhtes oli ka konsulteerimist mõnede loominguliste liitudega ja see variant oli mõlemale poolele vastuvõetav.

Juhataja asetäitja

Täna! Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja, lugupeetud ministrikandidaat! Omal ajal saime teada, kes on Nõukogude Liidu kosmoserakettide peakonstruktor, täna saime teada, kes on IME peakonstruktor. IME-ga on aga nii, nagu ta on.

Teine huvitav informatsioon oli minu jaoks Enn Roosest kui suurest iseõppijast. Koolipõlvest mäletan suurt vene iseõppijat Kulibinit, kuid tema masinad ei tõusnud lendu. Ma ei taha küll tõmmata mingit paralleeli. Kuid nüüd kaks küsimust.

Esimene küsimus. Rahvarinde kongressil oktoobris 1988 tegite ettepaneku tollasele valitsusele võtta varivalitsus regulaarvalitsuse palgale. Kui palju te eraldaksite nüüd raha varivalitsusele, kui seda on vaja luua?

Teine küsimus. Milliseid maksebilansi tasakaalustamise võimalusi peate Eestile tulevikus kõige olulisemateks?

E. Roose

Esimene küsimus puudutas varivalitsust. Kõigepealt tuleks valitsuses ja Ülemnõukogus läbi vaadata senised kulutused põhivalitsusele. Siin on küllalt palju ülepaisutatud kulutusi, mida tasuks kriitiliselt hinnata. Küllap tekib rahade kokkuhoid, mille varal saaksime hakata koolitama välja tulevase ministreid ja tippjuhte. Kui bisniskoolitust on meil küllalt palju, siis riigivalitsemise tasandil puudub meil spetsialistide koolitus peaaegu üldse. Ma annaksin raha kõigepealt nende koolitamiseks.

Maksubilanss. Kui rääkida Eesti maksebilansist Nõukogude Liidu suhtes, siis tähendab see kasumi profiidi väljaviimist Eestimaalt. Eelarvevahelistes arveldustes peame minema sellele, et kui me NSV Liidule maksame, siis maksame ainult millegi konkreetse eest, mitte mingit protsenti, mis meile senini on kaela määritud. Teiseks usun, et kaubavahetuse ekvivalentsuse nimel seisavad meil ees põhimõttelised hinnaalased läbirääkimised. Profiidi väljavedamine, amortisatsioonieraldiste tsentraliseerimine ja kasumi äravõtmine võivad ammendada ettevõtete vabariigi kätte tulekuga. Siis ettevõtted, kes senini ei ole vabariigi halduses, hakkavad ise sinna tahtma, kuna meie seadusandlikud tingimused on paremad kui kahe isanda teenimine.

A. Novohatski

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Mul on küsimusi ministrikandidaadile. Esimene küsimus: kuidas hindate Eesti NSV Liidust lahkulöömise majanduslikke tagajärgi 5–10 aasta kestel? Ja teine küsimus: selgitage, palun, millist tulu te näete Eesti krooni sisseviimisest enne Eesti riiklikku iseseisvumist? Kas ei juhtu nii, et kroon tuleb vaid ostukaardi asemele? See on küll väga kallis ostukaart.

E. Roose

Mis juhtub Eesti majandusega 5–10 aasta jooksul, kui me katkestame NSV Liiduga suhted? Me ei tee ettepanekuid NSV Liiduga suhete katkestamiseks ja vastupidi, kogu ideoloogia on suunatud sellele, et me peame majandussidemeid tugevdama, muutuma vahendajaks – transiitmaaks Ida ja Lääne kaubandusele. Küll aga on probleem selles, et mõningad NSV Liidu juhttegelased oskavad rääkida ainult jõuvõtteid kasutades. Kuna meil on ühekanalilised varustussidemed ja ühekanalilised turusidemed, siis me peame hoolitsema kohe selle eest, et need sidemed muutuksid mitmesuunalisteks. Et ühe sideme katkemine ei mõjutaks Eesti majanduslikku olukorda.

Majandusministeerium on teinud ka "mustade stsenaariumide" analüüsi, aga ma loodan, et meie naabrid ei ole veel selle peale häälestatud, et meile iga hinna eest paha teha.

Eesti krooni kehtestamist ma käsitleksin kui Eesti siseturu kaitsemehhanismi, mis annaks meile võimaluse hoopis teistmoodi reguleerida oma toodete hinnasüsteemi. See protsess peab käima koos sisse- ja väljaveo kvootide kehtestamisega, ja ma usun, et normaalse börsi vahetuskursi alusel tekivad ka normaalsed valuutakursi suhted NSV Liidu rublaga.

T. Mets

Härra ministrikandidaat! Dotatsiooni kaotamisega tootjale kaasneb kindlasti hinnatõus ja sellega koos hakkab kasvama inflatsioon. Kas sellega seoses viiakse sisse elukallidusindeks? Ja teiseks. Hoiusummad jäävad sellega seoses ilma kaitseta ja hoiusummade väärtus hakkab oluliselt kahanema. Kas seoses inflatsiooniga on nähtud ette ka indeks hoiusummade kaitseks?

E. Roose

Eesti Statistikaameti poolt fikseeritud eelmise aasta IV kvartalis hinnaindeksid ja iga kvartalile järgneva kuu 25. kuupäevaks peab Statistikaamet andma uued hinnaindeksid eelmise kvartali kohta, hindama n.-ö. ostukorvi järgi ka elukalliduse muutuse. Kuid sotsiaalministeeriumis ei ole veel välja töötatud mehhanismi, mille alusel saaks kompensatsioonisüsteemi käima panna. Ma usun, et uus minister härra Kuddo saab seda tööd kiirendada, seda enam, et Eesti valitsus võttis vastu otsuse, et see töö peaks olema 30. aprilliks valmis.

Teine küsimus: hoiuste kaitse. Ma usun, et me peame veel küllalt palju arutama rublade vahetamist kroonide vastu. Eri maades on seda tehtud päris erinevalt. Selge see, et kui me vahetaksime praegu kõik rublad, ka hoiuste rublad kroonide vastu 1 : 1, looksime samasuguse odava krooni, mille eest me ei saa mitte midagi osta. Järelikult vajab see küsimus veel avalikku arutelu ja vahetusmehhanismi paikapanemist.

Juhataja asetäitja

Tänan! Meie aeg on läbi. Mida arvab Ülemnõukogu, kui me anname veel sõna Aavo Mölderile? Palun!

A. Mölder

Austatud eesistuja, lugupeetav ministrikandidaat! Tegeldes IME-ga tuli teil kindlasti analüüsida nii hindu kui makse. Mul oleks üks väga konkreetne küsimus. Millise rentablusega peaks lähitulevikus töötama põllumajanduslikud majandid, kuni on loodud talumajanduslik tootmine või mõni muu põllumajandusliku tootmise vorm?

E. Roose

Praegune Eesti hinnaseadus eeldab seda, et hindu ei kinnitata, vaid kooskõlastatakse. Mitu korda eelmises valitsuses läbiarutatud hinnakorralduse määrus kinnistab põhimõtted, et iga tootja peab saama oma toodete eest sellist hinda, mis katab tema kulud ja kindlustab talle arenguks vajaliku profiidi. Kas see hind on alati aktsepteeritav turu poolt, see ei ole veel antud juhul kriteerium, aga tootjapoolne vabadus peab ilmselt selline olema. Nüüd põllumajandussaaduste hindadest. Praegu on põllumajandussaaduste kokkuostuhinnad küllalt jäigad, nad ei puuduta tarbijat, vaid vaheastet, riiki, kes teilt ostetud tooted jaotab hoopis madalamate hindadega tarbijatele. Ma usun, et see on üks põhilisemaid majanduslikke probleeme tulevases valitsuses. Tuleb viia põllumajandustootja vahetumasse sidemesse tarbijatega. Kuidas seda teha, kas otseselt vabaturu kaudu või riikliku kokkuostu kaudu, ma veel ei oska vastata, kuna ei ole selle küsimusega senimaani tegelenud.

Juhataja asetäitja

Täna! Lubage ma loen teile ette otsuse projekti.

"Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsus. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsustab: nimetada Enn Roose Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi rahandusministriks."

Kes on selle poolt? Palun hääletada! Poolt on 45, vastu 30, erapooletuid 11.

Seega Enn Roose ei ole kinnitatud rahandusministriks.

Jüri Raidla nimetamine Eesti NSV justiitsministriks

Juhataja asetäitja

Sõna ettepanekuks on valitsuse juhil Edgar Savisaarel.

E. Savisaar

Lugupeetud rahvasaadikud! Esitan justiitsministri kandidaadiks Jüri Raidla. Ta on sündinud 1957. aastal, lõpetanud Tartu Ülikooli õigusteaduskonna, on õigusteaduse kandidaat 1987. aastast. Tema väitekirja teemaks oli tsiviilvastutuse küsimus. Ta kaitses ja kirjutas kandidaaditöö Halinga kolhoosi aseesimehena, mis on omaette tähelepanuväärne. Hea oma ala teooriatundja, mitte eriti ammu esines sel teemal loengutega USA kõrgkoolides. On töötanud pärast Halinga kolhoosi veel EKP Pärnu Rajoonikomitee II ja I sekretärina ning käesoleval ajal on Pärnu maakonna volikogu esimees.

Tema põhiülesandeks justiitsministrina saab seadusandluse väljatöötamise juhtimine üleminekuperioodil ja iseseisva Eesti jaoks. See on üks vastutusrikkamaid ülesandeid. Selle kõrval tuleb ka õigusreformi korraldamine. Me räägime viimasel ajal seadusandliku võimu ja täitevvõimu tasakaalust, aga samal ajal oleme unustanud kolmanda organi, kohtuvõimu. Mul on niisugune mulje, et nii seadusandlik kui täidesaatev võim püüab mõnikord ise täita ka kohtu- või sellega seotud teiste võimuorganite funktsioone.

Selle kolmanda võimu reaalne käivitamine, tema sõltumatuse tagamine ongi üks õigusreformi ülesandeid.

Jüri Raidlal on ka haldusreformiks vajalikud kogemused, head sidemed linnade ja maakondade volikogudega. Ta tunneb hästi maaelu. Poliitikuna on tal tulnud osaleda protsessides erinevate rahvusgruppide suhete poliitilisel reguleerimisel. Usun, et kogu eelnev töö on andnud Jüri Raidlale selge pildi senise majandustöö negatiivsest praktikast ja selle senise juriidilise tagamise vastuolulisusest, mis võimaldab tal enda ette seada ülesanded tulevikuks.

Juhataja asetäitja

Tänan! Kas on küsimusi Edgar Savisaarele? Ei ole. Palun, Jüri Raidla.

J. Raidla

Väga austatud Ülemnõukogu juhatus, lugupeetud Ülemnõukogu! Lubage, et ma jätkan oma sõnavõttu nendel teemadel, mida lühidalt käsitles peaminister Edgar Savisaar. Viimaste aastate jooksul on minu töös olnud põhiline võimu ja kogu ühiskonna suhete detsentraliseerimisprotsessis osalemine, sellele kaasaaitamine, ja ka kandideerimine ministri ametikohale tähendab soovi detsentraliseerimisprotsessis edasi osaleda. Ühiskondlike suhete detsentraliseerimist ei mõista ma seejuures mitte ainult kitsa juhtimis- ja võimusuuhete detsentraliseerimisena, vaid ka ühiskondlike suhete õigusliku reguleerimise

detsentraliseerimisena. Ma olen veendunud selles, et meie omariikluse saavutamiseks on vajalikud tiptasandil vastuvõetavad poliitilised otsused, poliitikast kantud seadused. Kuid täiendavalt on meil tarvis luua omariikluse jaoks vajalik fundamentaalne baas. Meenutaksin ainult kolme põhilist ühiskondlike suhete gruppi, järelkult ka seadusandluse gruppi, mis tõenäoliselt peaksid olema justiitsministeeriumi, valitsuse ja lõppkokkuvõttes ka Ülemnõukogu töö tähelepanu keskmes. Tänapäevase ettekande ajal tõi Arno Almann väga kujukalt esile fakti, et kui me asume reguleerima üht ühiskondlike suhete gruppi, näiteks taluseadust, ilma et me ei reguleeriks ühtlasi ka korrespondeeruvaid suhteid, on tõenäoliselt võimalik küllalt suur segadus, mida praegu ka maaelus tunnetada on. Et taolist segadust vältida, on ülitähtis reguleerida ära kolm suhete gruppi: 1) omandisuhted, 2) maasuhted, 3) maksusuhted. Need on kolm vaala, millele altpoolt reguleerituna meie riiklik ülesehitustee saab toetuda. Teine suhete grupp on võimu ja haldamissuhete detsentraliseerimine, mis tähendab haldusreformi, mis paraku on takerdunud, võib ka öelda, et hetkel on see protsess peatunud. On selge, et justiitsministeeriumil on kõige tähtsamaks funktsiooniks olla neis valdkondades seadusandluse väljatöötamise laboriks selle sõna otseses mõttes. Peale selle, me ei saa kuidagi mööda minna ka sellistest suhtegruppidest, mis on koos sellega õigusliku reguleerimise objektiks ja mis praegusel hetkel on nõrgasti reguleeritud. Me räägime omariikluse ülesehitamisest, me asume üleminekuperioodil, mida on konstitueerinud Ülemnõukogu ja ka Eesti Komitee ning Eesti Kongress, ja et see protsess saaks tõepoolest oma loogilise ja eduka lõpuni areneda, peame seadusandlikul tasandil looma riiklikud ja rahvuslikud garantiid. See on ülimalt keeruline protsess. Ja kasutades ära mulle reglemendi järgi antud viimaseid hetki, ma pakuksin välja ka kaks põhimõtet, mis minu arvates peaksid seadusandlikus loomingus üleminekuperioodil domineerima. Esiteks, riiklust ei ehitata üles mitte ainult protsessis ülevaalt alla, vaid ka alt üles. Selleks on meil olemas oma ajaloost Eestimaal väga kujukaid näiteid. Ja teiseks. Meie poliitika ja õiguslooming saab edukas olla vaid juhul, kui me jälgime kredot, mille põhjal õiguse põhiprintsiibiks peab olema õiglus õiguses ja poliitika põhiprintsiibiks – õiglus poliitikas.

Juhataja asetäitja

Täna! Palun esitada Ülemnõukogu komisjonide arvamused. Õiguskomisjoni esimees Tõnu Anton.

T. Anton

Õiguskomisjoni koosseisu kuuluvatele juristidele on härra Jüri Raidla nii teoreetiku kui praktikuna hästi tuntud. Vaatamata sellele, et komisjoni koosseisust üks liige jäi erapooletuks, oli komisjoni otsus ühene: toetada härra Jüri Raidla kandidatuuri justiitsministri ametikohale.

Juhataja asetäitja

Tänan! Haldusreformi komisjoni esimees Andrus Ristkok.

A. Ristkok

Lugupeetud härra eesistuja! Haldusreformi komisjon toetab ühehäälselt härra Raidla kandidatuuri.

Juhataja asetäitja

Tänan! Palun küsimused. Uno Ugandi.

U. Ugandi

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja, lugupeetud ministrikandidaat! Kas justiitsminister ja tema ametkond võib kuuluda parteidesse, ja konkreetselt, milline on teie enda parteilisus?

J. Raidla

Mina olen siamaale NLKP liige ja olen veendunud, et parteilise enesemääramise küsimuse lahendamine seisab mul ees. Ainuüksi taotlusest edukamalt osaleda valimiskampaaniates ma seda sammu põhimõtteliselt astunud ei ole. Mis puudutab üldse riigivõimu teostavate ja kandvate isikute ja valitsusliikmete parteilisuse küsimust, siis olen veendunud, et tulevikus rajaneb ka valitsuste moodustamine parteilisuse printsiibil. Järelikult hakkavad ka tulevikus valitsuse liikmed, ka justiitsminister, osalema parteide liikumises.

Juhataja asetäitja

Tänan! Arvo Sirendi.

A. Sirendi

Austatud Ülemnõukogu juhataja, lugupeetud ministrikandidaat! Palun arvamust selle kohta, kas eraomandiõigus maale aegub. Kui aegub, siis millise aja jooksul ja millistel tingimustel?

J. Raidla

Eraomandiõigus maale ei aegu juhul, kui vastavat seadust ei muudeta. Kuivõrd me räägime omariikluse ülesehitamisest Eesti Vabariigi kontinuiteedi põhjal, siis järelikult ka eraomandiõigus selles valdkonnas aeguda ei saa.

Juhataja asetäitja

Tänan! Helgi Viirelaid.

H. Viirelaid

Lugupeetud härra Raidla! Kohtla-Järve linnavolikogu otsustas 4. aprillil 1990. aastal tunnistada Eesti NSV Ülemnõukogu 30. märtsi otsus "Eesti riiklikust staatusest" Kohtla-Järve linna volikogu haldusterritooriumil kehtetuks ja täitmisele mittekuuluvaks. Siit küsimus. Kuidas tagatakse Ülemnõukogu poolt vastuvõetud otsuste täitmine Kirde-Eestis?

J. Raidla

Kõigepealt otsuse sisu kohta. Suveräänsuse kandjaid on olemas ainult kaks – rahvas ja riik. Rahvas teostab oma suveräänsust riigi ja tema kõrgemate esindusorganite kaudu. Seetõttu riiklikku staatust muutvate otsuste vastuvõtmine ei kuulu kohalike omavalitsusorganite kompetentsi. Mil viisil tagatakse vastavate otsuste täitmine Kohtla-Järvel? See on ühelt poolt poliitika küsimus ja teiselt poolt õiguste realiseerimise tagamise küsimus. Ma ei arva, et seda saaks tagada praegusel juhul riigi sunniaparaadiga, mis on pehmelt öeldes nõrk. Küll aga tuleks see tagada poliitiliste vahenditega, ja ma usun, et nende otsuste tulevane saatus on suurel määral seotud nii Eesti kui ka tema naabri, Vene Föderatsiooni poliitilise arenguga. Väga suure tõenäosusega tühistavad need organid oma otsuse ise, kui nad mõistavad, et see tee ei vii õiguslikule ega poliitilisele stabiilsusele, vaid, vastupidi, ühiskondlikule anarhiale.

T. Mets

Hiljuti näidati televisioonis ühte kurjategijat, kes oli paljaks varastanud 10 korterit. Selle eest ootas teda karistus kuni 3 aastat, võib-olla vähem. Kas teie näete ette muudatusi kriminaalkoodeksis karistuste suurendamise suunas, kuna praegune kriminaalkoodeks kuritegelikku elementi ei taltsuta. Kodanikele on vaja turvatunnet.

J. Raidla

Karistuspoliitikas on olemas mõistlikkuse piir. On võimalik kehtestada üliranged karistused kuni kõige kõrgemate karistusmääradeni, kuid praktika näitab, et kuritegevus säilib ka siis. Tähtsam kui karistusmäärade tõstmine on karistuse vältimatuse tagamine. See on küsimus meie õiguskaitseorganite töö efektiivsusest. Ma ei välista, et mõningates valdkondades on vaja tulevikus karistusmäärasid tõsta, kuid karistuspoliitikat ainuüksi karistusmäärade tõstmisele üles ehitada on ebaefektiivne.

J. Liim

Austatud härra Raidla! Teatavasti on vangidel sama ebanormaalne olukord nagu Nõukogude armees. Eesti karistuslused saadetakse karistust kandma väljapoole vabariiki. Olukord vanglates ja suhted vangide vahel – ma ei tea, kas neid nimetatakse teenistusvälisteks või karistusvälisteks suheteks – on rohkem kui ebanormaalsed. Mida te saaksite teha olukorra parandamiseks ja kas te võtaksite ka selle valdkonna justiitsministeeriumi alluvusse?

J. Raidla

Justiitsministeerium saab selles valdkonnas omalt poolt läbi vaadata parandusliku töö õiguse, mis peaks reguleerima suhteid vangide ja vanglate administratsiooni vahel. Mis puudutab aga režiimi järgimist ja seaduste täitmist kinnipidamiskohtades, siis see on meie õiguskaitseorganite, eeskätt siseministeeriumi ülesanne. Justiitsministeerium teiste ministeeriumide töövaldkondi üle võtta ei tohiks, see tekitaks segadust.

L. Hänni

Austatud juhataja! Mul on härra Raidlale kaks küsimust. Kõigepealt, kas omandisuhete lõplik sätestamine on võimalik enne riikliku iseseisvuse saavutamist? Ja teiseks, kas peate vajalikuks, et üleminekuperioodil oleks Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi vahekord õiguslikult reguleeritud?

J. Raidla

Esimese küsimuse kohta. Meie seadusandlik tulevik peab jagunema lähemas perspektiivis kaheks. Ühelt poolt, üleminekuperioodi seadusandlik tagamine ja, teiselt poolt, tõepoolest selliste fundamentaalsete seaduste väljatöötamine ja vastuvõtmine, mis oleksid rakendatavad ka teatud parandustega omariikluse tingimustes. Mis puudutab omandisuheteid, siis nende reguleerimine üleminekuperioodil on võimalik ja nende reguleerimist, sealhulgas ka

eraomanduse sätestamist ja vastava kaitsereežiimi kehtestamist, ma pean omariikluse ülesehitamise üheks väga oluliseks tingimuseks. Mis puudutab teist küsimust, siis Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi ning valitsuse ja Eesti Komitee vahelise kompetentsi piiritlemine on vajalik. Usun, et see on täiesti realiseeritav Ülemnõukogu, Eesti Kongressi ja Eesti Komitee vahelise koostöö kaudu.

J. Pöld

Lugupeetud Jüri Raidla! Mul on teile säärane küsimus. Kuidas hindate võimulahususe printsiipi ja selle seisundit praeguses situatsioonis. Meil on liialt palju erinevaid karistusorganeid, uurimisorganeid jmt.

J. Raidla

Võimulahususe printsiibi suhtes kaksipidi arvamust olla ei saa. Seadusandlik, õiguslik ja kohtuvõim peavad olema täielikult lahus. Mis puudutab seda, et uurimistoiminguid teostavad erinevad õiguskaitseorganid, siis siin on teatud unifitseerimine võimalik. See unifitseerimisprotsess on tõepoolest läbiviidav omariikluse tegelikul väljakuulutamisel.

J. Jõerüüt

Ma laiendaksin natuke Liia Hänni poolt puudutatud teemat ja küsiksin, kas teil on mingi oma nägemus üleminekuperioodi ajutise valitsemise korra kohta? Millele see peaks tuginema?

J. Raidla

Ajutise valitsemise korra seaduseelnõuga oli mul võimalus tutvuda siin vahetult enne kõnetooli tulemist. Ma arvan, et ajutise valitsemise kord on põhimõtteliselt vajalik, kuivõrd ei ole võimalik seni kehtivates konstitutsioonilistes aktides – ma pean silmas Eesti NSV konstitutsiooni – täienduste ja paranduste abil ära lahendada kõiki küsimusi, mis üleminekuperioodil paratamatult ka riigivalitsemises tekivad. Kuid siin tuleb kindlasti silmas pidada seda, et me loome Eestimaa jaoks küllalt unikaalse süsteemi, kus meie riigivalitsemist, riigijuhtimist, ühiskondlikke suhteid ei reguleeri mitte ainult üks konstitutsiooniline akt, vaid kaks akti. Järelikult on vastava seaduse puhul tegemist konstitutsioonilise aktiga. Selle vastuvõtmist ma toetan. Ta muudab ära mitmeid olulisi punkte kas või riigiorganite struktuuri loomise osas, ja see on vajalik. Ma eeldan, et üleminekuperioodil on vajalik taolisi akte veelgi vastu võtta, millised näiteks määravad täiendavate struktuuriüksuste loomist. Näiteks

maareformi läbiviimiseks on vaja luua spetsiaalne organisatsiooniline struktuur. See käib tõepoolest ajutise valitsemise korra alla.

I. Raig

Ma tahan küsida, milliste riikide seadusandlust sa hästi tunnend, milline neist võib olla aluseks üleminekul Eesti Vabariigile.

J. Raidla

Ma ei saa ennast nimetada eksperdiks ühe või teise riigi seadusandluse tundmise alal, see oleks liialt pretensioonikas. IME seadusandliku paki väljatöötamisel võeti eeskujuks Skandinaavia maade seadusandlus, mis ühel või teisel määral on meil aktsepteeritav. Sealt on mõndagi üle võtta.

Juhataja asetäitja

Tänan! Kas on veel küsimusi? Ei ole. Aitäh!

Lubage ma loen teile ette otsuse projekti.

"Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsus. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsustab: nimetada Jüri Raidla Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi justiitsministriks."

Kes on selle poolt? Palun hääletada! (Aplaus.) Poolt on 75, vastu 5, erapooletuid 9.

Seega on Jüri Raidla kinnitatud justiitsministriks.

Sõna saab Marju Lauristin.

M. Lauristin

Lugupeetud Ülemnõukogu! Kell saab kohe kaks. Meil oli kavas, et lõpetame valitsusliikmete kinnitamise ennelõunasel istungil ja läheme siis sujuvalt üle komisjonide tööle, kuivõrd ajutise valitsemise kord vajab põhjalikku arutelu. Kahjuks aga kaotasime veidi enam aega. Tuli juurde veel üks ministrikandidaat. Kaks juba presiidiumist läbi käinud ja komisjonides üle vaadatud ministrikandidaati on oodanud terve hommikupoolikuse istungi aja. Ehk võtaksime nad siiski täna ette? Et me saaksime ka komisjonides tööd teha, on veel ettepanek teha lõunavaheaeg veidike lühem. Arutaksime poole neljast poole viieni läbi kaks ministrikandidaati ja siis läheksime komisjonide töö juurde. Mis te arvate niisugusest ettepanekust? Olete nõus? Kuulutatakse välja lõunavaheaeg. Töö jätkub kell 15.30.

**EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU
KOLMAS ISTUNGJÄRK
NELJAS ISTUNG
17. aprill 1990**

Arvo Kuddo nimetamine Eesti NSV sotsiaalministriks

Juhataja (Ü. Nugis)

Lugupeetud saadikud! Jätkame oma tööd. Kõigepealt kontrollime kohalolekut. Kohal on 82 rahvasaadikut. Seega on meie istungjärg otsustusvõimeline.

Eesti NSV valitsuse liikmete kinnitamine. Sõna ettepanekuks on valitsuse juhil Edgar Savisaarel.

E. Savisaar

Lugupeetud kolleegid! Teen ettepaneku nimetada sotsiaalministriks Arvo Kuddo. Ta on sündinud 1954. aastal Tartus. Peamiselt on ta töötanud teadusvallas. Ta on lõpetanud Moskva Riikliku Ülikooli majandusteaduskonna ja samas ka aspirantuuri. 1981. aastast majandusteaduste kandidaat. Kuni viimase ajani töötas Eesti Teaduste Akadeemia Majandusinstituudi sotsiaalse arengu ja demograafia sektori juhatajana ning on enam kui 80 teadusliku töö ja publikatsiooni autor. Põhilisteks uurimisteedeks on tal viimasel ajal olnud rahvastiku ja sotsiaalpoliitika täiustamise teed isemajandamise tingimustes, rahvastiku ränne Eestis, hinnareformiga seotud küsimused, samuti on ta ette valmistanud mitmeid ettekandeid ja materjale läbirääkimiste pidamiseks Moskva keskvõimudega. On osalenud direktiivdokumentide ettevalmistamises, IME dokumentide ekspertiisis, organiseerinud teaduskollektiivide tööd. 1989. aastal viibis hr. Kuddo pooleaastasel stažeerimisel Rootsis, kus uuris põhjalikult ka Rootsi sotsiaalpoliitika kogemusi.

Juhataja

Kas on küsimusi Edgar Savisaarele?

J. Telgmaa

Mul ei ole küsimust Edgar Savisaarele. Tahan esineda väikese avaldusega. Mind ajendas avaldusega esinema olukord, mis tekkis rahandusministri ametisse nimetamisel. Meil oli 19 puudujat ja 8 häält jäi puudu. Praegu on meil 23 puudujat – tähendab, juba 23 vastuhäält on ministrikandidaadil olemas. Ma leian, et selline olukord ei ole aus mäng. Ja arvan, et parlamendi liikmetel ei ole õigust mitteilmumisega kandidaadi isikut traumeerida ja valitsuse moodustamist takistada. Kui tahetakse kedagi läbi kukutada, tehtagu seda ausalt. Seepärast peaks meie reglemendi ümber vaatama. Pakun kaks varianti. Esimene – asuda kandidaate hääletama ainult siis, kui kohal vähemalt 100 saadikut. Teine variant: lugeda hääletustulemused kehtetuks, kui toetushääli jääb puudu rohkem kui pool puuduvate saadikute arvust. Kui loeme oma hääletustulemused sel juhul kehtetuks, tuleb esimese variandi juurde minna. Valitsuse moodustamist ei tohi jätta juhuse hooleks. Lõppude lõpuks ei pruugigi enam leiduda inimesi, kes oleks nõus nendel tingimustel ministriks kandideerima. Mõelgem selle üle.

Juhataja

Tänan! Kas Koit Raud tahab ka midagi öelda? Palun!

K. Raud

Lugupeetud kolleegid! Ma näen olulisi puudusi meie hääletussüsteemis. On küll väga kena ja mõnus jääda teinekord erapooletuks, kuid sellest erapooletust häälest kujuneb sisuliselt ikkagi vastuhäält. Teen õiguskomisjonile ettepaneku läbi vaadata meie senine hääletussüsteem. Ja mul on ka konkreetne ettepanek: jagada erapooletud hääled ilusasti pooleks ja lisada üks pool poolthäälele ning teine pool vastuhäälele. Sellisel juhul ehk hakkavad lugupeetud kolleegid mõtlema, kas nad on ikkagi poolt või vastu, ning ei vajuta lehelugemise kõrvalt ehk nii kergemeelselt erapooletu häälenuppu.

Juhataja

Meie reglement on kinnitatud, meie istungjärk on otsustusvõimeline. Teen ettepaneku jätkata tööd. On veel ettepanekuid? Palun Arvo Kuddo kõnepulti tulla.

A. Kuddo

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud rahvasaadikud! Oleme tänaseks oma majandusreformi ettevalmistamisega jõudnud etappi, kus on vaja hakata järk-järgult oma otsustusi ellu viima.

See on kõige vastutusrikkam ja otsustavam aeg, kus tuleb näidata meie tegelikku tahtmist Eesti ühiskonda ja iga Eesti kodaniku elu inimväärsemaks muuta. Reformide ettevalmistamise käigus oleme selgusele jõudnud, millest tahame loobuda. Teame ka, kuhu tahame välja jõuda. Kõige vastuolulisem, ebaselgem ning raskem ongi see, kuidas, milliste vahenditega nendele eesmärkidele jõuda. Praegu on teoreetiliste arutuste aeg otsa saanud, meil tuleb hakata tegusid tegema. Üleminekust turumajandusele on meil väga palju räägitud, kahjuks aga teame väga vähe, mida see tegelikult tähendab ja milliseid probleeme endaga kaasa toob. Seoses sellega langebki lähitulevikus väga suur koormus neile, kes peavad sotsiaalprobleeme lahendama. Leitakse, et tuleb läbi viia radikaalne hinnareform, muuta hinnad järk-järgult vabalt kujunevateks. Need muutused toovad kaasa ka kardinaalseid nihkeid elanikkonna tarbimise struktuuris, pere-eelarves, sissetulekutes-väljaminekutes jne. Tekivad tõsised probleemid kõikide nende muutuste kompenseerimisega, et teha need muutused inimestele võimalikult valutumateks.

Sotsiaalministeerium peab hakkama lahendama probleeme, mis tegelikult eksisteerivad meil juba ammu, kuid millele ei ole tähelepanu pööratud. Üheks näiteks on tööhõivega seatud valusad küsimused, kaasa arvatud juba eksisteeriv tööpuudus. Valusaks probleemiks on ka võitlus vaesusega. Rahvastikuränne peab saama sotsiaalministeeriumis mingisuguse lahenduse. Lähitulevikus võib muutuda olulisemaks probleemiks mitte idaränne, mitte isegi ränne liiduvabariikide vahel, vaid ränne läände. Peame ära hoidma meie inimeste, meie spetsialistide massilise väljasõidu välisriikidesse. Ja kui me veel kaua venitame kardinaalsete reformidega, tuleb õige pea hakata piirama rännet läände. Sotsiaalse õigluse sildi all oleme tegelikult süvendanud sotsiaalset ebaõiglust, ülalpeetavust, sotsiaalset parasitismi. Tegeliku sotsiaalse õigluse ja võrdsuse saavutamiseks tuleb ületada väga palju barjääre, sealhulgas ka inimese teadvuses. Tagada on vaja regioonide tasakaalustatud areng. Igas regioonis, linnas ja maal, on oma spetsiifilised probleemid. Erilist tähelepanu tuleb pöörata Kirde-Eestile, Lõuna-Eestile, saartele, Eesti külale. See ei tähenda muidugi seda, et teised regioonid peaksid kõrvale jääma. Sotsiaalpoliitika tuleb tuua inimesele võimalikult lähedale. Sotsiaalpoliitika raskuspunkt koos vastavate materiaalsete vahenditega peab kanduma kohalike omavalitsuste tasandile, nagu see on mujal maailmas. Aeg ei luba pikemalt peatuda kõikidel kiiret lahendust nõudvatel probleemidel. Meie tegelik elu on täna niivõrd vastuoluline, et kõigile küsimustele kiiret lahendust pole võimalik leida. Tuleb õppida. Oleme unikaalsed oma lahendamata probleemide rohkusega, oleme vaesed. Ja peame seda endale tunnistama. Ei saa Eesti jaoks välja pakkuda mingeid valmisretsepte. Tuleb leida oma tee sotsiaalsete probleemide lahendamiseks. Tuleb rohkem tegelda sotsiaalprobleemide avalikustamisega. Kahjuks on

massiteabes käibel väga palju ebaõigeid stereotüüpe, vasturääkivusi, mis samuti takistavad meil õigete või kiirete otsuste vastuvõtmist. Tuleb tunnistada, et kui me tõesti tahame radikaalseid reforme, tuleb vastu võtta ka väga ebapopulaarseid, väga harjumatu otsuseid. See on võimalik vaid siis, kui suudame veenda nende reformide vajalikkuses rahva enamust, kaasa arvatud ka parlamenti. Neid reforme saame ellu viia ainult kõik koos. Et reaalpoliitikat ajada, peame olema vabad oma otsustes ja tegudes. Tuleb võimalikult kiiresti vabaneda keskvoimude diktaadist sotsiaalpoliitika osas. Tänapäevane praktika kinnitab, et sotsiaalpoliitika on meil üks tsentraliseeritumaid valdkondi, kus meetmed on ülimalt unifitseeritud, keskusest reguleeritavad ja ka rahaliselt kontrollitavad. Peame tegutsema kõigi Eesti elanike huvides, kõigi nende huvides, kes on andnud ja annavad oma panuse Eesti majanduse ja ühiskonna arendamiseks. Ma arvan, et ma ei hakka pikemalt nendel probleemidel peatuma, me puutume nendega kokku praktiliselt iga päev ja teame neid väga hästi.

Juhataja

Palun esitada Ülemnõukogu komisjonide arvamused. Haldusreformi komisjoni esimees Andrus Ristkok.

A. Ristkok

Ministrikandidaadiga kohtusime kahe komisjoniga korraga. Kõik haldusreformi komisjoni liikmed toetavad hr. Kuddo kandidatuuri.

Juhataja

Täna! Perekonna- ja sotsiaalkomisjoni esimees Lehte Hainsalu.

L. Sööt (Hainsalu)

Austatud härra juhataja! Perekonna- ja sotsiaalkomisjon toetab härra Kuddo kandidatuuri. Vaid üks komisjoni liige jäi kahtlevale seisukohale.

Juhataja

Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Austatud rahvasaadikud, lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Rahvussuhete komisjon toetab Arvo Kuddo kandidatuuri sotsiaalministri ametikohale.

Juhataja

Tänan! Palun küsimused. Pavel Panfilov.

P. Panfilov

Lugupeetud pretendent! Palun ette vabandust, ehk on mu küsimus ebadelikaatne, kuid olen sunnitud selle esitama. Selleks ministriks olemine nõuab hoopis teistsuguseid hingelisi omadusi kui kõik teised ministriametid. Kas olete tõesti moraalselt valmis – arvestades teie vanust ja perekonnaseisu – selle ameti vastu võtma?

A. Kuddo

Miks ma andsin nõusoleku kandideerimiseks? Paar motiivi võib nimetada. Olen viimastel aastatel vahetult tegelnud nende probleemidega, kaasa arvatud ka IME kontseptsiooni projektide ettevalmistamine ja ekspertiiis. Andsin nõusoleku seetõttu, et ma leian, et praegu on kõige olulisem kriteerium professionaalsus. Ja see ala on minu leib, minu elukutse, minu eriala. Mul on ka hea kontakt inimestega, kes selle valdkonnaga meie vabariigis tegelevad.

Juhataja

Tänan! Arvo Sirendi.

A. Sirendi

Austatud ministrikandidaat! NSV Liidu Ülemnõukogu valimistel oli teatud liikumiste lubadustes esikohal noorperede abistamine, mis unustati kohe peale valimisi. Eesti NSV Ülemnõukogu valimiste eel lubati nende samade liikumiste poolt teha kõik vanade heaks. Kummast oleks õigem alustada?

A. Kuddo

Kuni säilib tänane sotsiaalprogrammide finantseerimise süsteem, me ei suuda abistada kumbagi. Meil on kavas viia sisse mõningad põhimõttelised muudatused, ka finantseerimise alal. On kavas kehtestada sotsiaalmaks, millega maksustatakse ettevõtete töötajate palgafond. Vastavalt palgafondi kasvule tagaksime automaatselt ka summad nii noorte perede kui vanurite täiendavaks abistamiseks. Täna finantseeritakse pensionimakseid täiesti erinevatest allikatest, kuid need ei kasva sõltuvalt muutuvatele vajadustele. Noorte ja vanurite probleemid ei seisa ainult rahas. Tihti on vanurite puhul hoopis olulisem tähelepanu, abi igapäevase elu korraldamisel.

N. Zahharov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud pretendent! Mul on kaks küsimust. Teatavasti on tänapäevases põllumajanduslikus tootmises põhitoodangu valmistamine kas väherentaabel või hoopis ebarentaabel. Kui lahendada seda probleemi hindade tõstmisega, satuvad löögi alla pensionärid, invaliidid ja teised, kel sissetulek väike. Kuidas näete teie selle probleemi lahendust oma tegevuse kaudu?

Teine küsimus. Teatavasti on N. L. Ülemnõukogu läbi vaadanud üleliidulise pensioniseaduse eelnõu. Kuidas te näete ministrina meie vabariigi elanikele, just üleminekuperioodil, ja eraldi reserv- ja erusõjaväelastele pensioni maksmist?

A. Kuddo

Kompensatsioonimehhanismi väljatöötamine saab tõenäoliselt sotsiaalministeeriumi esimeseks ülesandeks. Oleme selle probleemiga tegelnud juba kaks aastat. Kuid asi ongi jäänud takerduma selle taha, et pole leitud efektiivset kompensatsioonimehhanismi. Arvutused näitavad, et kompensatsioon on kõige soodsam just vähekindlustatud peredele, lähtudes nende sissetulekutest ja tarbimise struktuurist. Kaotavad teised elanikkonna kategooriad. See oleks vastus esimesele küsimusele.

Mis puudutab teist küsimust. Täna kuulub pensionikindlustus sotsiaalhooldusministeeriumi kompetentsi. Mina kandideerin sotsiaalministri kohale. On kavas sisse viia uus pensioniseadus, kusjuures paljud liidulise pensioniseaduse põhimõtted me saame üle võtta.

Mis puudutab sõjaväe-, sisevägede ja KGB pensionäre, siis nemad saavad pensioni üleliidulistest fondidest. Kui tekib küsimus täiendava pensionikindlustuse asjus, siis see tuleb lahendada Eesti ja Moskva läbirääkimistel. Meie ei kontrolli neid summasid.

Juhataja

Täna, sõna on Nikolai Zolinil.

N. Zolin

Lugupeetud pretendent! Mul on niisugune küsimus. Oma programmkõnes viitasite tööpuudusele. Kui see on ja tekib juurde, kuidas võtate probleemi lahendada?

A. Kuddo

Jah, tööpuudus on üks tõsine probleem kogu NSV Liidus. On arvamusi, et N. Liidus on juba kuni 8 miljonit töötut, kelle jaoks ei ole veel mitte mingisugust sotsiaalset programmi – ei

tööhõive ega materiaalse kindlustatuse osas. Teame ka, et Eestis on piirkondi, näiteks Kirde-Eesti, kus see probleem on juba täna väga tõsine. Siin on laias laastus kaks probleemide valdkonda. Olulisem on võimaluste loomine tööd saada. Teine aspekt on materiaalne kompensatsioon ehk töötü abiraha. Selleks on meil kavas kasutada sotsiaalfondi. Perioodil, kui inimene tõesti ei leia mingil põhjusel tööd või on tal vaja omandada uus eriala, tuleb teda materiaalselt toetada. Nagu kõigis teisteski riikides seda tehakse.

U. Ugandi

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud ministrikandidaat! Mul on niisugune küsimus. Arvestades demograafilist situatsiooni vabariigis, millised on teie meelest väljavaated eestlaste säilimiseks?

A. Kuddo

Minu arvates on eestluse ja eestlaste säilivuse probleem mõnevõrra üle dramatiseeritud. Jutt on eelkõige eestlaste suhtelisest arvukusest, sellest et eestlaste protsent vabariigis väheneb. See on tõesti tõsine probleem. Tallinnas on eestlased juba vähemuses. Kuid mis puudutab eestlaste absoluutset iivet, siis praegu ei ole mingit põhjust häirekella lüüa. Muidugi on selge, et iibega ei ole meil tervikuna lood korras. Kõige tõsisemad probleemid on tegelikult seotud ülikõrge haigestumise ja suremusega.

Juhataja

Jüri Põld, palun.

J. Põld

Austatud eesistuja, lugupeetud ministrikandidaat! Saarlasena tahaksin teid kõigepealt tänada, et juhtisite tähelepanu Lääne-Eesti saarte probleemidele, kuid mul on ka küsimus. Te rääkisite migratsioonist läände. Ent kuidas suhtuda sellesse, kui Eestimaa elanikud lähevad koolituse eesmärgil pikemaks ajaks välismaale? Ka see on teatud liiki migratsioon. Kas see on teie arvates positiivne migratsioon või negatiivne?

A. Kuddo

Kõige efektiivsem kapitalimahutus, sealhulgas välislaenude mahutus, on täna haridus ja eriti koolitus väliskeskustes.

J. Jõerüüt

Lugupeetud eesistuja, lugupeetud ministrikandidaat! Mul on kolm küsimust. Esiteks, milliste põhimõteteliste meetoditega te peate võimalikuks piirata rännet läände? Teiseks, kuidas piirata sisserännet Eestisse? Kolmandaks, kuidas te suhtute remigratsiooni ida poole?

A. Kuddo

Kõigepealt rändest läände. Teatavasti on lähitulevikus NSV Liidu Ülemnõukogus arutlusele seadusandlik akt, mis lihtsustab inimeste väljarännet, sealhulgas ka ajutist väljarännet töö või õppimise eesmärgil välisriikidesse. See on reaalsus. Ja täiesti selge, et see protsess hakkab süvenema kogu NSV Liidus. Kuidas saab seda piirata? Mil määral ja kelle rännet me üldse peaksime piirama? See küsimus lahendatakse riikidevahelise kokkuleppe teel. Üks asi on meie inimeste tahtmine välja rännata, teine asi on nende riikide, eriti nende ametiühingute seisukoht meie odava tööjõu sisserände suhtes. Tuleb lähiriikidega sõlmida vastavad kokkulepped, et see protsess oleks kontrolli all. Asi ei puuduta mitte niivõrd mehhaanilist liikumist, kuivõrd kõike seda, mis on seotud inimese elamise ja töötamisega välismaal – maksustamist, sotsiaalhooldust, sotsiaalkindlustust, pensionikindlustust jne. Vastav töögrupp juba töötab.

Kuidas piirata sisserännet Eestisse? Viimastel aastatel on rändeintensiivsus väga oluliselt vähenenud. Näiteks möödunud aastal moodustas valdava osa rände saldost erimigratsioon. See oli sõjaväelaste ja kinnipidamiskohtadest saabunud inimeste migratsioon. Migratsiooniseaduse projekti üks puudusi on, et seda migratsiooni osa praktiliselt ei puudutata. Erimigratsioon oli möödunud aastal suhteliselt suur tänu sellele, et vabariigi noormehed, üliõpilased, tulid sõjaväest tagasi varem, kui oli planeeritud. Migratsiooniseaduse projekti tuleb veel mõnevõrra täiustada. Põhiliselt tuleb migratsiooni reguleerida ja hakkamegi reguleerima majanduslike hoobadega. Näiteks korteriüüriga, elamispinna maksumusega ja muude meetmetega, kaasa arvatud ka hinnareformiga. See etendab teatud šokiteraapiat. Viimastel aastatel ongi migratsiooni intensiivsust vähendanud põhiliselt psühholoogilised tegurid, mitte administratiivsed meetmed.

Mis puudutab remigratsiooni. See on väga oluline küsimus, mis tuleb lahendada Eesti ja teiste liiduvabariikide vaheliste kokkulepete raames. Siin on varalisi küsimusi, ka tõsiseid psühholoogilisi pingeid. Kuid need probleemid on võimalik reguleerida, kaasa arvatud ka kompensatsiooniga teatud juhtudel.

P. Priks

Austatud ministrikandidaat! On palju tervist kahjustavaid töökohti, mis ei ole ära näidatud pensionisoodustuse nimekirjades nr. 1 ja 2. Paljude töökohtade nimetused on viimasel ajal muudetud ilusamaks ja need on nimekirjadest välja jäänud. Kas on loota, et Eesti jaoks saavad need nimekirjad ja töökohad üle vaadatud ja uuesti koostatud?

A. Kuddo

Eesti pensioniseadus on täiesti meie endi teha ja sõltuvalt sellest, kui professionaalselt me seda oskame teha, saavad ka kõik need küsimused lahendatud. Mingeid ettekirjutusi siin tehtud ei ole.

E. Tupp

Austatud eesistuja, lugupeetud ministrikandidaat! Kahtlemata teie kõrges professionaalsuses, küsiks ma teie käest nii. Et ministri koht asetab teid ka administraatori rolli, kas olete enda viimatinimetatud omaduses kindel?

A. Kuddo

Täna ei ole ministri ülesanne mitte niivõrd juhtida ministeeriumi ametnikke, kuivõrd lahendada Eesti ees seisvaid reaalseid probleeme. Ja selleks on vaja mitte niivõrd administraatori omadusi, kuivõrd kompetentsust ja professionaalsust. Ka riskijulgust probleeme lahendama hakata. Ja see oli ka üks kaalutlusi, miks ma võtsin selle ametikoha vastu. Ma tunnen praktiliselt kõiki neid inimesi, kes meil vabariigis sotsiaalprobleemidega tegelevad, tunnen inimesi, kes on osalenud vastavate projektide ettevalmistamises. Usun, et need inimesed aitavad mind mu ülesannete edukal täitmisel.

Juhataja asetäitja

Tänan! Tõnis Mets.

T. Mets

Härra ministrikandidaat! Kuni viimase ajani on maa sotsiaalprobleemide lahendamises – koolide, lasteaedade, invaliidikodude ehitamisel – oluliselt osalenud majandid. Need aga on ebaterve hinnapoliitika tulemusel viimasel ajal tunduvat vaesunud. Kas edaspidi võtab sotsiaalministeerium maal seni majandite bilansis olevad sotsiaalhoolduse asutused oma bilanssi ja ülalpidamisele?

A. Kuddo

Põhimõte on kahtlemata õige. Nagu ikka, on küsimus rahas. Kes maksab? Sotsiaalpoliitika tuleb viia omavalitsuse tasandile. Ja eelkõige seal peame looma ressursid, et kohalikud omavalitsused saaksid vastavad asutused enda hoole alla võtta. Siin pole vaja jalgratast leiutada, nii see kõikjal mujal maailmas on. Kahjuks me teame, kui pingelised eelarved meil on. See on vaese inimese ja vaese riigi probleem.

S. Petinov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kandidaat! Mul on selline küsimus. Teadagi on maksud majandusliku reguleerimise tähtsaim vorm ja ühtaegu sotsiaalse õigluse võimsaim hoob. Täna meil ei ole ei kodanike ega ettevõtete ladusad maksustamissüsteemi ja tagajärjeks on see, et mõned kodanikud omavad tulumaksu osas erakordseid soodustusi, teised aga maksavad ära 13% oma sissetulekuist. Kuidas te leiate, kas seda süsteemi ei peaks ümber korraldama ja kui peaks, siis millises suunas?

A. Kuddo

Maksusüsteem on samuti üks majandusreformi sõlmprobleeme. Kuidas me selle lahendame, sellest hakkavad sõltuma väga paljud muud lahendused. See 13%, mis on praegu põhiliselt ainuke maks sissetulekute pealt, on vördjalik ning pärineb vanast administratiivsüsteemist. Kahjuks meie ei saa vaadata eraldi ühte reformipaketti, konkreetsel juhul makse. Meil tuleb vaadata kõiki tervikuna – makse, hindasid, palga- ja tulupoliitikat, eelarvereformi jne. Ja kui me oleme need tervikuks ühendanud, saame me anda vastuse, milline on optimaalne maksusüsteem. Ma täna ei ole võimeline siin mingeid konkreetseid vastuseid andma, seda enam, et see ei kuulu minu valdkonda. Sotsiaalsfäär on maksudest sõltuv, aga ta ise ei määra neid.

Juhataja asetäitja

Täna, Arvo Kuddo. See oli viimane küsimus. Kontrollime veel üks kord kohalolekut. Nüüd on meid juba 88. Lubage, ma loen teile ette otsuse projekti.

"Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsus. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsustab: nimetada Arvo Kuddo Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi sotsiaalministriks."

Kes on selle poolt? Palun hääletada! (Aplaus.) Poolt on 71, vastu 9, erapooletuid 6.

Seega on Arvo Kuddo nimetatud sotsiaalministriks.

Aleksander Sikkali nimetamine Eesti NSV materiaalse ressursside ministriks

Juhataja asetäitja

Annan sõna Edgar Savisaarele.

E. Savisaar

Lugupeetud Ülemnõukogu juhid! Kolleegid! Viimasena esitan täna materiaalse ressursside ministri ametikohale Aleksander Sikkali kandidatuuri.

Aleksander Sikkal on sündinud 1952. aastal Tallinnas, NLKP liige, lõpetanud Tallinna Polütehnilise Instituudi ökonomistina ja praktiliselt kogu oma töise elu tegutsenud varustusorganites. Viimasel ajal Eesti Agrovarustuses ning pärast seda materiaalse ressursside ministri asetäitjana.

Minu ettepaneku aluseks on kaks põhimõtet. Esiteks on Aleksander Sikkalil seljataga pikaajaline töö varustusorganites. Veel reedel tegeles ta edukalt, et kätte saada 1000 tonni alumiiniumi puuduhanget. Seda esiteks.

Ja teiseks. Ta valdab IME ideoloogiat varustussuhete ja materiaalse ressursi ümberkorraldamise vallas. Ta ei ole nende hulgast, kes asuksid taastootma vana süsteemi. Põhiülesandena näeb ta horisontaalsuhete korraldamist teiste liiduvabariikidega, kuna on selge, et tsentraliseeritud fond enam ei kanna seda koormust. Ta pooldab kaubalis-rahaliste suhetele üleminekut naturaalsuhete asemel, kuigi ka viimase olemasolu ja sellega arvestamine on praegu teatud mõttes paratamatu.

Juhataja asetäitja

Tänan! Kas on küsimusi Edgar Savisaarele? Palun, Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Lugupeetud Ministrite Nõukogu esimees! Kui kõnelesite valitsuse kujundamise põhimõtetest, lubasite silmas pidada ka valitsuse rahvuslikku koosseisu. Nüüd aga on nii, nagu ta on, ja seda juhul kui 40% elanikkonnast kuulub teistesse rahvustesse. Kuidas teie sõnu ja tegusid ühitada? Ka avaldust, et ei nüüd ega tulevikus hakata Eestis rahvustunnuste järgi diskrimineerima? See on esimene küsimus.

Teine küsimus. Kui uskuda teie avaldusi ja kirjatükke, on valitsuse kujundamise põhiprintsiibiks kompetentsus. Tuleb välja, et muulaste hulgas ei ole kompetentseid inimesi.

Ekh ongi nii. Kas aga sellisel juhul pole tegemist sotsiaalse ebavõrdsusega, mis jällegi johtub rahvustunnustest?

E. Savisaar

Esiteks ma ei ole nõus väitega, et valitsus on rahvuslikult monokoosseisus. Teiseks. Ma ei ole valinud ministrikandidaate rahvuse või mõningate teiste põhimõtete järgi. Kolmandaks, ma arvan, et valitsuse rahvuslikust koosseisust niisugust üldistust teha on vara ja võib desinformeerida nii Ülemnõukogu kui ka avalikkust.

Juhataja

Ma palun Aleksander Sikkali kõnepulti.

A. Sikkal

Lubage mul materiaalsete ressursside ministri kandidaadina esitada meie ministeeriumi lähituleviku tegevusprogrammi mõningad põhiaspektid.

Konkreetselt tegevusprogrammi väljatöötamisel tuleb lähtuda reaalsusest, et kogu Eesti majandus on välja arendatud suunaga NSV Liidu poole ja sealt tarnitavale toorainele. Tahtes saada maailmamajanduse osaks, peame tegema pöördet võimalikult valutult, et mitte süvendada Eesti majanduse kriisiseisundit.

Paralleelselt lepinguliste suhete arendamisega idas, peame me selgeks tegema, millised võimalused on majanduslikult suhelda ka teiste riikidega. Meie üksikute ettevõtete tegevuselt välisurul peame jõudma konkreetsete valitsustevaheliste kokkulepeteni. Arvestades NSV Liidu majanduse sügavat kriisiseisu, peab materiaalsete ressursside ministeerium oma kohuseks lõpetada 1990. aasta võimalikult väheste ressursikaotustega, tagades Eesti majandusele võimalikult sujuvat töö.

Käesolevat aastat tahaks pidada ka NSV Liidu ja Eesti vahel valitsenud jaotussuhete lõpuaastaks. 1991. aastaks on vaja sõlmida NSV Liidu ja Eesti vahelise majanduslepingu raames konkreetne kaubavahetuskokkulepe, mis lubaks lõpetada spekulatsioonid teemal "kes on kellele võlgu".

Arvestades lähemal ajal keskvoimu tasandil jaotatava ressursi osatähtsuse langemist, on vaja kohe asuda horisontaalsidemete loomisele teiste vabariikidega, NSV Liidu tähtsamate majandusregioonidega, ning tugevdada juba toimivaid otsesidemeid hankijatega. Selle tööga oleme me juba alustanud. Näiteks võiks tuua 9. veebruaril Balti turu raamides sõlmitud kokkulepet hangete säilitamiseks, hankekohustuste täitmiseks ja koostöö tugevdamiseks.

Efektiivsemalt peab tegutsema hakkama Vabariiklik Kaubavahetusfondi Nõukogu, milline tegutseb praegu materiaalse ressursside ministeeriumi korralduse all ja mille loomise tingis kaubalis-rahaliste suhete mittetoimimine ning selle asendumine põhimõttega kaup kauba vastu.

Vahetusfondi tegevus lubaks turumajandusele üleminekul kindlasti operatiivsemalt lahendada pakilisi varustusküsimusi.

Turumajanduse loomiseks on vaja välja arendada ka uus varustusvormide ja -ettevõtete süsteem, milles materiaalse ressursside ministeeriumi ettevõtted muutuvad järk-järgult kommerts- ja vahendusfirmadeks. Näiteks võib tuua juba tegutseva kommertskeskuse "Inreko". See kommertskeskus ostab ja müüb kaupa kui ka infot. Erilise lootuse paneme me turuinfopanga loomisele kommertskeskuses, mis rajaks eelduse edukaks kauplemiseks nii idas kui läänes.

Me ei tohi alahinnata ka Eesti soodsat majandus-strateegilist asendit Lääne ja Ida vahel ning head Skandinaavia turu tundmist. Seda on NSV Liidu Varustuskomitee ja hulgikaubanduse organisatsioonid juba arvesse võtnud ning sõlminud lepinguid meie varustuseettevõtete ja välisfirmadega. Sellest peab muidugi kasu saama ka Eesti Vabariik. Vahendustegevus peaks muutuma vabariigi majandustegevuse üheks osaks. Juba toimivatest turumajanduse elementidest võiks nimetada kommertskeskuse poolt korraldatud laatu-oksijone. On laienenud nii realiseeritava nomenklatuuri kui ka ostjate ring. Väljatöötamisel on alaliselt tegutseva kaubabörsi tegutsemispõhimõtted.

Lõpetuseks võiks öelda, et näen oma põhieesmärgina eelduste loomist üleminekuks turumajandusel rajanevatele normaalsetele kaubandussuhetele.

Juhataja

Tänan! Palun esitada Ülemnõukogu komisjonide arvamused. Majanduskomisjoni esimees Ants Veetõusme.

A. Veetõusme

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid ja ministrikandidaat! Majanduskomisjon kaalus põhjalikult ministrikandidaadi isikut ja ministeeriumi probleeme ning pärast mõningaid kõhklusid soostus ministrikandidaadiga. Nii et toetame tema kandidatuuri.

H. Peterson

Härra juhataja, head kolleegid! Maaelukomisjoni kohalolnud liikmed toetavad härra Sikkali kandidatuuri.

Juhataja

Keskonnakomisjoni esimees Andres Tarand.

A. Tarand

Keskonnakaitse komisjon on mõistagi huvitatud meie loodusressursside jaotamisest. Paraku me eile täies koosseisus kokku ei saanud. Kohalolnud liikmed kiitsid kandidatuuri heaks.

Juhataja

Palun nüüd küsimused. Sergei Petinov.

S. Petinov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kandidaat ministri ametikohale! Mul on teile kaks küsimust. Esimene küsimus. Ütlesite täiesti õiglaselt, et teel turumajandusele käime ka vahendusefunktsioonidega, ka varustuse ja teeninduse alal, kommertskoondiste loomise teed. Kas teile ei näi, et sel puhul muutub turumajandusele üleminekul juba üsna ruttu teie ministeeriumi eksistents küllaltki perspektiivituks?

Ja teine küsimus. Kuidas arvate, kas vabariikidevahelised suhted materiaalsete ressursside ministeeriumide tasandil lähemal ajal säilivad või omandavad need mingeid uusi funktsioone? Ja veel – ütlesite, et hakkavad arenema vabariikidevahelised otsesidemed –, milliseid uusi vorme neis vabariikidevahelistes suhetes te võite ennustada?

A. Sikkal

Mis puudutab ministeeriumi perspektiivi, siis minu arvamus on see, et meie ministeerium on üleminekuaja ministeerium. Me loome eeldusi üleminekuks jaotuselt normaalsele turumajandusele ja vabale kaubavahetusele. Sellega loome ka eeldused meie ministeeriumi transformeerimiseks üheks välismajandussuhetega tegelevaks ametkonnaks. Millised vormid tulevad meil kaubavahetuses teiste vabariikidega? Praegu ei ole meil veel konkreetset lepet kaubavahetuseks, kuid ma arvan, et need kokkulepped tulevad, sest lähemal ajal on oodata NSV Liidu Varustuskomitee ja Plaanikomitee viljeldud jaotusmehhanismi lõplikku lagunemist. Ja siis juba antakse sisuliselt õigused. Konkreetsed territooriumid ja konkreetsed

ettevõtted saavad oma toodangut vabalt turustada. See tähendab seda, et vaevalt ollakse enam suutelised suhtlema üksteisega konkreetsete ettevõtete tasemel. On ju meie ettevõtetel hankijaid ligi 4000 üle terve NSV Liidu, kes saavad meile tootmistarbelist kaupa. Seetõttu peaksid hankekokkulepped olema sõlmitud konkreetsete territooriumide vahel, näiteks Eesti ja Kasahhi vahel, Eesti ja Krasnodari vahel. Vastavat huvi on ilmutanud tõsiselt nimelt needsamad regioonid, millistest praegu rääkisin.

P. Panfilov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kandidaat! Mul on kaks lakoonilist küsimust. Esimene. Mida teil täna N. Liidust hankida ei õnnestu? Teine. Kuidas te kavatsete kõik vajamineva N. Liidult "välja meelitada"?

A. Sikkal

See on keeruline küsimus. Tänavu on N. Liit eraldanud meile küllaltki lahkesti fonde ja limiite. Kuid isegi N. Liitu mineva toodangu tarbeks, muust rääkimata, ei taha sealsed tootjad meile määratud kätte anda. Erilisi raskusi on metallurgiakombinaatidega. Näiteks Tšerepovetsi kombinaadiga. Muidugi, selle taga väidetakse olevat asiseid põhjusi. See kombinaat ei saavat vanarauda oma martäänahjudesse ja just Eesti olevat praegu suur võlglane tehase ees. Viiburi sidrunhappetehas ei taha hankida meile piisavalt hapet, sest me olevat täitnud vaid 75% ulatuses I kvartali piimatoodete tarne Leningradi oblastile.

Põhjusi on ka teisi. Need on Armeenia maavärisemise siiani tuntavad tulemused jm. Ka on meil praegu väga raske kätte saada toodangut, mida NSV Liit impordib valuuta eest. NSV Liidu maksebilanss on praegu väga kehv. Me ei saa kätte piisavalt polüetüleenit ja paljusid teisi keemiatööstuse tooraineid.

Kuidas kätte saada seda, mida NSV Liit peab meile andma? Praegu toimib see süsteem ainult tänu sellele, et kõik arvavad, et nad on kohustatud teisele andma. Ma arvan, et asi normaliseerub siis, kui meil on sõlmitud normaalsed kaubavahetuse kokkulepped hankijate ja regioonidega. Trahviraaha me saame küll. Aga trahve need ettevõtted maksavadki meelsamini kui hangivad tarnet.

Juhataja

Tänan! Sergei Sovetnikov.

S. Sovetnikov

Lugupeetud Aleksander Sikkal! Mu küsimus on pea sama mis Panfilovi omagi. Eesti tööstuskaupade hinnad NSV Liidu siseturul ületavad maailmaturu omi puhuti 10–20 korda. Teiselt poolt, Eesti saab Siberist kütuse- ja energeetikatooret maailmahindadest 3–7 korda odavamalt. Õelge palun, kuidas te kavatsete isemajandava Eesti ressursipoliitikat ajada – kas orientatsiooniga Itta või Läände?

A. Sikkal

Ma alustaksin selle küsimuse viimasest osast. Kas me orienteerume Idale või Läänele, see oleneb eeskätt sellest, kuivõrd konkurentsivõimeline on meie toodang ja meie ressursid kas siin või seal ja meie hinnangust Lääne turule.

Mis puudutab kaubavahetust, arvan, et need küsimused tuleb lahendada konkreetsete kaubavahetajatega kokkulepete sõlmimise käigus, lähtudes teatud ressursside kättesaadavusest. Sellepärast praegust hinda ei saa alati võrrelda, see on ka täiesti selge.

Juhataja

Palun, hr. Mets.

T. Mets

Härra ministrikandidaat! Viimasel ajal on varustamine oluliselt halvenenud ja seda kõikidel tasanditel. Kas teie kui valitsuse liige näete võimalusi terve rea kaubaartiklite ja varuosade tootmist kohapeal?

A. Sikkal

Te alustasite õiget juttu. Halva varustamise põhjuseks ei ole jaotusmehhanism, mida me oleme siin lõpmatuseni täiustanud, vaid see, et meil ei ole toodete üleküllust ja normaalset tootmist. Olen kindel, et Eestis võiks toota suuremas nomenklatuuris meile vajalikke ressursse.

J. Jevstignejev

Lugupeetud kandidaat! Mul on teile kaks küsimust. Milline on teie põhimõtteline hinnang NSV Liidu Aatomienergeetikatööstuse Ministeeriumi ettevõtete võimalustele? Ja teine, seonduv küsimus: kuidas kavatsete arendada oma suhteid nende ettevõtetega?

A. Sikkal

Vabariigis asuvad üleliidulise alluvusega ettevõtted juba on suures osas meie ministeeriumi varustada. Üleliidulise alluvusega ettevõtete tegutsemise kohta vabariigi territooriumil ja vabariigi ressursi eraldamise kohta liidulise alluvusega ettevõtetele tuleb sõlmida konkreetsed kokkulepped.

T. Kallas

Härra Sikkal, küsimuse märksõnaks on paber. Paber on kultuur, ideoloogia ja ka strateegia. Mu küsimus jaguneb kaheks. Kuidas te näeksite muutunud situatsioonis paberijaotust nn. riiklike ja mitteformaalsete tarbijate vahel? Ja teine küsimuse pool. Kas oleme valmis selleks, et meiega juhtub midagi sarnast, mis on juhtunud meie lõunanaabritega? Kas me suudaksime ennast vajaduse korral paberiga varustada?

A. Sikkal

Paberijaotuses olulisi muudatusi pole toimunud. Riiklikul tasemel tehti tänavusekski see jaotus ära, endisi kõiki tarbijaid arvestades. Kuid see paber lihtsalt "õngitseti" välja varustussüsteemist kooperatiivide ja mitmesuguste üksikuritajate kätte. Nähtavasti tekkiva turumajanduse liini pidi. Kas me vabariigis välja tuleme? Ei tule paberiga välja. Me paneme asjaolude sunnil kinni tselluloosi tootmise. Sedasama tehakse ka terves reas teisteski regioonides. Me jääme ilmselt paberi üldise bilansi osas hädasse. Mis puudutab nn. ootamatuid asjaolusid, siis ka terve rea teiste eluliselt tähtsate ressursside osas me peame neid asju ette nägema. Vastava programmi väljatöötamisele on asutud.

A. Sirendi

Austatud ministrikandidaat! Poliitilised suhted Liiduga määravad paljuski ressursside saamise tingimused. Milliste märksõnadega võiks Ida-poliitikat iseloomustada ja kas Ida-poliitika üle on peaministriga juttu olnud?

A. Sikkal

Ida-poliitika osas ei ole peaministriga juttu olnud. Pole olnud aega, sest ettepanek võtta ministri koht vastu tehti mulle alles mõned tunnid tagasi. Kuid Ida-poliitika asjus ma vastan. Möödunud nädala lõpul olin ma Moskvas ja rääkisin oma kolleegidega. Mitte poliitikutega, vaid meestega, kes teevad äri. Nad ütlesid, et kaubelda võib ükskõik millise ühiskondliku

korra ajal. Kõik saab korda, kui tipud ei keera poliitiliste otsuste ajendil kraane põhjalikult kinni.

M. Titma

Milline on see "pudelikael", mille vahel võimaliku majandusliku blokaadi korral meid kõige rängemalt pigistatakse?

A. Sikkal

See on kütus.

Juhataja

Täna härra Sikkalit. See oli viimane küsimus. Lubage, ma loen ette otsuse projekti.

"Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsus. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Ülemnõukogu otsustab: nimetada Eesti NSV materiaalse ressursside ministriks Aleksander Sikkal."

Kes on selle poolt? Palun hääletada! Poolt 76, vastu 6, 4 erapooletut.

Seega on Aleksander Sikkal nimetatud Eesti NSV materiaalse ressursside ministriks.

Ülemnõukogu töökorraldusest

P. Jermoškin

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Tahan kolme saadikugrupi nimel – võrdõiguslaste, EKP ja "Virumaa" – teha järgmine avaldus:

"Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile avaldus.

11. aprilli õhtusel istungil juhtus intsident, mis meid ebameeldivalt vapustas ja hämmastas. Saadik Zahharovile sõna andes piiras juhataja sm. Nugis tema sõnavõtu 3 minutiga, mis on vastuolus Eesti NSV ajutise töö- ja kodukorra § 14 punktiga 1, kus on kirjas, et repliigiks antakse aega kuni 5 minutit. Seejuures ei ole ajutises kodukorras ühtki sõna sellest, kas sõnavõtt peetakse maha kohapeal või kõnetoolis. Ometi ei andnud juhataja Zahharovile võimalust kõnepulti tulla. Seejuures kõrgendas juhataja sedavõrd häält, et ületas meie arvates lubatu piiri ning solvas sellega saadik Zahharovi au ja väarikust.

Palun presiidiumi antud juhtumit objektiivselt ja detailselt uurida ning anda selgitus, kui tekib vajadus võtta vastavad meetmed."

Lugupeetud saadikud! Asi on selles, et meie kodukorra sellisel suvalisel tõlgendamisel – võtsime ju kõik koos selle vastu ja see on meile seaduseks – ei ole keegi meist kaitstud ühe inimese tahte alla sattumisest. Seepärast kutsun üles kõiki, kes minu argumentidega nõus on, sellele avaldusele alla kirjutama. Lisaks sellele paneb mind imestama – on olemas ju meie Ülemnõukogu töökord! Kui aga hoolega analüüsida, siis kõigist meie tööpäevadest leidub vast hädapärast paar päeva, mil me tõesti järgisime täpselt nii ajutist kui ka protsessuaalset reglementi. Arvan, et Ülemnõukogu Presiidium peab pöörama sellele olulist tähelepanu, kuna enamasti istuvaist saadikutest on väljastpoolt Tallinna, seega kõnealune aspekt tekitab toitlustamise, majutamise ja ka ärasõiduprobleeme.

M. Lauristin

Lugupeetud saadikud! Pärast seda vahejuhtumit, millest praegu oli uuesti juttu, toimus Ülemnõukogu Presiidiumi istungil mõttevahetus. Härra Nugis, kes oli ka ise sellest olukorrast väga häiritud, tunnetades, et ta ei olnud oma reageeringuga korrektne, tõstis ise selle küsimuse üles. Presiidium leidis, et kuivõrd see mõttevahetus toimus, ei ole nagu vajadust formaalselt asja edasi arutada. Kui saadikugrupid siiski nõuavad presiidiumilt vormikohast otsust või vastust, siis kahtlemata peab presiidium uuesti selle probleemi juurde tagasi tulema. Kuna härra Nugis praegu siin ei viibi, siis me ei saa midagi enam lisada. Palun võtta teatavaks, et niisugune mõttevahetus aset leidis, kusjuures arutati igakülgselt intsidendi tekkimise põhjusi. Ma arvan, et tuleme selle juurde tagasi siis, kui härra Nugis on uuesti meie ees.

Ja kasutades võimalust, ma annan ka informatsiooni järgneva kohta. Komisjonide töö ruumid on järgmised. Ma loeksin kõik ette, sest võib-olla mõni saadik tahab osa võtta mõne teise komisjoni tööst või saadikud, kes ei kuulu komisjonidesse, tahavad nende töös osaleda.

Teadus-, haridus- ja kultuurikomisjon hakkab tööle toas 115, rahvussuhete komisjon toas 110, saadikueetika komisjon toas 213. Teised komisjonid: õiguskomisjon tuba 214, majanduskomisjon 160, maaelukomisjon 162, keskkonnakomisjon 157, perekonna- ja sotsiaalkomisjon 263, väliskomisjon 102, haldusreformi komisjon 256, riigikaitsekomisjon 314, ajakirjanduskomisjon 267. Ajakirjanduskomisjon kutsub teadus-, haridus- ja kultuurikomisjoni ühisele istungile kohe istungi lõppedes ruumis 268.

Mis puudutab meie järgmist aruteluobjekti, see on valitsemise ajutise korra arutelu. On tulnud ettepanek saadik Peep Kaselt, et teha komisjonidevaheline töörühm, milline hakkaks tegelema Eesti ajutise valitsemise korra n.-ö. edasiarendamisega esimese lugemise järel, kuna kindlasti tuleb veel palju ettepanekuid. Samuti me teame, et on tulnud alternatiivettepanek Eesti Komitee saadikurühma poolt, mis on ka komisjonidele teatavaks tehtud. Kindlasti on

niisugune töörühm vajalik, milles oleksid esindatud kõik komisjonid. Tehakse ettepanek, et juba praegu annaksid teised komisjonid õiguskomisjonile oma liikmete nimed, kes on selles töörühmas valmis töötama. Tuletan meelde, et me hakkame homme hommikul arutama Eesti ajutist valitsemiskorda ja teeme seda siis nii, et komisjonid ja saadikurühmad, arutades täna selle asja läbi, volitavad ühte oma esindajat kõne korras esitama nende seisukohad. Me ei tee tavalist sõnavõttudeks registreerimist, vaid palume eelregistreerida need saadikurühmade või komisjonide poolt volitatud inimesed. Kui aga on tegemist saadikutega, kes ei kuulu ühtegi komisjoni või saadikurühma, siis nemad saavad täpselt sama õiguse. Läheme nüüd tööle komisjonides ja teeme seda viljakalt. Peale selle, ma tahaksin teile ette lugeda meile saabunud telegrammi:

Tallinn, Eesti NSV Ülemnõukogule.

Samasisuline telegramm on saadetud ka Moskvasse NSV Liidu Ülemnõukogule, Ministrite Nõukogule ja president Gorbatsšovile, aga ka Leedu NSV Ülemnõukogule ja Läti NSV Ülemnõukogule.

Tekst on järgmine:

"Sünduste areng Baltikumis tekitab meis ärevust. Enamus Leedu, Läti ja Eesti kodanikke väljendab oma poliitilisi taotlusi konstitutsioonilistes vormides. Meil on alust arvata, et NSV Liidu kõrgemate riigivõimuorganite tegevus, nende vabariikide tegelik okupeerimine võib esile kutsuda Taga-Kaukaasia variandi meenutava jäiga konfrontatsiooni. Kuzbassi töölisomiteede Nõukogu pöördub riigi juhtkonna poole ettepanekuga alustada viivitamatult konstruktiivset poliitilist dialoogi NSV Liidu ühiskondlike ja ühiskondlik-poliitiliste organisatsioonide osavõtul. Kuzbassi töölisomiteede esindajad on valmis sellistele läbirääkimistele kaasa aitama."

(Aplaus.) Ma arvan, et meie aplaus oli tänuavaldus selle solidaarsuse eest ja me peaksime ka vastama, sest see oli tõeline sõprusavaldus. Annan võimaluse teadeteks ka Viktor Andrejevile.

Juhataja asetäitja

Lubage, ma esitan selle informatsiooni vene keeles. Saadikugruppidel "Võrdsete õiguste eest", EKP ja "Virumaa" palutakse kohe pärast istungit tulla kokku valge saali taga asuvasse halli.

Ja siin on veel sõnasoovijaid. Sergei Petinov.

S. Petinov

Lugupeetud presiidium! Tahaksin enne meie töö lõpetamist püstitada paar probleemi. Teatavasti seab kommunaalministeerium praegu valmis hoonet, kus alalised komisjonid tööle hakkavad. Käisime eile selles majas. Töö edeneb ja nähtavasti antakse ruumid peagi üle. Vahepeal aga on tulnud informatsioon, et ruumid olevat koguni komisjonide vahel juba ära jaotatud. Sellega seoses esitavad meie kolm saadikugruppi palve: kas ei võiks majutada seal alalisi komisjone nii või leida ehk eraldi ruume, et ka saadikugrupid saaksid seal koos käia ja tööd teha. Meile öeldi, et lõpliku otsuse ruumide jaotamise kohta teeb presiidium. Seega on see palve adresseeritud lugupeetud Marju Lauristinile ja Viktor Andrejevile. Meie kolme saadikugrupi poolt.

Teine probleem on seotud rahvussuhete komisjoniga. See komisjon sai alles täna lõpuks mingisuguse ruumi. On palve mitte meid vaeste sugulaste staatusesse panna, mitte lasta koosolekuid pidada siin saalis, vaid eraldada meile normaalne tööruum.

A. Sirendi

Austatud eesistujad! Austatud saadikud! Ma loen siit: "Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus kõrgema riigivõimu kandjaks on rahvas". Sellest lähtudes on mul ettepanek minna arutama Eesti Vabariigi taastamisperioodi valitsemise korda ja tõmmata sõna "ajutine" maha, kuna kõik need põhimõtted on vanemad kui meie Ülemnõukogu koosseis.

V. Kois

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Juhin teie tähelepanu sellele, et viimastel minutitel on kaks korda väidetud, justnagu esitatakse kolme saadikugrupi palve. Algul loeti see ette mikrofoni juurest, nüüd kõlas see teist korda. Teatan, et mina kui saadikugrupi "Virumaa" esimees ei tea sellest midagi. Kas saadikugrupp oli vaheajal koos ja valis mu maha? Oleks ikkagi õigem, kui saadikugrupi nimel esineb selle esimees ja esitab ühe või teise avalduse.

M. Lauristin

Lugupeetud saadikud, ma tahaks Sergei Petinovi repliigile vastata. Ma ei tea, kui paljud teist on juba käinud vaatamas seda maja. Kas teate, kus ta asub? Ta asub endises kommunaalministeeriumi hoones, Toomkiriku taga. Ja selle maja ruumide jaotamiseks oleks meil tarvis luua üks väikene, võib-olla 2-3 inimest, esindus. Mitte presiidiumi, vaid saadikute esindus, kes lisaks presiidiumi aparadi töötajatele võtaks need ruumide probleemid enda

kanda. Käige vabal hetkel seda maja vaatamas, seal on ukсед lahti. Igaüks võib minna vaatama. Arutaksime võib-olla järgmisel nädalal selle maja kasutamist. Me arutasime ka presiidiumis, et tõepoolest väikene rühm oleks vajalik, kes esitaks saadikute seisukoha. Selle rühma juht võiks olla Ignar Fjuk, kes on elukutse poolest arhitekt-disainer. Rühmas võiks olla ka Mikk Titma, kes on kursis väga paljude maade saadikute töökorraldusega. Praegu on ruumide formaalne jaotus presiidiumi poolt tehtud, kuid see ei tähenda, et sisuline töökorraldus oleks sellega ära määratud.

V. Kuznetsov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Ma mõistan, et täna on aeg ümber, kuid olen sunnitud andma selgituse kolme saadikurühma ühisavalduse kohta.

Lugupeetud Valeri Kois! Ega te pole unustanud, et olen "Virumaa" saadikurühmas teie asetäitja? Teid meil ei õnnestunud paraku üles leida ja asjad räägiti sirgeks minu kui asetäitjaga. Saadikugrupi kõik teised liikmed on samuti asjaga kursis.

Juhataja asetäitja

Sellega on meie plenaaristung lõppenud.

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU

KOLMAS ISTUNGJÄRK

VIIES ISTUNG

18. aprill 1990

Seaduseelnõude "Eesti riiklikust sümboolikast" esimene ja "Eesti valitsemise ajutisest korrast" esimese lugemise jätkamine

Juhataja

Palun võtta istet. Kontrollime kohalolekut. Kohal on 84 saadikut, puudub 21. Ülemnõukogu on otsustus- ja arutusvõimeline.

Meie tänase istungi päevakorras on seaduseelnõu "Eesti valitsemise ajutisest korrast" esimese lugemise jätkamine. Otsustasime koos teiega, et selle päevakorrapunkti juures arutame ka seaduseelnõu "Eesti riiklikust sümboolikast".

Ettepanek on järgmine. Kõigepealt kuulaksime ära juhtiva komisjoni ettekande ja seejärel otsustaksime, kuidas jätkame arutelu. Kas arutame neid kahte eelnõu n.-õ. läbisegi või jagame oma istungi ajaliselt ära või liigendame seda probleemide kaupa. Teeme selle otsuse pärast komisjoni ettekannet. Komisjoni poolt on ette valmistatud ettekanne ja ka ühe komisjoniliikme esinemine. Kas ma sain õigesti aru komisjoni seisukohast? Näen, et Tõnu Anton noogutab. Nagu me eile kokku leppisime, on arutelul kõigepealt kõikide komisjonide esindajatel võimalus võtta kõne. Paluksime teha seda kirjalikult eelregistreerimise korras. Mul on juba laekunud mõned kirjalikud soovid. Ka komisjonidesse mittekuuluvatel saadikutel on võimalik eelnevalt registreerida. Kui komisjonide esindajate sõnavõttud on peetud, avame sõnavõttude registreerimise üldises korras. Kui see kord on teile vastuvõetav, võiksime asuda õiguskomisjoni ärakuulamisele. Nähtavasti nii see on. Palun Tõnu Antonit kõnetooli.

T. Anton

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kolm nädalat tagasi, 30. märtsil, võtsime vastu otsuse Eesti riiklikust staatusest, millega kuulutasime välja üleminekuperioodi ja lubasime, et selleks perioodiks töötab Eesti NSV Ülemnõukogu välja valitsemise ajutise korra. Me lubasime sama otsusega ka seda, et koos valitsemise ajutise korraga esitatakse õiguslikud garantiid Eesti kõikidele elanikele, sõltumata nende rahvusest. Valitsemise ajutise korra projekti on õiguskomisjon arutanud 3 korral. Järeldus: esimesel istungjärgul välja jagatud kaheleheküljeline projekt on visandlik ja ei hõlma neid õiguslikke garantiisid, millest me rääkisime otsuses Eesti riiklikust staatusest.

Vaatamata sellele, et õiguskomisjonis puudub üksmeel, millist dokumenti on meil vaja selleks vastu võtta, et kehtestada valitsemise ajutine kord, ja millele peaks valitsemise ajutine kord tuginema, on mul võimalik ette kanda komisjoni arvamused antud projekti suhtes ja ka mõned ettepanekud.

Õiguskomisjonile on laekunud ka mõned materjalid ja kõigepealt ma sooviksin teile neid tutvustada.

Kolleeg Johannes Kass on teinud ettepaneku sätestada, et Eesti on üleminekuperioodil okupeeritud Eesti Vabariigi seisundis. Samuti palub ta täpselt sätestada, milline on Eesti Kongressi ja Eesti Komitee vahekord Eesti NSV Ülemnõukoguga.

Esialgused läbirääkimised Eesti NSV Prokuratuuriga viisid niikaugele, et tänaseks on õiguskomisjoni kasutuses prokuratuuri ametlik kiri. Selle sisu seisneb kokkuvõtlikult selles, et Eesti NSV prokuröri nimetab ametisse Eesti NSV Ülemnõukogu. Meile tundub, et see on väga suur nihe võrreldes seisukohtadega, millised on fikseeritud Eesti NSV konstitutsioonis. Õiguskomisjonile on laekunud ettepanekud ka kolleeg Ülo Uluotsalt. Nende ettepanekute sisu on seada sisse presidendivõim. Selline võim tähendaks presidendi vetoõigust, dekreedioigust ja õigust saata Ülemnõukogu laiali, kui selleks on vajadus.

Sellele ettepanekule on üsna lähedane ka õiguskomisjonile laekunud alternatiivne projekt valitsemise ajutise korra kohta, mille on koostanud Jüri Adams ja mis on edastatud õiguskomisjonile Eesti Komitee kaudu järgmise kaaskirjaga:

"Eesti Komitee juhatus oma koosolekul 15. aprillil 1990. a. otsustas volitada Eesti Komitee abiesimeest Kaido Kama, ENSV Ülemnõukogu saadikut, esitama Eesti NSV Ülemnõukogule ajutise valitsemise korra seaduseelnõu, mille on koostanud Eesti Komitee liige Jüri Adams."

Kahjuks ei osanud õiguskomisjon lugeda sellest kirjast välja, milline on Eesti Komitee kui kollegiaalse organi seisukoht härra Jüri Adamsi poolt esitatud projekti suhtes.

Õiguskomisjon on seisukohal, et härra Jüri Adams on ära teinud väga suure töö. Härra Jüri Adamsi poolt koostatud eelnõu baseerub Eesti Vabariigi 1937. aasta põhiseadusel, kuid toob sisse ka mõningaid uusi instituute.

Nimetatud materjalide ja komisjoni kolmel koosolekul toimunud arutelu baasil jäid sõelale neli erinevat varianti. Nende variantide mõistmiseks püüan alustada küsimusest, kas Eesti NSV konstitutsioon täna kehtib või mitte. Sellele küsimusele on võimalik vastata küll lihtsalt, küll ka koos üsna tõsise teoreetilise aruteluga sellest, millised seadused kehtivad *de jure*, millised *de facto*.

Kui püüda kokku võtta seda üsna keerulist arutelu *de jure* ja *de facto* ümber, tahaksin ma rõhutada vaid seda, et tõepoolest – Eesti NSV konstitutsioon on olemuslikult ebaseaduslik. 1939. ja 1940. aasta sündmuste õigusvastatus tingib ka meie tänase konstitutsiooni ebaseaduslikkuse.

Kas Eesti NSV konstitutsioon kehtib või mitte? Eitav vastus tähendaks vähemalt õiguslikku anarhiat, kui mitte anarhiat selle sõna täies tähenduses. Sellise konstruktsiooni puhul tekib paratamatult küsimus, kas on üldse seadusi, mis Eesti NSV-s kehtivad?

Kui vastata küsimusele jaatavalt, siis tuleb meil lahendada küsimus, milline on arutatava valitsemise ajutise korra ja Eesti NSV konstitutsiooni vahekord. Sellele küsimusele vastates leidsimegi neli erinevat varianti.

Esimene neist seisneb selles, et valitsemise ajutine kord kui normatiivakt astub Eesti NSV konstitutsiooni asemele, sisuliselt tühistades Eesti NSV konstitutsiooni.

Teine variant. Eesti NSV konstitutsiooni asemele ei astu mitte valitsemise ajutine kord, vaid Eesti Vabariigi 37. aasta konstitutsioon või sellel baseeruv dokument.

Kolmas variant. Eesti NSV konstitutsiooni asemele astub uus konstitutsioon.

Neljas ja viimane variant seisneb selles, et valitsemise ajutine kord astub kehtiva Eesti NSV konstitutsiooni kõrvale ja meie põhiseadus hakkab koosnema kahest aktist – Eesti NSV konstitutsioonist ja valitsemise ajutisest korrast.

Analüüsivaks neid variante, tuleb meil kõigepealt kokku leppida, millise funktsiooni me üldse valitsemise ajutisele korrale omistame. Meie seisukoht on selline, et valitsemise ajutine kord peab sätestama Eesti juhtimise alused, Eesti Vabariigi taastamise sel perioodil, kus tuleb veel arvestada Nõukogude Liidu ebaseaduslikku riigivõimu.

Nimetatud nelja variandi erinevus seisneb kõigepealt selles, et nende realiseerimisele kulub erinevalt aega. Tõenäoliselt on üks või teine nendest variantidest omal kohal üleminekuperioodi erinevatel etappidel. Mõni nendest variantidest on kindlasti väga hea üleminekuperioodi lõpus ja mõni rahuldab meid just üleminekuperioodi alguses. Seda on vaja vastamiseks küsimusele, kas Eesti Vabariigi 37. aasta põhiseadus vastab meie huvidele ainult teoreetiliselt või ka sisuliselt.

Niisiis, mõned sätted Eesti Vabariigi 1937. aasta põhiseadusest.

Kõigepealt § 50 sätestab, et Eesti Vabariigi Valitsuse nimetab president. Meie oleme mitu päeva raisanud, et arutada valitsuse koosseisu.

Põhiseaduse § 68 sätestab presidendi õiguse määrata Riigivolikogu ennetähtaegseid valimisi. Sellest sättest on võimalik aru saada ainult ühtemoodi, et presidendil on õigus Riigivolikogu, s.o. Riigikogu üks koda, laiali saata.

§ 71. Presidendil on õigus katkestada Riigivolikogu istung kuni kaheks nädalaks.

§ 84. Riigikogu teine koda, Riiginõukogu, moodustatakse sel teel, et suur osa selle liikmetest saab liikmeks oma ameti järgi riigiparaadis. Üks osa valitakse mitmesugustest organisatsioonidest ja ühe osa määrab ainuisikuliselt president.

§ 96. Presidendil on õigus jätta vabariigi seadused välja kuulutamata. Antud sätet on võimalik tõlgendada ainult niimoodi, et seadused vajasid presidendi kinnitamist.

Ja viimane säte, mida ma sooviksin teile tutvustada, on § 99. Selle sisu on selline, et Riigikogu istungjärkude vahelisel ajal on presidendil võimalik anda seadusi dekreedina. Seega kõrgeima juriidilise jõuga dokumente ei võtnud vastu ainult parlament, vaid see õigus oli antud ka presidendile.

Meil teiega tuleks tänase arutelu jooksul püüda jõuda selgusele selles, kas need põhimõtted on meile vastuvõetavad või mitte.

Komisjonis leidis toetamist mõtte, et Eesti Vabariigi konstitutsioon kehtib täna samavõrd kui aasta või kümme aastat tagasi. Minu arvates on otstarbekas arutada kõige põhjalikumalt läbi variant kehtestada Eesti valitsemise ajutise korra akt, mis astub Eesti NSV konstitutsiooni kõrvale. On täiesti mõistetav, et kahe nimetatud õigusakti vahel on vastuolud. On päris selge, et kui need aktid on võrdse juriidilise jõuga, siis hilisem akt – valitsemise ajutine kord – tühistab need sätted Eesti NSV konstitutsioonis, mis on vastuolus valitsemise ajutise korraga. Meie tänase arutelu objektiks on ka seaduseelnõu Eesti sümboolikast. Nimetatud eelnõu sätted nõuavad Eesti NSV konstitutsiooni §-de 166 ja 167 muutmist. Lubage teile ette lugeda Eesti NSV konstitutsiooni § 168: "Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi riigihümni kinnitab Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium." Lõpetuseks tahan tuua veel kaks asjaolu, mida me peaksime arvestama, ja mõned ettepanekud. Teile väljajagatud Eesti NSV konstitutsiooni teksti juurde on lisatud Eesti NSV Ülemnõukogu otsus 6. detsembrist 1989. a. See näeb ette uue konstitutsiooni väljatöötamist.

Ja teiseks. Rääkides valitsemise ajutisest korrast, on meil põhjust tuua paralleele Eesti minevikust. 1919. aastal võeti samuti vastu Eesti Vabariigi valitsemise ajutine kord.

Lõpetuseks mõned ettepanekud. Õiguskomisjon teeb kõigepealt ettepaneku selgitada tänase arutelu käigus välja Ülemnõukogu poliitiline tahe. Mitte selles mõttes, kuhu me soovime välja jõuda (selle me ütlesime välja juba 30. märtsil), vaid selles mõttes, millist funktsiooni hakkab kandma üleminekuperioodil valitsemise ajutine kord ja millele see ajutine kord toetuma peaks. Töö jätkamiseks teeme ettepaneku, et Ülemnõukogu Presiidium moodustaks töögrupi, mis hõlmaks spetsialiste rahvusvahelise õiguse ja riigiõiguse alal, praktikuid ja kindlasti ka meie saadikuid. Samuti teen Ülemnõukogule ettepaneku, et arvestades arutatava küsimuse erakordset tähtsust, võiks töögruppi juhtida Ülemnõukogu asejuhataja proua Marju Lauristin.

Juhataja

Kas on Tõnu Antonile küsimusi? Ei näi olevat. Teen ettekandjale ettepaneku asuda meie tänase arutelu otsuse projekti koostamisele.

Õiguskomisjoni informatsioon jätkub. Annan sõna Kaido Kamale.

K. Kama

Austatud Eesti NSV Ülemnõukogu! Kõigepealt annan selgitust selle kohta, kas Jüri Adamsi variant väljendab Eesti Komitee ametlikku seisukohta või mitte. See on niivõrd mahukas

dokument, et Eesti Komitee ei ole veel seda läbi töötada jõudnud. Kui selleni jõutakse, küllap detailid ka muutuvad. Aga Eesti Komitee juhatus pidas seda vajalikuks Eesti NSV Ülemnõukogule esitada, et tuua sisse põhimõtte, et lähtutakse 1938. aasta põhiseadusest ja et ajutise valitsuse korras on täpselt piiritletud Eesti Kongressi ja Eesti NSV Ülemnõukogu koostöövormid ja vahekorrad.

Kõigepealt tuleb peale hakata meie praeguse olukorra defineerimisest, mis oli õiguskomisjonis eile ka üheks suuremaks vaidlusobjektiks. Meie õiguslik baasnorm ei ole muutunud, okupatsioon kestab, Eesti NSV konstitutsioon on okupatsioonivõimu fassaad.

Samasugune okupatsioonivõimu fassaad on algselt ka Eesti NSV Ülemnõukogu, kuid praegu see okupatsioonivõimu osa mässab keskse okupatsioonivõimu vastu. 30. märtsi otsus on loonud juriidiliselt väga keerulise olukorra. Eesti NSV konstitutsioon ja NSV Liidu seadused on sama kehtetud kui ka enne 30. märtsi. Selles mõttes kindlasti on Ülemnõukogu legitiimsus tõusnud. Ja nii nagu ütles eile härra Peet Kask, seda on kindlasti tõstnud viimased valimised, mis põhimõtteliselt erinesid varasematest.

Nüüd konkreetselt ajutise valitsemise korra juurde. Millisest õiguslikust baasnormist me lähtume üleminekuaja jooksul? Rahvarinde poolt pakutud variant lähtub Eesti NSV-s praegu maksvast õiguslikust baasnormist. Jüri Adamsi variant lähtub (see ei ole mitte 1938. aasta põhiseaduse kehtestamine või taaskehtestamine!) Eesti Vabariigi lõpu õiguslikust baasnormist. Ta lähtub 1938. aasta põhiseadusest kui tekstist. Need sätted, mida tõi härra Anton 1938. aasta põhiseaduse ja presidendivõimu kohta, on Jüri Adamsi projektis peatatud. Neid ei ole plaanis praegu ajutise valitsemise korraga kehtestada.

Huvitav on mõningane kokkulangevus härra Uluotsa ja Jüri Adamsi poolt esitatud variantidel. See näitab jälle seda, kuidas äärmused teinekord satuvad küllalt lähedale. Härra Uluotsa pakutud variant on samuti 1938. aasta presidentaalse võimu kehtestamine koos presidendi vetoõigusega. Jüri Adamsi pakutud variant tähendab, et Eesti Komiteel on vetoõigus. Kui need variandid ühendada, on Eesti Kongress n.-ö. kollegiaalne esindus.

Ajutise valitsemise korraga seondub kõige otsesemalt ka sümboolikaküsimus. Me ei saa neid asju lahendada eraldi. Kui me lähtume praegu maksvast Eesti NSV õiguslikust baasnormist, siis ei ole mingit põhjust kehtestada praegu siinsamas akna taga lehvivat riiklikku sümboolikat. Kui me aga läheme üle teisele baasnormile, mille tegelik maksvus katkes või peatus 1940. aastal, siis on meil ka õigus muuta sümboolikat.

Ükskõik, millisest baasnormist otsustab lähtuda Eesti NSV Ülemnõukogu, üks asi on selge. Ajutise valitsemise kord peab sätestama Eesti Kongressi ja Ülemnõukogu vahelise koostöövormi. Nii Eesti Komitee kui ka Eesti NSV Ülemnõukogu on deklareerinud koostööd.

On vaja, et see koostöö ei jääks pelgalt dekoratiivseks, vaid et oleks konkreetne paber, kuidas see koostöö hakkab toimuma. Seda on pakutud välja ka Jüri Adamsi variandis, mis ei pruugi muidugi olla kõige täpsem ja kõige lõplikum. Millest me aga mööda ei pääse, on see, et koostöö tuleb fikseerida. Rahvarinde variandis seda ei tehtud, seal ei olnud Eesti Komiteest ega Eesti Kongressist ühtegi sõna. Ideaalne variant oleks, kui suudaksime teha sellise ajutise valitsemise korra, mille saab vastu võtta nii Eesti NSV Ülemnõukogu kui ka Eesti Kongress. See tõstaks ka Eesti NSV Ülemnõukogu legitiimsuse teisele tasemele, kui ta on praegu. Seda oleks väga vaja meie liikumisel omariikluse poole ja vältimaks konfrontatsiooni.

R. Järlik

Austatud juhataja! Austatud ettekandja! Mul on küsimus seoses Jüri Adamsi projektiga. Me loeme siit: § 38–46 on kustutatud, § 47 on muudetud, §-d 48, 50, 41, 52, 53, 55 on muudetud, § 56 on kustutatud jne. Mul on küsimus: kui Eesti NSV Ülemnõukogu on Eesti Vabariigi põhiseaduse ees ebaseaduslik võimuorgan, mis õigus on tal siis selles põhiseaduses midagi kustutada, midagi muuta, sinna midagi lisada või sellest midagi peatada? Kuidas seda õiguslikult seletada?

K. Kama

Jah, loomulikult ei ole Eesti NSV Ülemnõukogul õigus midagi teha 1938. aasta Eesti põhiseadusega, Eesti NSV Ülemnõukogu saab kehtestada üleminekuperioodiks ajutise valitsemise korra. Ja selle korra kehtestamisel võib ta lähtuda ükskõik missugusest tekstist. See ei tähenda, et 1938. aasta põhiseaduse juriidiline kehtimine muutuks, kui oleme kehtestanud ajutise valitsemise korra. Aga küsimus on siin praegu selles, et me oleme välja kuulutanud üleminekuperioodi, mis peaks sisuliselt erinema eelnevast, ENSV perioodist. Ja muidugi ei ole see veel Eesti Vabariigi periood. On täiesti selge, et sel perioodil peab ka meie õiguslik baasnorm erinema eelnevast. Küsimus on selles, kas me lähtume praegu 50 aasta jooksul harjumuslikuks saanud nõukogude õiguslikust baasnormist või Eesti Vabariigi lõpu baasnormist. Selles on kogu küsimus. Lihtsam oleks loomulikult lähtuda Eesti NSV õiguslikust baasnormist, kuid me üleminekuperioodil sellest lähtume, on üsnagi küsitav, kas me üldse sellest õigusnormistikust kunagi pääseme.

Juhataja

Vladimir Lebedev soovib küsida.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Mul on küsimus saadik Kamale. Oma avalduses te nentisite, et Ülemnõukogu on okupatsioonivõimu fassaad. Leian, et te solvasite saadikukorpust, praegu eksisteerivat riigivõimuorganit. Igas kultuurriigis käib selline asi karistuse alla. Öelge palun, millega tegelete teie selle okupatsioonivõimu fassaadi all?

K. Kama

Siin jõuame tagasi jälle okupandi-termini juurde. Üks mu hää sõber oli kunagi esinemas Petseri linnas kohalikule venekeelsele elanikkonnale ja ta tõi sellise näite, et selle sõna ees on psühholoogiline hirm. Kui öelda inimesele "okupant", kõlab see väga hirmsalt. Aga kui öelda näiteks "litšnõi sostav okupatsioonõh voisk", siis see enam hirmus ei olegi. Praegu on tegemist täpselt sama asjaga.

Mina teen siin täpselt sedasama, mida härra Lebedev. See tähendab, esindan oma valijate huve. Ja minu nägemust mööda on nii, et mida parema koosseisuga on ka kohalik okupatsiooniorgan, seda lihtsam on Eestil liikuda riikliku iseseisvuse poole.

M. Lauristin

Teen märkuse, et küsimused ettekandjale peavad puudutama ettekannet, mitte ettekandja isikut.

A. Paju

Austatud eesistuja! Lugupeetud härra Kama! Mul oleks kolm küsimust. Täpsustuseks. Alguses nimetasite, et Jüri Adamsi koostatud projekti ei ole Eesti Kongress jõudnud veel tudeerida. Kui nüüd Ülemnõukogu alustab selle tööga, Eesti Kongressil käivitub sama töö, kas me teatud hetkel ei sea mõttetuks täna alustatud tööd? Teine küsimus. Oma lühiülevaate viimases veerandis te kasutasite mõistet, et Rahvarinde variandis ei ole ette nähtud seda, seda, seda. Kas te kasutasite vastandamiseks Jüri Adamsi varianti? Ja kolmas. Teie poolt kasutatud mõiste, et Ülemnõukogu on siiski teel oma legitiimsuse tõstmisele. Olge hea, öelge, millega võrreldes? Kui palju ta on tõstnud oma legitiimsust? Ja kusmaal on see tõusmise piir, teie loogikale lähtuvalt?

K. Kama

Kõigepealt veel kord Eesti Komitee seisukohast. Eesti Komitee juhatus pidas vajalikuks seda projekti esitada kui põhimõtteliselt teist seisukohta. Jüri Adamsi variandis on ka mitmeid

detaile, mida ma ise ka vaidlustaksin. Asi on lihtsalt põhimõttes. Ma usun, et see peaks olema arusaadav. Eesti Komitee ja Eesti Kongress töötavad sellesama tekstiga ka edasi ja võib-olla oleks parim variant, kui me nimetatud töögrupi või komisjoni moodustaksime kahelt poolt, Eesti Komitee ja Ülemnõukogu esindajatest.

Teiseks – Rahvarinde variant. On selge, et Rahvarinde variant on põhimõtteliselt erinev Jüri Adamsi variandist. Kas seda tuleb nimetada vastandamiseks või ei, seda ma ei tea. On õige ka see, et Rahvarinde variandis ei olnud lahendatud Eesti Kongressi ja Ülemnõukogu koostöö küsimusi.

Kolmandaks – legitiimsuse tõusmine. Ei ole veel olemas vastavat mehhanismi, millega mõõta legitiimsust, kui suur või väike see parasjagu on. Aga kindlasti tõstab Ülemnõukogu legitiimsust see, kui ta suudab teha koostööd Eesti Kongressiga, kui me saame maailma läkitada tekste, millele on alla kirjutanud nii Ülemnõukogu kui Eesti Kongress. See tõstab legitiimsust üsna olulisel määral.

V. Malkovski

Saadik Kama! Oma esinemises te kasutasite üpris tihti sõnu "okupatsioon", "okupatsioonirežiim" jne. Olete hästi ette valmistunud. Tunnete konventsioone sõja puhuks, millistest lähtute. Mul oleks konventsiooni alal kaks küsimust. Esiteks – kellega me sõjajalal oleme, kui täna okupatsioonist räägime? Ja teiseks. Okupatsiooni üks tunnismärke on okupatsioonirežiimi valitsuse ja ülevõimu kehtestamine. Keda peate sel juhul peamisteks okupantideks (neist vormidest, millised meil on) – peaministrit, Ülemnõukogu esimeest? Ja lõpuks. Te opereerite üsna vabalt õigusnormide elementidega. Tahan paluda selgitust. Kas te ei tahaks tulla tagasi 1918. aasta, 1887. aasta või ristirüütlateaegse õigusnormi juurde? Või ehk viimase konstitutsiooni üldrahvaliku arutelu juurde, milles osales kogu Eesti rahvas?

Juhataja

Ülemnõukogu reglemendi kohaselt on minul kui tänase koosoleku juhatajal õigus saadik Malkovski kaks esimest küsimust jätta kõrvale kui tänase arutelu teemasse mittepuutuvad. Need on olulised küsimused, kuid ei puuduta otseselt ajutise valitsemise korda. Me ei alusta täna diskussiooni Genfi konventsiooni üle, küll aga vajab vastust viimane küsimus baasnormi kohta.

K. Kama

Mulle isiklikult meeldiks väga lähtuda Eesti Vabariigi esimesest põhiseadusest, kuna presidendivõim, mis oli Eesti viimases põhiseaduses kehtestatud, ei ole noorele demokraatialle kasulik. Aga asi on selles, et 1938. aasta põhiseadus, erinevalt igasugustest ristirüütlike ja muu aegsetest paberitest, on see, mis meil praegu juriidiliselt kehtib. See on viimane õiguslik akt, mis Eesti Vabariigi territooriumil kehtib. Ülejäänud kõikvõimalikud normatiivid on okupatsioonivõimu kehtestatud ja seega oma olemuselt õigustühised. Nii et ütlen veel kord, mulle isiklikult 1938. aasta põhiseadus kuigivõrd ei meeldi. Aga see on kindel õiguslik alus, millest saame lähtuda.

Hääl saalist

Lugupeetud eesistuja ja kolleegid! On üldtuntud tõde, et mida rohkem on võimule pürgijaid, seda lahjemaks kipub muutuma võim ise. Täna oleme, tõele au andes, kimpus juba sellegagi, et piiritleda Eesti Komitee ja Ülemnõukogu vahekorda. Härra Adamsi poolt esitatud projektis (4. peatükk) on võimujagajateks Eesti Kongress, Eesti Komitee juhatuse esimees, Ülemnõukogu Presiidiumi esimees, üleminekuvalitsuse peaminister ja Vabariigi Valitsuse peaminister eksiilis. Kas ikka on reaalne, et sellised institutsioonid suudavad omavahel jagada kõike, mida jagada vaja on? Või kujunebki üleminekuperiood lõputuks jagamiseks, mille ajal kõik peale Eesti saavad Nõukogude Liidust vabaks?

K. Kama

Ma ei hakkaks arutama Adamsi pakutud projekti detaile. Neid võib väga mitmeid niimoodi vaidlustada ja me võime rääkida teiega õhtuni. Aga ma olen üsna kindel, et mida vähem kontsentreeritud on Eesti see võimunatukene, mis siin olemas on, seda parem meile. Mida rohkem see olemasolev võim allub otseselt rahvale, seda parem on. Võimu kontsentratsioon meile praegu head ei too.

M. Lauristin

On registreerinud veel 4 küsijat. Rohkem juurde ei registreeri. Vitali Menšikov, palun.

V. Menšikov

Lugupeetud esimees! Lugupeetud ettekandja! Mul on teie kommentaariga seoses üks küsimus. Ütlesite, et üleminekuperioodil võib Ülemnõukogu võtta vastu ükskõik mis otsused.

Ent mina mõistan üleminekuperioodi kui liikumist ühelt seisundilt teisele. Mis meil siis üleminekuperioodi lõpuks tuleb?

K. Kama

See on veel praegu otsustamata. Ilmselt tuleb ka see sätestada üleminekuaja valitsemise ajutises korras. Kas üleminekuperiood jaguneb etappideks? Kui ta jaguneb etappideks, millised nad siis on? Ei ole välistatud, et esimesel etapil on õiguslikuks baasnormiks nõukogude õiguslik baasnorm. Siis hakkab maksma teine baasnorm. See on praegu kõik meie otsustada.

M. Lauristin

Nikolai Aksinin, palun.

N. Aksinin

Austatud Marju Lauristin! Minu valija Morozov esitas sekretariaati küsimuse, mille teksti palus mul ette lugeda.

"Juba Eesti NSV vastvalitud Ülemnõukogu istungjärgu esimestel päevadel oli korduvalt kuulda eesti saadikute arutlusi selle kohta, et ei üksi Eesti, vaid ka Venemaa peaks taastama kaotatud omariikluse. Kuid miks räägiti Eestiga seoses Eesti Vabariigi taastamisest, aga Venemaaga seoses Vene NFSV omariiklusest? Kas teile ei näi, et Venemaa uuel parlamendil tuleks analoogselt Eesti NSV Ülemnõukogu otsusega "Eesti riiklikust staatusest" püstitada küsimus Vene Vabariigi taastamise kohta, milline, vaatamata Asutava Kogu vägivaldsele laialiajamisele 1918. aastal, eksisteerib *de jure* 1914. aasta piirides? Tõsi küll, kui taastatakse Vene Vabariik, ei ole enam N. Liitu ja kõik aktid, mis võeti vastu Nõukogude valitsuse poolt õigustühise valitsemise ajal, tuleb tunnistada kehtetuiks, sealhulgas ka Venemaa jagunemise kohta vabariikideks.

Kas teile ei näi, et sel juhul oleks õiguspädev, kus Vene parlament kohustaks vastavaid ametkondi taastama riik, taastades ka Vene valitsuse jurisdiktsiooni kõikide kubermangude, ka Eesti ja Leedu territooriumil?"

M. Lauristin

Täna saadik Aksininit selle informatsiooni eest! Ma palun anda see küsimus kirjalikult juhatusesele, ja kui Vene NFSV on valinud oma presidendi, edastame talle selle küsimuse. Ja nüüd palun, Juhan Telgmaa.

J. Telgmaa

Lugupeetav eesistuja! Lugupeetav ettekandja! Mõlemad ettekandjad, nii Tõnu Anton kui Kaido Kama, analüüsisid asja, võttes aluseks olukorra *de jure*. Muidugi on vaja see selgeks rääkida, kuid mina tahaksin ikkagi alati keskendada tähelepanu sellele, et ei tohi tegelda puhtalt juriidiliste külgedega, unustades reaalsuse. Olukord *de facto* on siiski mõnevõrra olukorraga *de jure* vastuolus ja see olukord on paljudes küsimustes halvem, kuid paljudes küsimustes ka parem. Ja sellepärast ma tahaksin küsida, kuidas te ikkagi mõtlete jõuda selleni, et ka mingit reaalselt edasiminekut oleks igapäevaelu seisukohast?

K. Kama

Seda igapäevast edasiminekut katsume me siin edendada iga päev. Kordan, me oleme astunud üleminekuperioodi. Praegu ENSV põhiseadus ei ole enam kooskõlas meie tegeliku staatusega. Me peame õiguslikku alust muutma. Küsimus on selles, millest me selle õigusliku aluse muutmisel lähtume.

S. Petinov

Kas te nüüd vääratasite või ütlesite teadlikult, et 1938. aasta põhiseadus kehtib ka täna. Ehk ütlete sel puhul, millised riigijuhtimisorganid kehtivad vabariigis vastavalt sellele põhiseadusele ja millised riigid tunnistavad 1938. aasta põhiseadust? Poleks paha, kui tooksite näited, millistes eluvaldkondades 1938. aasta põhiseadus *de facto* veel kehtib.

K. Kama

1938. aasta põhiseaduse alusel tegutseb praegu Eesti Vabariigi eksiilvalitsus Norras. 1938. aasta põhiseaduse alusel eksisteerivad praegu Eesti Vabariigi konsulaadid USA-s, Kanadas ja mujal. 1938. aasta põhiseadust on tunnustanud enamik maailma demokraatlikke riike nii 1938. aastal kui ka praegu. Välja arvatud mõned, nagu näiteks Rootsi, kes on tunnustanud Eesti Vabariigi annekteerimist Nõukogude Liidu koosseisu. Enamik maailma demokraatlikke riike tunnustab Eesti Vabariigi õiguslikku järjepidevust ja seega ka 1938. aasta põhiseadust.

M. Lauristin

Tänan! Küsimused on ammendatud. Nüüd me läheme esinemiste juurde. Kohe ma teen teatavaks, kes on ennast registreerinud komisjonide poolt ja kes üksiksaadikuna. Kõneks on ennast juba eile registreerinud Ülo Uluots. Ma palun, ärge registreerige praegu. Zahharov,

palun võtke tellimus maha. Ma loen ette, kes on registreerinud, ka teie olete siin olemas. Tähendab, Uluots, Enn Põldroos kultuurikomisjoni poolt, Andres Tarand keskkonnakomisjoni poolt, Andrus Ristkok haldusreformi komisjoni poolt, Sergei Sovetnikov rahvussuhete komisjoni poolt. Nad on registreerinud komisjonide nimel. Peale selle on registreerinud veel saadikurühma poolt Petinov. Samuti on registreerinud Mikk Titma komisjonide ja rühmade välise saadikuna, Liia Hänni Rahvarinde saadikurühma poolt, Nikolai Zahharov samuti võrdsete õiguste saadikurühma poolt ja on registreerinud ka Labassov. Selline on eelregistreerimine ja selles järjekorras me praegu alustame tööd.

Ülo Uluots. Ette valmistada Enn Põldroos.

Ü. Uluots

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud seadusandjad! Hr. Anton rääkis suure osa minu kõne tekstist ära. See on väga hea, mul tuleb vähem rääkida. Kuid mõne sõna ma sissejuhatuseks tahaks siiski öelda. Meie õigusliku tuleviku määramiseks on meile esitatud kaks dokumenti. Esmalt Adamsi poolt koostatud dokument ajutise valitsemise korra kohta. Lugesin seda eile väga põhjalikult. Seda dokumenti on väga huvitav lugeda. Sest lahendamata ja juriidiliselt fikseerimata on igivana küsimus – kes on kes. Ja nii kaua, kuni meie või keegi teine seda ei tee, jääb see paber ainult lugemismaterjaliks.

Teiseks hr. Junti poolt koostatud dokument. Minu arusaamise järgi on see skeem, õigemini juriidiline skelett, mille ümber tuleb kasvatada õiguslik kude, et temast saaks korraldav juriidiline dokument. Kuid selles dokumendis on kaks paragrahvi, mis väärivad tähelepanu. Esimene neist on § 11, mis sätestab Eesti NSV konstitutsiooni kehtivuse üleminekuperioodil. Ja teiseks § 6, milline kõrgeimaks võimuorganiks vabariigis tunnistab Ülemnõukogu. Avaldan täielikku toetust hr. Antoni poolt tehtud ettepanekutele.

Ja nüüd minu sõnavõtu põhiteema juurde – eestluse osast ajutise valitsemise korra juures. Ma võtan aluseks 11. paragrahvi hr. Junti poolt koostatud dokumendis. Tuleb nentida, et Eesti NSV konstitutsiooni põhiliseks puuduseks on riigivõimu tasakaalustamatus. Meie parlament on õiguslik tupik, millel puudub tagasiside. Ka puudub parlamendil reaalne vastutus. Väide, et parlament on vastutav rahva ees, on tegelikult müstifikatsioon. Pole loodud õiguslikku mehhanismi, millega rahvas võiks mõjutada parlamenti ja vabaduse korral ta ka laiali saata. Parlamendi vastutus rahva ees on umbes sama, nagu sotsialistlik omand on kõigi (tegelikult mitte kellegi oma). Valijad võivad mingil määral mõjutada ainult üksikuid saadikuid, mitte aga parlamenti tervikuna. Tulemuseks on riigivõimu tasakaalustamatus, mida aga loodus, te teate, ei salli. Järelikult on vaja tasakaalustavat jõudu ja selleks võib olla ainult president.

Seepärast teen ettepaneku kehtestada vabariigis presidendi statuut, mitte aga presidendi võim, nagu ütles hr. Anton. Presidendile tuleks anda suspensiivne vetoõigus. Mitte absoluutne, vaid suspensiivne. Samuti dekreedioõigus ja Ülemnõukogu laialisaatmise õigus. President ei ole Ülemnõukogu liige. Presidendi õigusjärglane ei ole Ülemnõukogu juhataja, vaid peaminister. Tuleb kaotada Ülemnõukogu Presiidium ja moodustada Presidendi Nõunikekogu, mille ta ise määrab oma dekreediga. Olen kategooriliselt vastu hr. Kama poolt tehtud ettepanekule, et presidendi institutsioon võiks olla kollegiaalne. Presidendi ja Ülemnõukogu volituste ajad ei tohi kattuda, sest muidu võiks tekkida võimu vaakum. Milline võiks olla minu ettepaneku arutamise mehhanism? Puhtalt parlamentaarne. Leian, et me võiksime teha justiitsministeeriumile ja Ülemnõukogu õiguskomisjonile ülesandeks välja töötada: 1) seaduseelnõu presidendi kohta, 2) presidendi valimise seadus. Vastavalt meie reglemendile tuleks tuua need dokumendid Ülemnõukogusse esimesele lugemisele ja siin otsustada, kas lükata minu ettepanek tagasi või panna teisele ja kolmandale lugemisele.

Nüüd väike selgitus asja juurde. Nii imelik kui see ka ei ole, kehtima hakkaval riigivalitsemise ajutisel korral on juriidilisi analoogiaid 1930. aasta põhiseadusega, mis teatavasti viis poliitilisele ebastabiilsusele ja vapside mässule. Presidendivõimu kehtestamine peale 1933. aastat tõi riigi välja poliitilisest ja majanduslikust kriisist. Ja te kõik teate, et aastad 1933–1939 olid Eesti Vabariigi õitseajad. Täna seisame me täpselt sama probleemi ees. Nüüd veel üks asi. Olen täiesti veendunud, et lähemal ajal küsib valitsus meilt erivolitusi. Ta ei küsi seda mitte küsimise pärast, vaid situatsiooni sunnil. Mina olen sellega nõus – erivolitused tuleb anda, kuid mitte valitsusele, vaid presidendile. Seepärast rõhutan veel kord, et ainus võimalus praegusest kriisist väljatulekuks on kehtestada tasakaalustatud riigivõimu kord ja presidendi statuut. Mõni võib öelda, et minus räägib Moskva sündroom. Kuid ma ütlen, see on aja hääl, mis sunnib mind seda ettepanekut tegema.

Nüüd edasi. Ma olen sügavalt veendunud, et meid ootab ees uus riik ja uus õigus. See on õigusliku evolutsiooni paratamatus ja sellega tuleb meil leppida. Ja selle uue õiguse peame looma meie ise. Ühe selle osa moodustab nimelt presidendi statuut. Mida rutem me seda teeme, seda parem meile. Ja lõpetuseks tahaksin öelda, et esinevanemate vaimude kummardamine viib meid ainult nostalgiani, hinge lõhenemiseni, juriidilise mõtte külmutamisele ja uuele stagnatsioonile. Ma lõpetasin. Ja kaitsku meid jumal!

Juhataja

Ma sain aru, et härra Uluotsa ettepanekud on kirjalikult juba õiguskomisjonil olemas. Nii et kui töörühm alustab tööd, siis ta saab ka need ettepanekud läbi vaadata.

Palun, Enn Põldroos, ette valmistub keskkonnakomisjoni esimees Andres Tarand.

Vahepeal on tulnud kahelt komisjonilt ettepanekud komisjoni esindaja kõneks, väliskomisjonilt Tiit Käbin ja majanduskomisjonilt Arvo Junti. Nad jäävad nimekirja.

Palun, Enn Põldroos.

E. Põldroos

Proua juhataja ja austatud rahva esindajad! See dokument, mida me täna arutame, on üks tähtsamaid küsimusi, millega viimasel ajal on siin majas tegeldud, kui mitte kõige tähtsam.

Me küll võtsime vastu otsuse riiklikust staatusest, kuid nimelt selle seadusega me peame panema asjad paika, peame ütleva, kust me tuleme ja kes me oleme ja kuhu me läheme, ning peame lõplikult selja pöörama sellele eelsele, millega me enam mingit kontakti omada ei taha.

Kõigepealt ma peatuksin dokumendi vormilise külje juures. Selle üle arutati küllaltki pikalt ajakirjanduskomisjonis. Millega me tegeleme? Kas võtame vastu uut konstitutsiooni? Või võtame vastu ajutise valitsemise korra kompaktset seadust?

Kuivõrd meelitav ei tunduks tegelda mahuka dokumendiga, nagu selleks on alternatiivne projekt, me peame ütleva, et hetkel meil ei ole jõudu seda operatiivselt vastu võtta. Väga meelitav on seada end Eesti Vabariigi õigusbaasile. Kuid seda projekti arutades me satume lugematute väga keeruliste juriidiliste probleemide peale, mille lahendamiseks meil läheb aega vähemalt sügiseni. Samas aga on meil vaja kiiresti vastu võtta alus meie edaspidiseks tegevuseks.

Seetõttu pean otstarbekamaks praegu alustada lühikese kompaktse ajutise valitsemise korra seaduse vastuvõtmisega, mida on hetkel kergem vastu võtta, mis ei välista sugugi, et me peame hakkama väga tõsiselt tegelema kogu oma juriidilise baasaluse muutmisega. Seda me ei jõua teha ühe korraga.

Nüüd sisu osas. Mulle tundub, et meie ülesanne ei ole praegu ühe või teise sätte arutelu, vaid me peame endale leidma filosoofilise lähtealuse, mida me selle üleminekuperioodi all mõtleme. Kes me oleme sellel üleminekuperioodil?

Me peame lähtuma sellest, et meil ei ole enam Eesti NSV, aga me ei ole ka veel Eesti Vabariik. Kes me siis oleme? Me oleme Eesti Vabariik okupatsioonis. Ja mitte midagi muud. Kuid siin tekib küllaltki huvitav olukord. Nimelt me oleme selline Eesti Vabariik, millel puuduvad Eesti Vabariigi põhiseaduslikud riigivõimuorganid. Ei ole Eesti Vabariigi põhiseaduslikuks organiks meie Ülemnõukogu, ei ole põhiseaduslikuks organiks ka Eesti Komitee või Eesti Kongress. Ja siinkohal ma tahaksingi üle minna ühele küsimusele, mis esialgu tundub võib-olla kogu selles pakendis n.-õ. välisena ja dekoratiivsena, ometigi seostub

see väga tõsiste põhimõtteliste küsimustega. Kõne all on seaduse projekt Eesti riiklikust staatusest ja riigi nimetusest. See määrab ära, kes me oleme. Alles siis saame edasi rääkida.

Meie ei saa olla Eesti NSV, sest oleme alustanud üleminekuperioodi. Teiseks, kõik meie senised dokumendid viitavad sellele, et Eesti NSV on üldse fiktsioon, mida tegelikult pole olemas. ENSV oli väline silt, tegelikult olime piiratud omavalitsusega territoorium. Tähendab, me ei saa seda nimetust edasi kanda, kui me vähegi tahame maailmale teadvustada, millisel teel me oleme ja kes me oleme.

Ütleme, et see maa, kus me oleme, on okupeeritud Eesti Vabariik. Kuid kas see nimetus saab laieneda ka riigivõimuorganitele ja nende esinduskogudele, kes ei ole põhiseaduslikult Eesti Vabariigi omad? Ei saa. Eesti Kongress ja Eesti Komitee on selle asja väga õigesti lahendanud: ei ole mitte Eesti Vabariigi Komitee, vaid on Eesti Komitee. Ka Ülemnõukogu peab olema Eesti Ülemnõukogu.

Me oleme koos Eesti Kongressiga kaks esinduskogu, kes revolutsiooniliselt on võtnud endale õiguse ja kohustuse taastada Eesti Vabariik. Ja sellega me tegeleme. Me tõesti lähtume erinevatest baasnormidest ja selletõttu ma kardan, et meil on väga raske ellu viia ühes aktis mingisugune hierarhia ja seaduslikud sidemed. Sest viies end ühe juriidilise normi alla, me jõuamegi selle väga kardetud kolmanda vabariigi teele. See on küllaltki tõsine küsimus, millele tasuks mõelda. Mõlemad esinduskogud peavad kasutama kõiki nende käsutuses olevaid võimalusi, et saavutada ühine lõppeesmärk.

Nüüd konkreetselt Jüri Adamsi projektist. Seal on tõesti väga palju huvitavat. Kuid sellisel kujul viitab ta väga paljude kodanike õiguste piiramisele ja demokraatia ahistamisele. Eriti tahaksin peatuda Eesti Komitee ja Ülemnõukogu vahekordadel, sellel kaksikvõimul, mis on ohtlik alati, igas olukorras ja viib riigi ebastabiilsusele. See on eriti ohtlik eetilises olukorras, kus me praegu viibime ja kus meil on vaja tõhusalt, kindlalt ja efektiivselt tegutsevat keskvõimu.

Nagu ma sain aru härra Uluotsa ettepanekust, vajame me tugevat võimu. Kas selleks on vaja presidendivõimu? Ma kahtlen. Kuid tugevat võimu on neil praegu vaja, muidu meid litsutakse puruks.

Kaksikvõim viib paratamatult võimu ebastabiilsusele kuni valitsuskriisideni, viib võimu jõuetuseni. Seda on maailmapraktika küllalt näidanud.

Ma tahaksin meelde tuletada ka seda, et kaksikvõimu tekkimise ohtu rõhutati juba Eesti kodanike komiteede liikumise alguses. Kirjutasin sellest ka ise. Kodanike komiteede liikumise juhid rõhutasid korduvalt ajakirjanduses, et kaksikvõim ei ole nende siht. Kaksikvõim viib igal juhul ebastabiilsusele. Programmiga, et kaksikvõim ei ole sihiks, mindi

välja Eesti Kongressi valimistele. Ka eesti rahvas ei andnud oma mandaati ja oma häält kaksikvõimu poolt. Me peame seda meeles pidama.

Samas aga on koostöö tarvilik. Just koostöö riiklikul tasemel. Ma meenutaksin ettepanekut, mille tegi liberaaldemokraatlik partei. Ma olin ise selle autoriks. Me tõesti kasutasime kahekojalisuse mõistet, kuid me nägime seda ette natuke teisiti, me nägime selles Eesti Vabariigi taastamise kõige kardinaalsemate probleemide lahendamist, konstitutsiooniliste probleemide lahendamist. Küsimuste lahendamist, mis on seotud Riigivolikogu valimiste väljakuulutamisega ja võimu üleandmisega põhiseaduslikele organitele. Nende küsimuste otsustamisel peavad Ülemnõukogu ja Eesti Komitee või Eesti Kongress esinema kahekojalise organina ja tegutsema konsensuse alusel, pariteetselt. See lahendab ka küsimuse erinevatest baasnormidest, nad saavad kokku siis, kui nad tegelikult hakkavad minema laiali. Kui nende töö on lõpetatud. Nad saavad kokku selleks, et võtta vastu ühine otsus anda võim üle ja minna laiali.

Juhataja

Järgmisena on sõna Andres Tarandil keskkonnakomisjoni poolt, valmistuda Andrus Ristkoki haldusreformi komisjoni poolt.

Vahepeal on tulnud sõnasoov riigikaitsekomisjoni poolt, selle esimehelt Rein Tammelt, ja ajakirjanduskomisjoni poolt Rein Veidemannilt.

A. Tarand

Lugupeetud Ülemnõukogu juhataja! Lugupeetud Ülemnõukogu saadikud!

Palun mu järgnevat sõnavõttu mõista mitte rünnakuna õiguse ja õiguskorra vastu, vaid kui meie praegusest poliitilisest situatsioonist lähtuvat talupojatarkust.

Mind on mõnevõrra murelikuks teinud meie suhteliselt noorte poliitiliste rühmituste siiras usk seaduste imettegevasse jõusse. Enamik meie ja maailma muredest püütakse või loodetakse lahendada kõikvõimalike seadustega. Nagu neid ei oleks juba arutul hulgal! See näib olevat nakatanud meidki siin. Ma ei taha sellega üles kutsuda suurele seadusetusele ega kuulutada vähetähtsaks juristide vaearikast tööd. Samuti olen ma piisavalt kuulnud siin nende nädalate jooksul, et parlamendid, antud juhul ka Ülemnõukogu, peavadki seadusi tegema. Ma mõistan ka psühholoogilist poolt, et selles suures seadusetuses, kust me just oleme tulemas, on mõnevõrra liialdatud vastureaktsioon kirjutatud seaduste kasuks. Seoses ajutise valitsemise korraga ähvardab meid pikk ja suures osas mõttetu skolastiline vaidlus, millisest terviklikust õigussüsteemist me peame lähtuma. Ma väidan, et täiesti terviklikku õigussüsteemi ei ole

üldse olemas ega tule, sest elu pidevalt muutub ja muutuvad ka õigusnormid. Terviklikkus on vaid ideaal, mille poole juristid püüdlevad. Veel enam – see on kaugel ideaal. Vastasel juhul elaksime me kõik täies südamerahus.

Muutumises ongi asi ja seda eriti praegusel ajal siin maanurgas. Ma kordan, et ma ei taha sugugi alahinnata õigusteadlaste tööd ja seda meile nii olulistel aladel nagu rahvusvaheline õigus või riigiõigus. Ma püüan ainult üles kutsuda tervele mõistusele selles suhtes, et me ei tapaks meie kiiresti muutuvast ajast aega ennast üliakadeemiliste vaidlustega, sest meie vaidluste lõpuks on olukord muutunud juba, kui me seda võrdleme vaidluste alguse ajaga.

Kui meil on näiteks kuskil jää ja vesi segamini, võime me muidugi tegeleda jõudeelu mõttes spordiga, mis on olnud enne ja millest kõik tuleneb, kas jääst või veest. Me võime vaielda ka selle üle, kas nimetada seda segu jääsupiks või lörtsiks või lobjakaks, aga kui meil on eesmärk jää sulatada, siis peame aina kütma ja mitte jorutama selle katla ääres. Ma tean küll, et on neidki, kes katla jälle külma kätte kannaks. Ma kujutan ette, et lõpuks on meil kõigil auru vaja, mis selle lokomotiivi käima paneb, mis meid välja veaks.

Niisiis, kui on üleminekuperiood, siis tähendab see kiiresti muutuvat aega, kus mingist lõplikust õigussüsteemist ei saa juttugi olla. Ja siin tuleb lähtuda mõistagi praktiliselt reguleeritavatest seadustest või eeskirjadest, millest kõige takistavamad üksteise järel likvideeritakse. See on evolutsioon ja meie rahva poolt valitud arengutee.

Meie eesmärk on anda üks lühike üldjuhend, mille alus on juristide otsustada ja mis peaks asuma, nagu härra Anton väljendas, meie senise põhiseaduse kõrval.

Mis puutub nüüd alternatiivsesse nn. Adamsi projekti, siis antud sõnavõtu kontekstis peitub vastus Adamsi projektis endas. Ja nimelt preambula 4. lõigus. Seal on öeldud, et põhiseadus ei ole täies ulatuses otsekohe teostatav. See on fakt, mida kõik tunnistame. Kuid võib ilmnedagi eriti ohtlik tendents, nimelt praeguse täidesaatva võimu täielik halvamine. Üks organ nimetab, teine organ vabastab. Kui me sellel hrapal ajal hakkaksime niimoodi tegema, saame totaalse kaose.

Ma kahtlen, kuivõrd on eesti valijad andnud kellelegi meist spetsiaalse mandaadi kontrollida võimu. See meie kahekojalisus, mis juba tegelikult eksisteerib, tuleb reguleerida üleminekuperioodil pidevate kokkulepetega, olgu siis konsultatsioonide või mis tahes korras. Muidu suureneb veelgi omavaheliste nääklemiste oht. Õige rahvamandaat tuleb ilmselt siiski Riigivolikogu valimistelt, mille poole me tegelikult püüame. Seni kehtibki üleminekuperiood, mille kestel igasugune juriidiline lõpetatus on illusioon ja seadusetuse kartmine ei tulene mitte seaduste puudumisest, vaid tahtest neile alluda või mitte.

Juhataja

Andrus Ristkok. Järgmisena saab sõna Sergei Sovetnikov rahvussuhete komisjoni nimel.

A. Ristkok

Austatud pr. juhataja, lugupeetud kolleegid! Ega ma väga hea meelega ei esitaks mingit seisukohavõttu. Aga ma leian, et minu kohus on edastada need arvamused ja mõnevõrra ühtivad seisukohavõttud haldusreformi ja riigikaitsekomisjoni eileõhtuselt ühisistungilt.

Esimene enam-vähem ühine seisukoht kujunes selles, et kumbagi projekti tegelikult tõsiselt arutada ei saa, sest komisjoni liikmed ei suutnud otsustada paljusid sisulisi küsimusi, mis nõuavad professionaalset tõlgendust. Meie siin saalis saame ennast pidada ennekõike rahva tahte ja vajaduste asjatundjateks, mitte aga riigi ja rahvusvahelise õiguse spetsialistideks. See ajutise valitsemise korra küsimus on erakordselt keeruline riigiõiguslik küsimus, millele peaks enne võib-olla vastava ala asjatundjad leidma mõned lahendusvariandid, aitama seda tõlgendada meile arusaadavas vormis ja alles siis saab hakata arutama juriidilisi dokumente, nende poolt või vastu olemist ja nende sätete vastavust valijate huvidele ja vajadustele. Seetõttu võin ma praegu edastada ainult argumente ja seisukohti, mis kõlasid eilsel istungil. Ma loodan, et hr. Tamme täiendab mind kohtades, kus ma midagi olulist jätan märkimata. Tundub, et tõepoolest, nagu siin juba eelmised kõnelejad on nimetanud, meid ähvardab omamoodi võimuanarhia. Praegu on meil kaks rahva tahet, ühel või teisel määral väljendatavat esinduskogu, kelle võimu vahekorrad ei ole selged. See tuleb kuidagimoodi sätestada, püüda sätestada. Aga pangem tähele, mis toimub meie siinistumise ajal väljaspool Ülemnõukogu. On loodud volikogude liit, kellel paistab ka olevat soov luua oma katusorganisatsioon sõltumata sellest, et haldussüsteemis on olemas Ülemnõukogu, kes justkui peaks selle organisatsiooni tipus olema, ja paistab, et on tekkimas veel valdade liit, kes võib samuti rahva delegeeritud esindajate rollis pretendeerida omakorda katusorganisatsioonile. Siis on juba oht, et meil tekib nelikvõim. Seda tuleks võtta ainult huumoriga, aga keegi ei oska ennustada, kuidas meie lapsekingades poliitikud käituda võivad, me oleme natukene isegi selles rollis. Selletõttu on tõesti väga raske saadikuna hinnata seda olukorda, mis on õiguslikust seisukohast need tegurid, mis kehtivad *de jure* ja mis *de facto*.

Iga päev trahvitakse tänaval liikluseeskirjade rikkumise eest, kohtud töötavad iga päev. Milliste seaduste alusel nad töötavad täna, homme ja ülehomme, kuu ja kahe pärast, kuni üleminekuperioodi lõpuni? On tohutu hulk akte, mis nende tegevust sätestab. Me ei saa peatada nende tööd kuudeks või pooleks aastaks, enne kui me jõuame läbi töötada kõik detailsemad aktid, mis järgnevad nendest suurematest ja tähtsamatest konstitutsioonilise

iseloomuga otsustest. Ja on oht, et kui me uisapäisa praegu otsustame, võime kaotada mõne tõenäolise šansi oma suveräänsuse saavutamisel ja teistpidi, jätta kasutamata mõne olemasoleva või loomata mõne täiesti reaalselt loodava šansi. Tuleks paluda meie riigi- ja rahvusvahelise õiguse asjatundjaid anda meile tõlgendus sellest erakordsest olukorrast ja seletada, millised on põhimõttelised väljapääsuteed.

Juhataja

Kell 12 Andrus Ristkok jätkab katkenud sõnavõttu.

V a h e a e g

Juhataja

Lugupeetud saadikud, jätkame oma istungit. Enne, kui Andrus Ristkok jätkab oma esinemist pooleli jäänud kohalt, ma teeksin teatavaks teile ühe informatsiooni. Et te saaksite järele mõelda ja vastavalt ka reageerida. Nimelt, praeguste kavade kohaselt on meie järgmise nädala teisipäevahommikune istung pühendatud arupärimistele ja valitsusele esitatavatele küsimustele vastamisele. Täna jooksul paluksin esitada kirjalikult küsimused, mida te tahaksite valitsuse liikmetelt teisipäeval kuulda. Juba on kavas vastus arupärimisele, mis on tulnud Jüri Liimilt, Kaido Kamalt, Illar Hallastelt, Johannes Kassilt, Jaan Lippmaalt väeosast lahkunud noormees Sootalu saatuse kohta, vastus Arro, Ristkoki, Schotteri järelepärimisele Kohila Paberivabriku varustamise kohta, vastus Vladimir Lebedevi järelepärimisele venekeelsete saadete mahu kohta, vastus saadik Gussevi järelepärimisele köögivilja hinna kohta ja vastus Jüri Põllu järelepärimisele Mait Mägi saatuse kohta. Lisaks valitsuse liikmetele tuleb vastama ka sõjakomissar kindral Pöder. Nii et tänase päeva jooksul on veel võimalik esitada kirjalikke küsimusi ja järelepärimisi valitsusele edasiandmiseks. Jätkame nüüd. Andrus Ristkok, teil jäi veel kasutamata 3 minutit.

A. Ristkok

Põhijäreldus eilsest arutelust võiks olla see, et meil ei ole piisavat kvalifitseeritud informatsiooni, et seda keerukat probleemipundart lahendada. Tõenäoliselt on siin mitu võimalikku lahendit. Igaüks toob endaga kaasa oma riskid. Tõenäoliselt oleks otstarbekas paluda selle ala asjatundjaid tõlgendada ka neid võimalikke riske. Sellel baasil me saaksime edaspidi valitsemise ajutise korra seaduseelnõu lugemist jätkata. Küll aga tuleks sätestada, kuidas käib Eesti Komitee ja Eesti Kongressi ning Ülemnõukogu vaheline töökorraldus, et

need kaks rahva esinduskogu vastuollu ei läheks. Mõlemal on rahva mandaat ühes või teises vormis olemas.

M. Lauristin

Aitäh! Järgmisena on rahvussuhete komisjoni esimehe Sergei Sovetnikovi sõnajärg. Ette valmistada Mikk Titmal.

S. Sovetnikov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Rahvussuhete komisjon arutas Eesti valitsemise ajutise korra seaduseelnõu. Ei saa öelda, et see oli kerge arutelu, lahkarvamusi oli palju. Kuid ühes olime ühel meelel: seaduseelnõu on täiuslikust kaugel. Sellisel kujul pole see küps ka esimeseks lugemiseks. Meie komisjoni istungil öeldi välja mõte, et antud eelnõu tuleb viia kooskõlla Eesti NSV konstitutsiooniga ja selle sihiga tuleb üle käia kõik eelnõu paragrahvid. Jah, käsitletakse konstitutsiooni üksikuid paragrahve – § 5, § 10, § 97, § 15, § 164. Kuid leian otstarbeka olevat, kui vaadata üle Eesti NSV konstitutsiooni kõik üksikparagrahvid ja kinnitada Eesti üleminekupõhiseadus. Ma ei näe vajadust anda välja liigseid lisaseadusi. Eesti valitsusel tuleks lähemal ajal koostada tegevusprogramm üleminekuperioodiks ning esitada see Ülemnõukogule kinnitamiseks. Praegu kehtiva konstitutsiooni § 170 ütleb: Eesti NSV riigorganite kõik seadused ja muud aktid kehtestatakse Eesti NSV konstitutsiooni alusel ja sellega kooskõlas. Järelikult, enne kui seadust, otsust või teisi tähtsaid riiklikke akte vastu võtta, on tarvis need kooskõlla viia põhiseadusega. Kui aga meie poolt vastuvõetavad aktid on konstitutsiooniga vastuolus, peab Ülemnõukogu tegema konstitutsiooni ühes või teises paragrahvis vastavad parandused.

Lugupeetud saadikud! Ei saa olla üksmeelt ja õitsengut riigis, kus ei peeta lugu põhiseadusest, kus riigi konstitutsiooniga käiakse suvaliselt ümber ja rikutakse seda. Me leiame, et "Eesti valitsemise ajutine kord" tuleks kohendamiseks anda Ülemnõukogu õiguskomisjonile ning arutada seda taas Ülemnõukogu järgnevatel istungjärkudel. Mis aga puutub valitsemise ajutisse korda üleminekuperioodil Eesti iseseisvusele Jüri Adamsi alternatiivvariandis, siis rahvussuhete komisjoni liikmed peavad võimalikuks kasutada ära selle üksikuid paragrahve probleemi edasisel lahendamisel. Ent me oleme kategooriliselt Eestis kaksikvõimu kinnistamise vastu – et võim oleks korraga Ülemnõukogu ja Eesti Komitee käes. Kehtiva võimu kõrgeim organ Eesti territooriumil peab olema Ülemnõukogu ja ainult tema. Seaduseelnõu "Eesti riiklikust sümbolikast" ei leidnud paraku meie üksmeelset toetust. Arvamused läksid lahku, sestap ütlen välja nende saadikute arvamuse, kelle seisukohta ma

täielikult jagan. Leian, et Eesti sümboolikaseaduse vastuvõtmiseks me pole valmis ei moraalselt ega poliitiliselt. Ei tohi korrata Leedu spetsiifilist kogemust. Üleminekuperioodil tuleb kasutada kehtivat sümboolikat ja Eesti rahvussümboleid. Massiteabevahendid – ajakirjandus, raadio, televisioon – peaksid korraldama järjekindlalt selgitustööd valmistamaks ette Eesti uue riikliku sümboolika esitamist. Täna selle seaduse vastuvõtmine ähvardab tuua tõsiseid ja ohtlikke tagajärgi. Tuhanded inimesed on kasvatatud harjumuspärase praeguse sümboolika najal ning ma ei ole kindel, et ei tule massidemonstratsioone, miitinguid, protestiavaldusi ja ka streike. Seepärast pöördun teie poole, lugupeetud saadikud, palvega nihutada selle küsimuse arutamine Ülemnõukogu järgnevatele istungjärgudele. Pean vabandama meie komisjoni liikmete ees, eriti nende ees, kes eile komisjoni istungist osa võtta ei saanud, näit. Kalda ja Tamme ees. Järsku on neil teine arvamus. Mina aga üritasin edastada komisjoni arvamust sellisena, nagu see kujunes eile. Teatud aeg on möödas, võib-olla on keegi oma arvamust ka muutnud.

M. Titma

On pikemata selge, et me ei saa tõsiselt arutada antud momendil uue konstitutsiooni loomist. Kõne alla tuleb ainult mingi lühike dokument, kus on fikseeritud üleminekuperioodi hädavajalik institutsiooniline ja ka õiguslik baasnormistik. Midagi enamat teha väga kiiresti muutuvajas ja üleminekuperioodil ei leia nähtavasti õigustatust ei praktiliselt, ei valijate tahte alusel ega oleks konstruktiivne ka Eesti NSV ja Eesti Vabariigi konstitutsioonilise konflikti lahendamine.

Tahaks toetada Andres Tarandi seisukohta, niisugune õigusliku tegevuse prioriteet, mis praegu valitseb, käib mitte enam lihtsale inimesele, vaid ka rahvasaadikule vastu. Õigus fikseerib reaalse poliitilise suhte ühiskonnas, poliitilise võimutahte, aga mitte ei loo iseenesest poliitiliste jõudude teisiti olemist. See tahe saab õigusliku tegevuse alusel piirduda ikkagi sellega, millised on selle maailma, kus me elame, reaalsused.

Ja nüüd ma tahaksin tulla põhiprobleemi juurde. Siin arutati, kas on baasnormiks siis Eesti Vabariigi konstitutsioon või Eesti NSV konstitutsioon. Mulle tundub niiviisi, et Eesti Vabariigi kontinuiteedi küsimus on määratav meie suhtlemisel Moskvaga. Muutes ta nüüd põhimõtteliseks küsimuseks meie erakondadele, aga ka Ülemnõukogu, Eesti Komitee ja Eesti Kongressi vahel, alustame me ränka sisepoliitilist võitlust, mille hinnaks on meie edasiliikumise peatamine ja igasuguse efektiivse võimu blokeerimine. Kui seda taotletakse, siis tuleb seda avalikult välja öelda. Ja tuleb ka rahvale selgelt see tõsiasi teatavaks teha. Kui seda ei taotleta, siis tuleb mitteformaalsetes kontaktides luua faktiline koostöö Ülemnõukogu

ja Eesti Kongressi vahel ilma igasuguse juriidilise loometa ja kujundada tavaks, kes mida teeb, millist funktsiooni täidab. On vaja ikkagi lahendada neid küsimusi, mida rahvas meilt ootab.

Tänaseks, nii palju kui mina reaalspoliitikat mõistan, on Moskvas Balti riikide iseseisvumise küsimus põhimõtteliselt otsustatud. Et Balti riigid saavad iseseisvaks, ei ole enam diskussiooni küsimus. Küsimus on nüüd, kuidas? Sel puhul me peame väga selgelt endale aru andma, kas meie üks või teine poliitiline samm Ülemnõukogus sillutab selleks teed ja seega võimaldab lahendada küsimusi otsesesse konflikti minemata või tekitab hoopis täiendavaid konflikte. Uskuge mind, kui me hakkame praegu looma mingit fundamentaalset õiguskorda, mis radikaalselt erineb olemasolevast, siis see viib asja võib-olla niikaugele, et mitte ainult Moskva, vaid ka suur osa vene kogukonna esindajaid hakkab käituma hoopis teistviisi. See hind, mis meil tuleb nende sammude eest maksta, peab poliitiliselt kogu aeg meil olema silme ees.

Ja kui nüüd pöörduda Eesti Kongressi ja Ülemnõukogu vahekorra küsimuse juurde, siis – Eesti rahvas ootab nii meilt kui ka Eesti Kongressilt iseseisvat Eestit. Ja lõppsihi suhtes Eesti Kongressil ja Eesti NSV Ülemnõukogul põhimõttelisi vastuolusid ei teki. Tuleb valida Riigivolikogu ja kehtestada uus konstitutsioon. Ei maksa tõsiselt juriidilises mõttes rääkida 1938. aasta konstitutsiooni järgi elu korraldamisest, sest 50 aastat ühiskonna elus muudab selle normistiku, mille järgi siis elati, ikkagi lootusetult vanaks. Paratamatult tuleb meil luua uus konstitutsioon. On olemas isegi kaks projekti. Talviku oma, mis valmis hiljuti, ja ka Gräzin on teinud projekti valmis. Mõlemaid võib vaadata kui tulevast konstitutsiooni.

Küsimus, kas kolmas vabariik või puhas restitutsioon, see on, minu arvamist mööda, rahva jaoks teisejärguline. Oluline on see, et Eesti Kongress, Eesti Komitee näitas kätte rahvusvahelise õiguse seisukohalt kõige efektiivsema tee Eesti iseseisvumisele, ja seda teed nähtavasti lähevad ka siin enamuse gruppide esindajad. Sellest probleemi ei teki.

Selletõttu ma paluksin lõpetada vaidlused formuleeringute ja baasnormide üle ja püüda luua hädavajalik baasnormistik 10–15 punktist, mis annab võimu pädevuse teatud küsimustes nende organite kätte, kes seda võimu tegelikult omavad. Praeguses olukorras omavad võimu Ülemnõukogu esimees, valitsuse juht ja vastavalt kokkulepetele tuleks reguleerida suhted Eesti Komiteega, et üleminekuperioodi lõpus saaks Eesti Komitee ja Eesti Kongress selgelt aru anda, mida nad on teinud Eesti rahva tahte esindajatena iseseisvuse saavutamisel. Aga tekitada praegu kaksikvõimu või blokeerida efektiivne võim – see oleks Eesti rahva suhtes kõige andestamatum tegevus, mida me võiksime ära teha.

Juhataja

Tänan! Järgmisena saab sõna Tiit Käbin.

T. Käbin

Austatud eesistuja! Lugupeetud saadikud! Mul on hea meel tõdeda, et mitmeski eelnevas kõnes on põhimõtteliselt nimetatud samu printsiipe, milleni jõudis eile väliskomisjon, kes küllaltki põhjalikult arutles täna kõne all olevat küsimust. Väliskomisjon, kelle nimel ma praegu esinen, leidis, et see dokument, mis tuleb vastu võtta, peab käsitlema neid põhimõtteid, neid põhiprintsiipe, millest me peame juhinduma üleminekuperioodi jooksul. Kuna see protsess on veel määramata, siis ei saa ta olla liiga detailne. Mõneski osas on nähtavasti otstarbekas piirduda ainult olulisemate printsiipide fikseerimisega, kusjuures konkreetne lahenduskaik selgub hiljem. Meil on juba nii mõnigi seadus, mis pisut haakub üleminekuperioodi valitsemiskorraga. Nimetagem kas või omavalitsusseadust, millega seonduvalt hakkab toimima ju haldusreform. Nii et see akt, mida me praegu vastu võtame, peab olema väga olulises seoses seadustega, mida me siinsamas saalis oleme vastu võtnud ja hakkame vastu võtma.

Leiti, et selles dokumendis oleks otstarbekas fikseerida, nagu mõned eelkõnelejadki on nimetanud, ka suhted Eesti Kongressi ja Eesti Komiteega, samuti ka teatud osas suhted NSV Liidu keskväimudega. Avaldati arvamust, et ka põhimõtted suhetes sõjaväega võiks leida siin käsitlemist. Samuti soovitati viidata seoses rahvusvahelise õiguse normidega Genfi konventsioonile 1949. aastast, mille artikkel 6 fikseerib, et kuigi okupeeritud territooriumil sõjategevus on lõppenud, siis aasta möödumisel sõjategevuse lõppemisest, kui okupeeriv riik teostab valitsemisfunktsioone sellel territooriumil, on ta seotud Genfi konventsiooni mitme konkreetse artikli põhimõttega. Ma ei peatu sellel praegu lähemalt, sest eeldan, et mõni järelkõneleja seda põhimõtet üksikasjalisemalt analüüsib.

Nüüd ma esineksin iseenda nimel ja kommenteeriks ühte küllaltki olulist põhimõtet, mis leidis fikseerimist ka 30. märtsi otsuses Eesti riikliku staatuse kohta: koos ajutise valitsemise korraga tuleb välja töötada ka garantiid kõigi elanike õiguste kaitseks, sõltumata nende rahvusest. Ma viitaksin punktile 5 teile laialijagatud projektis. See on väga napp: kõik õigused kõigile kodanikele peavad olema kooskõlas inimõiguste ülddeklaratsiooni ja teiste rahvusvaheliste kokkulepetega inimõiguste valdkonnas. See redaktsioon on minu pakutud. Miks ta nii lühike on? Sellepärast, et kui me tahaksime kõik põhimõtted fikseerida, siis me saame paratamatult ühe suure, paksu raamatu, sest rahvusvahelisi kokkuleppeid inimõiguste valdkonnas on tõesti palju. Lisaks tuntutele – inimõiguste ülddeklaratsioon, paktid kodanike

poliitiliste, majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste kohta – on ju veel põgenike õiguste kohta, laste õiguste kohta, naiste õiguste kohta jne. Kõiki neid sätteid fikseerida on praktiliselt võimatu. On aga üks asi, millest on kõneldud suhteliselt vähe. Tõsi, ta ei ole ka eriti vana. Nimelt 13. detsembril 1985 ÜRO Peaassamblee poolt vastu võetud deklaratsioon nende isikute inimõiguste kohta, kes elavad riigis, mille kodakondsuses nad ei ole. See deklaratsioon sätestab põhiõigused kodakondsuseta isikutele ja välisriikide kodanikele, kes elavad teises riigis. Neil on põhimõtteliselt kõik õigused: õigus tööle, haridusele, tervise kaitsele, õigus olla võrdne kõikide teistega seaduse ja kohtu ees jne. Ainukene, mida ei ole seal fikseeritud, on poliitiline õigus, tähendab, õigus valida ja olla valitav. See lühike klausel, mis on projektis välja pakutud, tähendab, et nüüd ja tulevikus kavatakse kõikidele inimestele, kes Eestis elavad, tagada õigus tööle, õigus haridusele, tervise kaitsele jne. Ei tohi olla mingit kartust, justnagu mittekodakondsed saavad olema diskrimineeritud töö saamisel või mõnes muus valdkonnas. See kartus on täielikult alusetu ja täiesti põhjendamata.

Sümboolika juurde. Ka sellest on siin kõneldud. Ma räägiks seda, mida ma mõtlesin aasta tagasi, kui Pika Hermannini torni heisati sini-must-valge lipp. Alguses kuulusin ka mina nende hulka, kes arvasid, et on natukene vara. Aga päris varsti sain ma aru, et see on sümbol, mille poole me püüdleme. Ja kuigi riigi sisu ei vasta veel sellele lipule, mis lehvib Pika Hermannini tornis, on ta täiesti õigustatult seal lehvimas. Ja ma arvan, et ka praegu, kus meie riigi sisu on muutumas, on ilmselt õige aeg teha ka sümboolikas vajalikud muudatused.

Kokkuvõtteks ma teeksin ettepaneku nõustuda Tõnu Antoni poolt pakutud neljanda variandiga, see tähendab – kiita heaks põhimõtte, et see dokument saab olema suhteliselt lühike, kehtib konstitutsiooni kõrval, arendab seda edasi ja fikseerib need olulised põhimõtted, millest me peame üleminekuperioodil juhinduma. Võiksime mõelda ka pealkirja üle, mis võib mõnele mõjuda häirivalt või lihtsalt segadust tekitavalt. Nimetagem ehk selle "Üleminekuperioodi valitsemiskorraks". Kindlasti on vaja moodustada komisjon eelnõu täiendavaks läbitöötamiseks. See võiks töötada Ülemnõukogu Presiidiumi käe all ja, arvestades küsimuse tähtsust, ma ei alahinda sugugi proua Marju Lauristini võimeid. Kiidan heaks tema osavõttu komisjonis, kuid komisjoni esimeheks võiks olla Ülemnõukogu esimees Arnold Rüütel.

Juhataja

Järgmisena saab sõna Arvo Junti. Palun ette valmistada Rein Tammel.

A. Junti

Valitsemise ajutine kord peab olema akt, mis soodustaks Eesti Vabariigi taastamist kõigis meie keerulise elu valdkondades ning aitaks valutult lahendada ka tulevikus üleskerkivaid probleeme. Ja teiseks – dokument peab looma võimule aluse, korrastama võimu suuruse, andma suuna normide loomisele, mis oleksid täidetavad ja mille täitmine oleks ka meie poolt kontrollitav. Edasi veidi põhjalikumalt.

Mittetavapärane lähenemine meie seisundi määratlemisele ja meie seisundi keerukus on tekitanud meil väga palju küsimusi. Nendele vastata on raske, kui mitte võimatu. Kuid seda peab tegema, et üheskoos vähemalt üksteist mõistvalt edasi minna.

Minu arvates on peamisi küsimusi kolm. Millises ühiskonnas me elame? Kuhu me tahame jõuda? Kuidas eesmärgini jõuda? Oleme 30. märtsil võtnud vastu otsuse, millega oleme viinud loogilise lõpp-punktini Ülemnõukogu eelmise koosseisu poolt alustatu ja andnud selge suuna uuele protsessile, üleminekule Eesti NSV-lt Eesti Vabariigile. Ilmselt ei ole enam praegu mitut moodi mõtlemise võimalusi – me elame Eesti Vabariigis, mille territoorium on okupeeritud. Siin tegutsevad võimu- ja valitsemisorganid, mis esmakordselt okupatsiooni jooksul on põhiliselt moodustatud vabade valimiste teel rahva vaba tahte avalduse realiseerimise tulemusena.

Seega on Ülemnõukogu omandanud legitiimsuse, ta on nii realselt kui ka formaalselt saanud esindusorganiks.

Kehtestanud vägivalla teel, mitteõiguspäraselt meie territooriumil oma riigivõimu, moodustas NSV Liit ka oma riigiorganite süsteemi ja kehtestas oma õiguskorra. Tunnistades NSV Liidu riigivõimu ebaseaduslikkust Eesti NSV territooriumil, tunnistame ühtlasi, et mitteõiguslik on mitte ainult NSV Liidu riigivõim, vaid ka tema poolt jõuga pealesurutud ENSV võimustusüsteem, sealhulgas ENSV konstitutsioon.

Sellega on ka sisuliselt kaotanud kehtivuse 1940. aasta 21. juuli Riigivolikogu deklaratsioon riigivõimust Eestis ja Eesti kuulutamisest nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks. Sama on lugu ka ENSV konstitutsioonis fikseeritud ametliku riigivõimu sümboolitega, lipu ja vapiga. Millises seisundis me ikkagi asume? Me räägime pidevalt, et Eesti Vabariik ja tema põhiseadus eksisteerivad *de jure*. 30. märtsi otsuse põhjal on ENSV ja tema konstitutsiooniga asi vastupidine. *De jure* on nad tühised, kuid *de facto* kehtivad. Eesti Vabariigi põhiseadus realselt ei toimi, ENSV konstitutsioon ei oma juriidilist alust, aga tegelikult toimib. Me oleme mitteriiklikus seisundis, üleminekul ühelt teiselt, kus üks on juba üsna kehvalt toimiv ja teine pole veel hakanud toimima või ei ole suutnud hakata toimima. Oleme protsessi algul, mille jooksul peab toimuma iseseisvate võimustruktuuride tekkimine ja arenemine, ning alates

m.a. 10. detsembri valimistest see ka nii toimub. Kõik see on aga juriidiline konstruktsioon, mis teenib meie seisundi teoreetilise määratlemise eesmärki, et saaksime oma arutlustes millelegi tugineda. Ühiselu kord, mille vormi me nimetame riigiks, eeldab selliste põhimõtteliste käitumiseeskirjade olemasolu, millised moodustaks üleminekul ühelt seisundilt teisele õigusliku regulatsiooni mehhanismi. Kuid erinevalt ENSV-st ja Eesti Vabariigist kui riiklusele pretendeerivast üksusest ja *de jure* eksisteerivast riigist ei vaja me põhinormina mitte põhiseadust. Meil ei saagi seda olla, kuna meil riik klassikalises mõttes üldse puudub. Me elame ühenduses, kus kõrgemat tegevõimu teostab Ülemnõukogu ja tema poolt moodustatud valitsus. Seega peaks meie põhidokumendiks olema normide kogumik või ka üks terviknorm, mis, erinevalt konstitutsioonist, ei oleks deklaratiivne, vaid omaks reaalselt jõudu, regulatiivset iseloomu, oleks meie endi poolt realiseeritav, s.t. mille täitmist suudaksime ka tagada, ning millele me esimesel etapil taotleksime ka faktilist tunnustust. Normdokument või normide kogumik ei tulene ega saagi tuleneda ENSV konstitutsioonist ega Eesti Vabariigi põhiseadusest. Praegune õiguslik situatsioon ei tulene ei ENSV ega Eesti Vabariigist. Okupatsioonivõimude poolt segipaisatud ühiskonnaelu nõuab ühiskondliku struktuuri isereguleerivate suhete taastamist. Üleminekuajaperioodi normdokumendi koostamisel võib arvestada nii ENSV kui ka Eesti Vabariigi põhiseaduse sätteid. Nende kasutamine aga ei tähenda ühel või teisel struktuuril ja ideoloogial põhinemist. Eesmärgiks peab olema saada normdokument, mis reaalset reguleeriks ühiskondlikke suhteid üleminekuajaperioodil, aitaks taastada Eestile ja tema arengutasemele omast ühiskonnakultuuri ning annaks suuna normistikule, mis tagaks stabiilsuse ühiskonnasuhetele Eestis kui ka väljaspool seda.

Minu arvates meil ei ole vaja seadust kui normdokumenti, mis annaks õigusliku normi kujunenud ja veel kujunemata suhetele omariikluse taastamisel. Me vajame dokumenti, mis kannaks endas eeldust tagada maksimaalselt valutu üleminek omariiklikele suhetele ja institutsioonidele.

Me ei peaks oma ajusid pingutama sellega, et luua mingit väga üksikasjalikku dokumenti. Valitsemise ajutine kord võib olla vaid ideoloogiliseks aluseks koos teatud võimusuhte määratlemisega. Edaspidi võib võtta vastu väga mitmeid konstitutsioonilisi norme, nii nagu seda on tehtud viimase pooleteise aasta jooksul. Viimase pooleteise aasta jooksul on tõesti mitmeid konstitutsioonilisi akte vastu võetud, tühistatud ja muudetud. Samas peame aga arvestama, et sellega ENSV konstitutsioon ei ole oma olemuselt veel muutunud niivõrd, et me saaksime rääkida temast kui meid rahuldavast põhiseaduslikust dokumendist. Eesti NSV konstitutsioon kui kindlateks eesmärkideks loodud dokument ei ole oma olemuselt muutunud. Me peame arvestama, et algselt on iga dokument, mis pretendeerib põhiseaduse rollile, mingi

kindla ideoloogia kandja. See ei muutu tema kohendamisega, see kaob tema enda kadumisega. Seetõttu ma ei loeks ENSV konstitutsiooni uuenenuks ja tema legitiimsuse astet suuremaks kui enne 16. novembrit 1988. Ülemnõukogu poolt alates 16. novembrist 1988 vastuvõetud aktid on konstitutsioonilised dokumendid, sellistena ka eraldi vaadeldavad. Pealegi ei muutu need iseenesest tühiseks, kui näiteks ENSV konstitutsioon tühistada. Võib tunduda küll veidi kummalisena, kuid olgem ausad – tegelikult on ükskõik, millisest konstitutsioonist kui normide kogumist, mitte kui ideoloogia kandjast, me lähtume.

Põhieesmärk seisneb meil ju selles, et tagaksime võimalikult valutu üleminekuperioodi ning kindlustaksime õigusliku regulatsiooni järjepidevuse, vastuvõetavate seaduste reaalse järgitavuse ning kontrolli selle üle. Olemasolev ja loodav õigussüsteem peab olema mehhanismiks poliitilistele otsustele iseseisvate omariiklike organite taasloomiseks, Eesti Vabariigi uue põhiseaduse vastuvõtmiseks.

Olen näinud ka Valeri Koisi poolt pakutud projekti, mis põhineb esialgsel projektil. Kuid tema projekt ei ole regulatiivne. Ometi ma hindaksin tema dokumendi lähtumist targast mõistusest ja meie eesmärgist.

Ma toetan Enn Põldroosi, Peet Kase ja Mikk Titma ettepanekut, et oleks vaja luua komisjon, mis kõigepealt koostaks valitsemise ajutise korra ja seejärel alustaks ka Eesti Vabariigi uue konstitutsiooni väljatöötamist. Komisjon võiks kaasata piiramatul hulgal eksperte. Komisjoni abil saaksime ehk ühendada kaks ilmselt erinevat seisukohta. Ehk oleks võimalik ka valutumalt lahendada suhteid Eesti Komiteega.

Juhataja

Palun, Rein Tamme. Järgmine – Rein Veidemann.

R. Tamme

Eile arutasime koos haldusreformi komisjoniga kõne all olevaid dokumente. Jõudsime paljudes küsimustes ühistele järeldustele.

Muidugi, meie asi on ära määrata see poliitiline suundumus, mida me tahame saada koos. Aga selle on õnneks juba ära fikseerinud 30. märtsil vastuvõetud dokument "Eesti riiklikust staatusest" ja sellest tulebki lähtuda.

Pärast Eesti Kongressi toimumist deklareerisid nii Eesti Kongress kui ka Ülemnõukogu vastastikust koostööd. Rahvas on selle teadvustanud ja seda koostööd ta ootab. On räägitud võimalikust kaksikvõimu ohust seoses Eesti Kongressi ja Kodanike Komitee tegevusega ja sellele on ka täna siin vihjatud. Niisugune oht võib välja kooruda ainult nende inimeste kaudu,

kes on valitud nii ühe kui teise esindusnormi ja on valmis hüppama üle, kui üks neist esindusorganitest ei pääse deklaratsioonidest kaugemale. See ongi oht. See tähendaks Ülemnõukogule ka uut lõhet, irdumist valijatest. Seda ei tohi teha. Pääsetee on selles, et nagu juba siin mitme kõneleja poolt öeldud oli, on vaja moodustada ühine töögrupp, et jõuaksime deklaratsioonidelt tegeliku töö rüppe. See annab igal juhul oma tulemused kätte, sest ei ole ju sisulisi erinevusi, ühine eesmärk on olemas. Järelikult, ühise töögrupi loomise ettepanek leiab meie poolt täielikku toetust.

Tuleb välja töötada ka täiesti selgepiiriline ja konkreetne mehhanism, kuidas nii ühises töögrupis kui ka edaspidi Ülemnõukogu ja Eesti Kongress saaksid ühise eesmärgi nimel tööd teha.

Ei tohi ühelgi juhul ära unustada seda, et me peame tagama Eesti Vabariigi juriidilise järjepidevuse põhimõtte. Vastasel juhul me eksime juba vastuvõetud dokumentide vastu, nii Ülemnõukogus kui ka Eesti Kongressi poolt.

Õige on muidugi ka see, et dokument peab olema kompaktne ja lühike. See ei ole konstitutsioon, kuid see on konstitutsiooniline dokument, reguleerimaks just need küsimused, mis on üleminekuperioodil valitsemiseks tarvis.

Tuleb fikseerida selles dokumendis poliitiliste jõudude koordineeritud tahe. Õige on ka see, et meile esitatud projektid on läbi töötamata. Eesti Kongressi poolt on ka härra Adamsi variant läbi töötamata. Seda tulekski tegema hakata ühises töögrupis. Tahaksin öelda veel ühe mõtte sümboolika kohta. 30. märtsi dokument ju sisuliselt ütleb senisest sümboolikast lahti. Järelikult on rahvale selge ja arusaadav, kui me reguleerime sümboolikaküsimuse ära. Öeldes lahti praegustest Eesti NSV omadest ja sätestades uued. Nii, nagu töögrupp seda meile ette paneb.

Ühes sõnavõtus oli viidatud, et ähvardab mitte enam kaksikvõim, vaid juba formeeruv kolmikvõim, kuna volikogud moodustavad oma liitu. Ma ei näe seda asja üldse nii hulluna. Mina näen selles teatud ühiskondlikku konstruktsiooni ja las ta siis toimib. Muidugi ainult sellel tasandil, kus nad asuvad. Võib teha igasugust koostööd, kui see on vajalik ja eesmärgipärane. Me ei tohiks vastu võtta valitsemise ajutise korra puhul otsuseid, mis on pealtnäha lõplikud, kuid sisult poolikud ja ei anna lahendust nendele probleemidele, mis tahavad lahendust saada.

M. Lauristin

Enne, kui annan Rein Veidemannile sõna, informeerin teid, lugupeetud saadikud, sõnavõtude korra ja järjekorras. Te näete enda ees tablool neid sõnavõtjaid ja ka ühte kõnesoovijat, kes

on väljaspool eelregistreerimist sõltumata komisjonidest või töörühmadest avaldanud tahet ette astuda. Kirjalik registreerimine on lõppenud. Teen teile teatavaks kirjalikult registreeritud saadikurühmade esindajad, kes saavad sõna. Veidemann on viimane komisjonide esindaja. Veel enne lõunat saavad eelregistreerinud sõnavõtjad kõik sõna. Peale lõunat lähetsime diskussiooni juurde, eeldades, et õiguskomisjon teeb lõunavaheajal otsuseprojekti ja keskendume diskussioonis sellele otsuseprojektile. Niisiis, praegu on registreeritud pärast Veidemanni Petinov, Hänni, Zahharov, Mart Laar (vabariiklaste saadikurühm), Labassov (Virumaa saadikurühm), Hallaste (õigusliku järjepidevuse saadikurühm). Kuidas? Labassov on mul siia niiviisi kirjutatud?

Asejuhataja (vene keeles)

On mingi eksitus? Te ei soovi sõna, saadik Labassov? Nimetati vale saadikugrupp? Otsustage oma saadikugrupis ära, kes grupi nimel esineb. Kui tahate eraldi sõna võtta, registreeruge vabaks diskussiooniks. Vajutage, palun, nupule.

Palun, Veidemann. Tema järel saab sõna Sergei Petinov.

R. Veidemann

Austatud eesistuja, head kolleegid! Ajakirjanduskomisjon arutas koos teadus-, haridus- ja kultuurikomisjoniga ajutise valitsemise korra projekti ja sellega seonduvaid küsimusi. Mul otsest volitust ajakirjanduskomisjoni poolt esineda ei ole, kuid oma seisukoha selle komisjoni esimehena tahaksin siiski välja öelda. Mulle tundub, et mida kauem me viivitame ajutise valitsemise korra vastuvõtmisega, seda lähemal seisame võimukriisile. Kõigepealt tuleneb võimukriisi oht sellest, et meie ei ole identifitseerinud ennast. Missuguse riigi võimu esindajad me siin oleme? Kas me oleme Eesti NSV võimu esindajad või okupeeritud Eesti Vabariigi võimuesindajad? Või midagi muud? Mulle tundub siiski, et üleminekuaja valitsemise kord fikseerib üsna kindlalt meie staatuse ja annab tagasi selle kindluse, mis meil viimasel ajal, pärast 30. märtsi otsust, on hakanud kõikuma. Teine võimukriisi tunnus seisneb selles, et võim on hakanud hajuma erinevate keskuste vahel. Üheks kõrgema võimu pretendendiks on Eesti Kongress Eesti Komitee näol. Samasugusele võimujagamisele pretendeerib ka nõukogude võimu kaitse komitee. Härra Kama toetab võimu jaotamise põhimõtet, aga ma tahaksin öelda sellega seoses, et Jüri Adamsi üleminekuaja valitsemiskorra variant orienteerub ainult näiliselt kõrgeima võimu hajutamisele. Sisuliselt taotleb ta üsna selgelt Eesti Kongressi kätte ülimusliku võimu keskendamist. Mulle tundub otstarbekam ja loogilisem keskenduda Tõnu Antoni poolt esitatud valitsemise ajutise korra, ütleme,

neljandale variandile. Sellepärast, et see on valutum tee väljumaks nendest küsitavustest, millega me kokku põrkume. Alternatiivse variandi, mis Jüri Adamsi poolt oli meile Eesti Komitee vahendusel esitatud, võime üsna rahuliku südamega kõrvale jätta, sest kui me lähtume Eesti Kongressil väljendatud loogikast, siis okupatsioonivõimu organina ei ole meil juriidilist ega moraalset õigust asuda revideerima Eesti Vabariigi õiguslikke akte. Lisaks tundub mulle ka, et Moskvaga läbirääkimiste kontekstis ei oma tähtsust, kas kinnistame me enda õiguskorda 1938. aasta konstitutsiooni alustest või praegustest seadustest lähtudes. Moskvast, nagu mulle tundub, omab kaalu üksnes restitutsioon kui niisugune, see tähendab Eesti taastamine rahvusvahelise õiguse subjektina. Muidugi vajab siiski rõhutamist koostöövalmidus Eesti Komiteega, aga see ei saa kuidagi põhineda alluvussuhtel, nagu seda esitab Adamsi projekt. See alluvussuhe vaatab vastu tema projekti pea igast täiendusest. Meie võime küll valida, määrata ja oleme kohustatud ka vastutama, aga Eesti Kongressil on ilmne otsustamispädevus kuni selleni välja, et ta võib Eesti Ülemnõukogu laiali saata. See tähendab sisuliselt, et meile antud rahvamandaadi tühistamise õigus on Eesti Kongressil. Sellega mina kuidagiviisi nõustuda ei saa. Teen ettepaneku keskenduda õiguskomisjoni poolt pakutud neljandale variandile, ja ma palun panna see minu ettepanek hääletamisele.

M. Lauristin

Aitäh! Läheme nüüd edasi. Sergei Petinov saab sõna. Valmistub Liia Hänni.

S. Petinov

Paljud eelesinenud kolleegid pöörasid piisavalt tähelepanu teoreetilistele aspektidele täna päevakorras olevate küsimuste puhul. Seoses sellega tahaks samuti teha paar teoreetilist skitsi, mis selgitaks meie seisukohta mõnede momentide puhul. Enne aga tahaksin siinolijate tähelepanu juhtida ühele huvitavale teoreetilisele aspektile. Tulles tagasi Arvo Junti sõnavõtu juurde, kus püstitati kolm küsimust: millises ühiskonnas me elame, millises ühiskonnas elada tahame ja mida me tahame saavutada. Mulle pakkus suurt huvi tema enda vastus. Millises ühiskonnas me elame? Ausalt öeldes lootsin saada sellele küsimusele piisavalt täpset vastust. Vastuseks aga kuulsin, et see olevat sätestatud 30. märtsi otsustes ning seetõttu ei peaks küsimusi üldse tekkima. Tahaksin lugupeetud Arvo Juntile vastu väita. Tema vastas üksnes, et me hakkame elama suveräänses vabariigis, iseseisvas vabariigis. Siin on segamini aetud kaks väga tõsist asja. Kui püstitati küsimus, millises ühiskonnas me elame, oleksin tahtnud vastust, milline on selle riigi ühiskondlik kord, kus me elame ja kus me tahaksime elada. Ühiskondlik kord on baasalus. Riik on pealisehitus. See on tuntud teoreetiline postulaat. Tahan juhtida teie

tähelepanu sellele, et üheski vastuvõetud dokumendis alates 1988. aastast, ühelgi tasandil, ka kõrgema seadusandliku organi poolt, ei ole sellele peamisele küsimusele vastust antud. Millist ühiskondlikku korda me ikkagi silmas peame? Täna praktiliselt pöörasime selja baasilisele, sõlmküsimusele ning arutame riikliku pealisehituse küsimust. Ja see moment näib olevat väga ja väga tähtis. Kipub pähe mõte, et seda tehakse teadlikult. Sest kui me tahame vägisi viia rahva tagasi 1938. aastasse, siis peame ka rahvale ütlema, et läheme tagasi kodanliku ühiskonnakorra juurde. Ja kui me seda rahvale ütleme, võib ilmselt järgneda kaugeltki mitte ühene reaktsioon, eriti rahva selle töötava osa hulgas, kes ei taha sellises ühiskonnas elada. Sellest lähtudes võin teha sammu edasigi. Arutamata täna seda seadust Eesti valitsemise ajutise korra kohta, rõhutan veel kord: me läheme põhimõtteliselt lahku sõlmilähenedes ja positsioonides. Me rääkisime sellest 30. märtsil, kui oli jutuks riiklik staatus. Ometi juhin teie tähelepanu järgmisele momendile. Igasugune konstitutsioonilise iseloomuga dokument, aga seadus valitsemise ajutise korra kohta on ilmselt selline, peaks vastama mõnede küsimustele, mis tagavad valitsemiskorra elluviimise. Ennekõike peab vastama küsimusele, millised saavad olema selle riigi ühiskonnaelu alused, kus me elada tahame?

Teine küsimus. Milline on see riik ise, kus me elada tahame? Milline on valitsemisvorm, milline on isiksuse õiguslik seisund. Tiit Kabin püüdis meid veenda selles, et etteantud sõnastusest piisab täielikult. Julgen vastu väita, et seal deklareeritakse sätteid, milliseid võidakse omaks võtta vaid siis, kui need on juba tunnustatud ühe või teise riigi poolt. Täna päeva seisuga ei ole ükski Eestis vastu võetud dokument rahvusvahelisel tasandil tunnustust leidnud ega saagi leida. Peab ikkagi endale selgeks tegema, milliseid rahvusvahelisi norme Eestis üldse aktsepteeritakse.

Nüüd teisest asjast. Me panime dokumendile nimeks "Valitsemise ajutine kord". Aga lubage küsida, kus see kord siin üldse kirjeldatud on? Mina mõistan nii, et kord, see on valitsemismeetodite kogum, kindlate valitsemisvormide astmestik ja seadustik. Kus on see seadustik? Meil seda praktiliselt pole. On lihtsalt valik küllaltki tõsiseid deklaratsioone, kuid ei ajutise ega alatise valitsemise mehhanismi siin pole. Seepärast näib see dokument mulle juriidiliselt täiesti toorena. Järgmine aspekt. Viitan paragrahvile 11, et konstitutsioon kehtib sedavõrd, kuivõrd see ei lähe vastuollu käesoleva aktiga. See on täielik juriidiline nonsens. Tahan veel kord juhtida teie tähelepanu sellele, et konstitutsioon on igasuguse riigi, olgu see iseseisev või liiduvabariik, kõrgeim juriidiline dokument. Ükski teine dokument ei saa konstitutsiooni peatada. Ka selle üle tuleb tõsiselt mõelda. Ja kui sm. Sovetnikov ütles, et ei tohi vastu võtta ühtki dokumenti konstitutsiooni pilku heitmata, siis oli tal täielik õigus. Ka mina jään kaitsma seda teesi.

Ja viimane. Täna on meie häda selles, et siin astub jõusse tuntud vanasõna. Veel Vanas Kreekas öeldi, et kui riigis valitsevad inimesed, mitte seadused, on häda käes. Me tahame valitseda ise, mitte luua seadusi, mis realselt valitseks inimeste üle. Võiksin tulla tagasi terve rea seaduste juurde, mis me siin 16. novembrist 1988 loonud oleme ja millised pole tänaseni käivitunud ega saagi käivituda, sest oleme need vastu võtnud küllaltki bravuurses tempos ning ühepoolses korras.

Me räägime täna mingitest läbirääkimistest Moskvaga, keskusega jne., kellega meid seovad korralikult juurdunud juriidilised, majanduslikud, sotsiaalsed jm. suhted. Kui läbirääkimiste käigus meie seadusandlusnorm nendega ei haaku, satume me tõsisesse õiguslikku konflikti. Mõlemal poolel on siis sellest "supist" väga raske välja rabelda. Ka meil.

Seepärast teen ettepaneku sellist saadust mitte vastu võtta, liiatigi sellises juriidiliselt lohakas vormis. Minu arvates ei kõlba seda dokumenti üldse vastu võtta. Ta ei räägi millestki. See on deklaratsioonide kogum, millistest paljud on kehtivas konstitutsioonis sees.

Järgmine moment. Oleme korduvalt nentunud, et 30. märtsil me sätestasime üleminekuaja alguse, kuid lubage küsida, mis siis veel kui mitte üleminekuperioodi programm peaks olema valitsemise ajutise korra aluseks? Et selline dokument tuleb vastu võtta, on loogiline. Ma mõistan väga hästi selle seaduseelnõu autoreid – nad tahavad, et võimalikult ruttu see alla kirjutatud saaks, selle asemel et valmistada ette tõsine programm rahvale esitamiseks, milline annaks selleks üleminekuperioodiks piisavalt kaalukaid õiguslikke ja sotsiaalseid garantiisid. Seepärast arvan, et kui tahame teha tõsist tööd, moodustagem komisjon, mida siin ka teha kavatseti, ning kutsume valitsusse ka tõsiseid spetsialiste. Paneme neile ülesande esitada vabariigi sotsiaalmajandusliku arengu programm üleminekuperioodiks.

Ma püüan mõista neid kolleege, kellega me ideelises plaanis lahku läheme. Ma püüan arutleda nende seisukohast lähtudes. Seega kõnelen vaid kui oponent neile, kes tahab kibekähku selle üleminekuperioodi ära seadustada.

Nüüd paar sõna sellest, mis on öeldud presidendivõimust ja 1938. aasta põhiseadusest. Ma ei räägi saadikugrupi nimel, see on minu isiklik seisukoht. Katsed tirida meid tagasi 1938. aasta normide juurde on täiesti mõttetus, sest selle ajaga on demokraatia astunud suure sammu edasi. Ja kui mulle soovitatakse anda presidendile ainuvõim, meenutab see mulle tsaarirežiimi, kui tsaari kätte oli koondunud piiritu võim. Mina ei ole nõus tähtsamate võimufunktsioonide üleandmisega presidendile. On tarvis presidendivõimu tõsist sätestust, olgu see sama, mis Nõukogude Liidu Ülemnõukogu poolt antu, või teistsugune. Ehk pakutakse omad variandid, omad lähenemised. Kuid me peame mõistma, et kõrgeim seadusandev organ on Ülemnõukogu, ning president valitakse täna Ülemnõukogu koosseisust,

mitte et ta oleks Ülemnõukogule mingiks pealisehituseks. On täiesti selge, et presidendi institutsioon võib olla kehtestatud üksnes iseseisvas riigis. Presidendivalitsuse kehtestamine üleminekuperioodil ei oma üldse mingit mõtet. See institutsioon lihtsalt ei käivitu. See tähendab, et me paneme inimese, kellele anname küllaltki suure võimu, löögi alla.

Nüüd meie riigisümbolitest. Ma ütlesin seda ka komisjonis. Nimelt, et on saabumas psüühiliselt väga raske moment. Austan isiklikult eestlaste suhtumist sümbolitesse, tavadesse jms. väga. Kuid elanikkonna teisel osal on samuti teatud suhtumine ühte või teise sümbolisse. Ja see ähvardab väga tõsiste vapustustega nii poliitilises kui sotsiaalses plaanis. Seepärast kutsume teid üles, kui tahame tõesti üleminekuperioodil oma sümbolite probleemi ära lahendada, et töötagem selle kallal tõsiselt, põhjendagem seda, andkem muulaselanikkonnale tõeliselt tõsise aluse mõtisklemiseks, näidakem kõige selle vajalikkust – s.t. tehkem normaalset selgitustööd. Me ise saime selle dokumendiga tegelema hakata poolteist-kaks nädalat tagasi. Praegu puistata kõik see muulaselanikkonnale kaela – see on minu arust vähemalt poliitiliselt lühinägelik samm. See võib tekitada väga tõsiseid komplikatsioone. Seepärast mõelgem veel kord, kaalugem veel kord, kui vaja, siis ka mitu korda, et võtta vastu läbimõeldud otsuseid, mis ei komplitseeriks meie elu ei välispoliitilisel areenil, ei riigi juhtkonnaga ega ka vabariigis eneses.

M. Lauristin

Sõna on Liia Hännil. Valmistuda Mart Laaril.

L. Hänni

Austatud juhataja, lugupeetud kolleegid! Konflikt Eesti konstitutsioonilise korra ja rahva tahte vahel on saanud ületamatuks takistuseks meie teel demokraatia ja õigusriigi poole. Demokraatliku parlamentarismi üheks põhiosaks on see, et oleks konsensus põhiküsimuses, see on riikluse küsimuses. Kuid meil kahjuks see praegu puudub. Ja me oleme aru saanud, et ainuke tee sellest konfliktist väljuda on see tee, et riigivõim Eestis tuleb uuesti seada seaduslikule alusele. Sellele eesmärgile on suunatud nii meie poolt 30. märtsil vastuvõetud otsus "Eesti riiklikust staatusest" kui ka täna arutluse all olevad seaduseelnõud "Eesti sümboolikast" ja "Eesti valitsemise ajutisest korrast".

Sümboolika seaduseelnõus on sätestatud tühistada Eesti NSV nimetus ja vapp, lipp ning hümn. Meie küsime täna, kas need sammud on õigustatud ja kuidas neid põhjendada? Ja seda küsimust vaagides tuleb tähelepanu osutada mitmetele aspektidele. Kõigepealt ajaloolis-õiguslik aspekt. Me kinnitasime oma 30. märtsi otsusega, et Eesti Vabariik okupeeriti

1940. aastal ja et okupatsioon kestab tänase päevani. Sellest tulenevalt on Eesti Vabariigi territooriumil okupatsioonivõimude poolt loodud Eesti NSV, riiklik moodustis, mis oli ellu kutsutud selleks, et varjata toimepandud kuritegu ja desorienteerida rahvusvahelist üldsust. Vägivalla ähvardusel ei saanud Eesti rahvas ligi poole sajandi vältel avalikult vastu astuda ebaseaduslikule riigivõimule ja oli sunnitud kasutama ka pealesunnitud sümboolikat. Härra Malkovski argument, et 1977. aastal kõik tunnistasid üldrahvalikul arutelul Eesti NSV konstitutsiooni kehtivust, on mulle arusaamatu. Meie mälu ei tohiks olla nii lühikene, et unustaksime ära, missugustes tingimustes me elasime sel ajal. Nüüd, mil okupatsiooni tingimused võimaldasid läbi viia enam-vähem demokraatlikud Eesti NSV Ülemnõukogu valimised, ei saa meie demokraatlikult moodustunud rahvaesindus tunnistada Eesti NSV ja tema riikliku sümboolika seaduslikkust. Küsimusel on ka poliitiline aspekt. Eesti NSV Ülemnõukogu kuulutas välja üleminekuperioodi Eesti Vabariigi suveräänsuse ja seadusliku riigivõimu taastamiseks. Selle perioodi sisuks on ajaloolise tõe omaksvõtmine ja eesti rahva vaba enesemääramise tunnistamine Eesti elanike, Nõukogude Liidu ja teiste riikide poolt. Tuleb rõhutada seda, et Eesti NSV Ülemnõukogu ei saa tühistada ühepoolset Eesti faktilist okupatsiooni ega okupeeriva riigi sümboolikat. Kuid ta on täiesti pädev tühistama enesekohaseid riiklike sümboleid. Nendest sümboolitest kui maskeerimise loobumine toob täie selgusega esile Eesti tegeliku riikliku seisundi. Eesti Vabariigi sümboolite kasutamine riiklike sümboolitena on üleminekuperioodil küsitav, kuid nad võiksid olla kasutatavad rahvuslike sümboolitena, nagu see praktiliselt ongi välja juba kujunenud.

Sotsiaalpsühholoogiline aspekt seisneb selles, et aastakümnete jooksul valitsenud poliitiline surve ja vägivald on inimeste teadvusse jätnud sügava jälje. Suhtumine NSV Liidu ja Eesti NSV riiklikesse sümboolitesse kui võõrvõimu ja vägivalla sümboolitesse on valdavalt negatiivne. Nende sümboolite vabatahtlik kasutamine on kahtlemata ebamoraalne ja süvendaks veelgi ühiskondliku teadvuse kahestumist.

Mõni sõna valitsemise ajutisest korrast. Siin on tekkinud diskussioon selle üle, millisest baasnormist me peaksime lähtuma, kas Eesti Vabariigi või Eesti NSV omast. Kuid kõigepealt peaksime suutma selgelt fikseerida valitsemise ajutise korra ülesanded ja eesmärgid. Minu arvates võiksid need või osa neist olla järgmised. Kõigepealt peaks valitsemise ajutine kord nägema ette abinõud tsiviil- ja okupatsioonivõimu lahutamiseks. See on mitmete ministriumide ja ametkondade kuuluvus ainult Eesti võimkonda. Samuti peaks ajutise valitsemise kord tagama seaduslikkuse ja õiguskorra, õigussüsteemi terviklikkuse. Siin ei saa me ühe hoobiga ilmselt baasnormi vahetada, kuna kehtiv seadusandlus põhineb enamuses Eesti NSV konstitutsioonil. Tuleb ette näha evolutsiooniline areng, nimelt et

üleminekuperioodi vältel ajutise valitsemise kord täieneb. Samuti peaks ajutise valitsemise kord sätestama meie seadusloome ja konstitutsioonilised lähtekohad. Meil peaksid välja kujunema teatud variandid, mis jäävad püsima pikemaks ajaks kui üleminekuperiood, sest me hakkame varsti võtma vastu küllaltki tähtsaid otsuseid, seadusi, nagu omandiseadus, maaseadus, ja me peame suutma anda rahvale garantiid, et neid otsuseid hiljem ei muudeta. Me peame samuti endale aru andma, et Eesti Vabariiki ei saa taastada ainuüksi sisemiste ümberkorraldustega. Riiklik iseseisvumine on alati teatud valik probleemide lahendamisel. Okupatsioonirežiimi lõpetamine on vabariigi seadusliku riigivõimu taastamise eelduseks, mitte järelduseks. Diskussiooni all on olnud ka Eesti Kongressi ja Eesti Ülemnõukogu vahekord. Jüri Adamsi poolt pakutud projekt sätestab Eesti Kongressi ülimuslikkuse kõigi teiste võimuinstitutsioonide suhtes. Ma sean sellise lähenemise kahtluse alla, sest ka Eesti Ülemnõukogu näol on meil praegu tegemist Eesti NSV elanikkonna demokraatliku esindusega.

Sellise alluvusvahekorra sätestamine toob ilmselt väga palju lisapingeid. Õigem oleks Eesti Kongressi ja Ülemnõukogu kompetentsi piiritlemine. Nende institutsioonide ortogonaalsus. Et kummalgi oleks oma tegevusvaldkond. Eesti Kongressi tegevusvaldkond tuleneb tema kui Eesti Vabariigi kodanikkonna esinduskogu funktsioonist. Eesti Kongress peaks esindama Eesti Vabariigi kodanike poliitilist tahet oma riigi suveräänsuse taastamisel ja samuti väljendama Eesti Vabariigi kodanike valmisolekut võtta endale täielik vastutus suveräänsuse riigi kui rahvusvahelise õiguse subjekti kohustuste täitmise eest. Samuti peaks täielikult Eesti Kongressi pädevusse kuuluma Eesti Vabariigi kodakondsuse lahendamise küsimus. Eesti NSV Ülemnõukogu põhiülesannetena võiksid olla riigivõimu järjepidevuse tagamine Eesti üleminekul okupeeritud riigi seisundist iseseisva riigi seisundisse. Ja võttes arvesse ka seda, et võib-olla paljud Eesti NSV praegustest elanikest ei vali Eesti Vabariigi kodakondsust, vaid tunnistavad end Nõukogude Liidu kodanikeks, tuleb sätestada ka nende inimeste õiguslik seisund üleminekuperioodil.

M. Lauristin

Palun, Mart Laar. Valmistuda Nikolai Zahharovil.

M. Laar

Austatud eesistuja, austatud kolleegid! Mul on kurb ja teiselt poolt hea meel tõdeda, et pean hakkama improviseerima, kuna väga palju, mida tahtsin rääkida, ütles eelkõneleja ära. Tõepoolest on nii, et tänane arutelu on meile endile väga vajalik nii ajastu kui ka iseenda

paikapanekuks. Ja ma toetan siin kõlanud ettepanekut, et arutelu lõpul tõesti jõuda välja ühe konkreetse otsuseni, millisest dokumendist lähtudes me edasi töötame. Siin kõlanud sõnavõttudest on üsnagi selgelt tunda, et Eesti NSV Ülemnõukogu eelistab 4. varianti. See tähendab, et üleminekuaja valitsemise kord on täienduseks kehtivale Eesti NSV konstitutsioonile. Ja tundub, et antud perioodis, kus me oleme, on see ka Eesti NSV Ülemnõukogu jaoks täiesti loomulik lahendus, sest hüpata kohe üle Eesti Vabariigi õiguslikust baasnormist lähtuvatele dokumentidele on vist Eesti NSV Ülemnõukogu jaoks liiga suur hüpe. Me oleme üleminekuperioodi alguses. Nii nagu siin väideti, on tegemist dünaamilise protsessiga. Me muutume, meie ümbrus muutub ja ma usun, et kindlasti jõuame aega, mil me alustame ka üleminekut, nagu 30. märtsi otsuses on öeldud, 1938. aasta põhiseadusest lähtuvatele institutsioonidele. Ja selletõttu ma toetan kindlalt ettepanekut, et härra Jüri Adamsi poolt pakutud projektiga edasi töötamiseks, kus ka minu meelest on küllalt palju vigu ja vasturääkivusi (eriti mis puudutavad konkreetseid suhteid Eesti NSV Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi vahel), tuleb kindlasti moodustada komisjon. Kuid esialgu on meil tõesti tarvis pisikest ja selget juhendit. Ma toetan eespool kõneleja poolt öeldud mõtet, et kindlasti peavad olema selles dokumendis fikseeritud Eesti Kongressi ja Eesti NSV Ülemnõukogu vahekorrad ja just sellises laadis, et oleksid jaotatud, nagu siin härra Põldroos mainis, nende tegutsemisvaldkonnad. Ma arvan, et see on selle dokumendi üks peamisi punkte, mida me peame oma ühiskomisjoni ühisistungitel ja ka Eesti Komitee ja Ülemnõukogu komisjonide istungitel arutama. Kui me suudame lahenduseni jõuda, võtame Eesti ühiskonnast maha väga palju pingeid, väga palju seesmisi lõhesid ja suudame need kaks väga vajalikku institutsiooni ühise eesmärgi – Eesti Vabariigi *de facto* taastamise – nimel tõesti tööle panna. Sest tõesti esindab ju Eesti NSV Ülemnõukogu Eesti NSV elanikkonda ja Eesti Kongress Eesti Vabariigi kodanikkonda. On selge see, et Eesti Kongressil on, ja nagu elu on näidanud, suudab ta seda funktsiooni täita, head võimalused esindada Eesti Vabariigi kodanikkonda rahvusvahelisel areenil. Samal ajal on Eesti NSV Ülemnõukogul omad tööd. Ma ei tahaks ühineda Rein Veidemanni arvamusega, et Moskval on täiesti üksipuha meie õiguslik seisund või õiguslik järjepidevus, et tal on tarvis ainult taastada Eesti rahvusvahelise õiguse subjektina. Sellisel juhul oleks ikkagi tegemist Nõukogude Liidust väljaastumisega, mida Moskva ei saa kuidagi lubada. Meie tee, nagu teistegi Balti riikide tee, on taastada oma iseseisvus ja just 1938. aasta põhiseaduse baasil. Ja ma usun, et kui suudame kokku leppida mõningates põhimõttelistes küsimustes, mis panevad meid kõiki liikuma ühise eesmärgi suunas, kui me ei unusta seda, miks eesti rahvas meid on siia saatnud – selleks, et töötada

koos, hoides oma ühtekuuluvustunnet, sidet omaenda rahva ja tema soovidega –, suudame me jõuda ka oma eesmärkidele.

N. Zahharov

Lugupeetud eestseisjad, lugupeetud saadikud! Täna käib siin saalis väitlus väga tähtsas küsimuses, mis määrab meie vabariigi edasise saatuse, Eesti rahva edasise saatuse.

30. märtsil me võtsime vastu tähtsa otsuse, milline eeldaski tänast arutelu. Seega võtame me täna vastu lõpliku otsuse, kuidas ja milliste õigusnormide varal Eesti enesemääramine toimub. Tuginedes NSVL ja ENSV konstitutsioonis sätestatud iga rahva enesemääramisõigusele, on tarvis kaaluda läbi kõik poolt- ja vastuargumendid, kuna tegu on saatusliku otsusega iga Eestis elava inimese jaoks, sõltumata tema tegevusalast, ühiskondlikust seisundist, usust, poliitilistest veendumustest ja rahvusest.

Nagu projekti autorid, kõnelejad ja sõnavõtjad on juba maininud, ei küsita vaid, kas olla Liidus sees või Liidust väljas. Küsimus on tõsisem ja põhjalikum – milline ühiskonnakord saab vabariigis edaspidi valitsema ning kuidas lahendatakse probleemid, mis on seotud Eestimaa rahva õiguslike, kodaniku-, töö-, sotsiaalsete ja muude vajadustega. See rahvas elab täna, ütleme otse, sotsialistliku korra tingimustes. Nende probleemide lahendamise puhul peab kogu Eestimaa rahvas, minu sügava veendumuse järgi, teadma põhjalikult siin saalis vastuvõetavaid otsuseid ning andma neist endale aru. Täna me lähtume 1940. aasta sündmustest, ning kõik opereerivad, vastuväiteid välistades, selliste kategooriatega nagu "okupatsioon", "anneksioon", kuigi ükski autor, ettekandja ega kaasettekandja ei ole andnud täpset õiguslikku hinnangut kõigile 1940. aasta sündmustele. Jah, 1940. aastal toodi Eesti territooriumile Nõukogude väed, kuid sõjategevust ega relvakokkupõrkeid sealjuures ei olnud. Realiseeriti kahe valitsuse leppimuste põhjal vägede sissetoomise staatus. Jah, tõepoolest, me teame, et oli rikkumisi vägede sissetoomisel. Kuid olid ka teised momendid, rahvusvahelistest õigusnormidest ja -aktidest lähtudes, millised eelnesid neile sündmustele ning said nende põhjuseks. Jah, tõepoolest, oli juuni 1940, oli riigipööre, kuid peame arvestama ka asjaolu, et neile sündmustele kõik ei reageerinud üheselt, sest ühiskonnas valitses klassistruktuur, olid ahistatud ühtede õigused ja võimalused ning avardatud teiste omad. Täna me peame arvesse võtma ka 1941. aastat, fašistlikku okupatsiooni, mis muide kandis kõiki okupatsiooni tunnuseid, ka 1944. ja 1945. aastat, mil Eesti vabastati fašistlikust okupatsioonist. Muide, Eesti vabastamisel langesid kümned tuhanded Eesti parimad pojad. Nii seda kui järgnevaid sündmusi tuleb samuti arvesse võtta.

Oli meil ka 1977. aasta konstitutsioon, 1978. aasta ENSV konstitutsioon, mis on Eesti Vabariigi õigusliku staatuse kindlaks määranud. Ei saa teha suvalist valikut, iseäranis ajaloo sündmuste puhul. Jah, oli 1940. aasta, olid sõjajärgsed repressioonid, olid sõjajärgsed repressioonid. Jah, eesti rahvas sai kannatada ja ei saa rahva mälust välja heita valu ja õnnetust, mis tõid endaga repressioonid. Kuid need repressioonid olid kogu Nõukogude Liidus, kannatasid ka teised rahvad. Seda tuleb samuti küsimuse lahendamisel arvestada. Tõe eest peitu ei poe. Ajaloolisi fakte ja sündmusi tuleb kaaluda nende koosluses. Meie aga, üritades täna määratleda juriidilisi norme, oleme õiguslikes määratlustes kohati sassi läinud. Ise segaduses, püüame ka Eesti rahvast segadusse ajada ning aina õhutame endid tagant. Kuid peale õigusnormide on olemas ka inimeetika ja au normid. Võttes vastu otsuseid, mis muudavad riigikorda, peame teadma, et meil on järeltulijad, kes tunnevad meid nimepidi ja tagajärgede põhjal, mida meie otsused kaasa toovad. Nemad hakkavad meie otsustele hinnangut andma. On ju elus nii, et kohati toimivad õigusnormid, kohati aga moraalnormid. Kui abielu on registreeritud, olgu ses peres ka lapsed, toimib ametlik ja kiire abielulahutus. Kui aga elatakse registreerimata, astub mees ühel heal hetkel lihtsalt uksest välja. Kuid ühiskond ei andesta talle seda ikkagi. Paljud arutlevad siin, et *de jure* me pole N. Liitu astunud. Kuid kas *de facto* me ei ole N. Liidu koosseisus? Kas meil ei ole sellest "abielust" nii häid kui halbu lapsi? Kas meil pole probleemid, mis on tekkinud N. Liidu koosseisus olles? Lahkudes me jätame end siin silma vastu nende probleemidega. Ja me peame selle eesti rahvale ära ütleva. Palju on siin saalis meie ministritelt küsitud, milline on Liidust väljaastumise majanduslik tagajärg? Kõik vastasid, et täidame aga oma kohustusi ja kõik laabub kenasti. Aga see pole reaalne! Kui keegi lahku ust selja taga kinni lüües, lahendavad sinnajääjad asja omamoodi. On olemas sealsed töökollektiivid, ettevõtete juhid, liiduvabariikide juhid, kes otsustavad asja omamoodi. Nad otsustavad ise, kas arendada üldse sidemeid meie vabariigiga, kuidas tarnida puitu, metalli, masinaid, vilja, puuvilla jne. ning mis hindadega. Me peame Eestimaa rahvale ütleva, et isegi kui küsimus laheneb positiivselt, võtab see nädalaid, ehk kuidki, mis paiskab meie majanduse tagasi. Paljud ütlevad, et Lääs annab neile krediiti. Olen kindel, et krediiti antakse, kuid peame ütleva Eesti rahvale, et krediit tuleb kinni maksta. Tähendab, krediidi saamiseks tuleb midagi panti panna, ja nii võib see vabadus lõppeda majandusliku, lõpuks aga ka poliitilise sõltuvusega.

Täna arutatakse valitsemise korda üleminekuajaperioodil. Käsil on neli varianti. Eile, arutades asja komisjonides, sattusid paljud arutajad ummikseisu – kus on *de jure*, kus on *de facto*. 1938. aasta põhiseadus toimib *de jure*, *de facto* aga ei tea sellest keegi midagi. Praegune konstitutsioon *de jure* ei kehti, *de facto* aga lähtuvad kõik sellest. Rahvas on segadusse aetud.

Me võime sel moel tõugata rahva väga tõsistesse vastuoludesse, millest võib sündida õnnetus kogu Eesti rahvale.

Võttes otsust vastu täna või lähitulevikus, peame kaaluma meie otsuse õiguslikke ja tsiviiltagajärgi. Isiklikult olen uuenenud Nõukogude föderatsiooni pooldaja, tänapäeval on sellest palju juttu. Oma vestluses vabariigi juhtidega ütles Gorbatšov, et vabariik saab kõige laialdasemad õigused. Miks mitte proovida seda varianti, tõukamata rahvast kuristikku, ummikusse, ekstremismi. Miks mitte võtta ette ka 5. variant, võttes arvesse, et oleme *de facto* N. Liidu koosseisus? Vaadagem, kuidas saaks rakendada N. L. Ülemnõukogu seadust liiduvabariikide väljaastumise kohta N. Liidu koosseisust. Seal on sätestatud nii üleminekuperiood kui ka õiguslik staatus, majanduslike ja poliitiliste probleemide lahendus, sellega antakse kõigile kodaniku-, õiguslikud, poliitilised ja sotsiaalsed tagatised. Olen kindel, et see lubab säilitada kodurahu, vastu võtta vastutusrikkad otsused ja lõpuks, kui oleme väga veendunud, et Eestimaa rahvas tahab N. Liidu koosseisust välja astuda ja muuta riigikorda, korraldame referendumi ning leiame veel kord kinnitust nende saadikute õigsuses, kes noil positsioonidel seisavad.

Kutsun teid üles tasakaalukusele, rahulikkusele ja väljapeetusele, kui hakkate seda otsust vastu võtma.

I. Hallaste

Eelkõneleja tekitas kiusatuse rääkida ka poliitikast, lähtudes abielu terminitest. Ma püüdsin küll hoiduda sellest, aga väga raske on, neid ju nii pikalt esitati. Ta võrdles Eesti vahekorda Nõukogude Liiduga kui vabaabieliu, kust ei sobi ust jalaga kinni lüües ära minna, ilma et oleks kinni makstud kõik asjad. Juhin tähelepanu, et vabaabiellu astutakse ikkagi vabatahtlikult, koos elatakse vabatahtlikult, siin võib võrrelda ikkagi vägistamisega, ja kui minna juba seksuaalterminoloogia juurde, ka kõik järeldused, mis tulevad vägistaja ja vägistatu vahekorra, lähtuvad nendest printsiipidest, siis lähevad asjad oma õigetele kohtadele.

Ja nüüd tuleme üleminekuperioodi mõiste juurde. Üleminekuperiood on tõepoolest ammu alanud, minu arvates juba enne 30. märtsi Eesti Kongressi kokkutulemisega. Arvan, et üleminekuperioodi võib ka kuidagimoodi jagada teatud järkudeks või lühemateks etappideks, mille alguse ja lõpu fikseerivad ära konkreetset sündmused, mis teatud määral võivad muuta meie olukorda rahvusvahelise õiguse suhtes. Üheks selliseks momendiks oleks ilmselt valitsemise ajutise korra vastuvõtmine, kuid see vastuvõtmine saab olla selline, et oleks vastu võetud nii Eesti Kongressi kui ka Eesti NSV Ülemnõukogu poolt. Sellist ajutise valitsemise korda või valitsemise ajutist korda ei ole võimalik väga kiiresti välja töötada. Võib-olla on

vaja kahte valitsemise ajutist korda, ühte lühikest, mis fikseerib ära need olemasolevad suhted praegu, see ettepanek, mille härra Anton tegi, ja siis hakkab ühine töörühm, mis koosneb nii Eesti Komitee kui ka Ülemnõukogu poolt määratud isikutest-ekspertidest, tööle põhjalikuma valitsemise ajutise korra projekti kallal, mille võiks ühiselt vastu võtta Eesti Kongress ja Ülemnõukogu. Sellisel juhul ka see valitsus, mis meil olemas on, muutub praegusest Eesti NSV valitsusest tõeliseks üleminekuvalitsuseks ja on isegi teoreetiliselt võimalik, et ta hakkab endale taotlema ka rahvusvahelist tunnustust. See tekitab täiesti uue õigusliku olukorra. Mis puutub nüüd härra Adamsi projekti, siis nii nagu mina tema mõttest aru saan, ta püüab lihtsalt välja tulla sellest Eesti NSV mõistete süsteemist ja mõtlemisest minna teise mõtlemise aluseks. Tegemist ei ole Eesti Vabariigi põhiseaduse ümbertegemisega, vaid selle kasutamisega alusena täiesti uue dokumendi väljatöötamiseks. Eesti Vabariigi põhiseaduse kehtivus *de jure* ei muutu sellest, kas valitsemise ajutine kord võetakse vastu või mitte. Kuid mulle endale ei meeldi see destruktiiivne roll, mille ta jätab Eesti Komiteele. Eesti Komitee ülesandeks on ainult keelata, panna veto nendele asjadele, mis Ülemnõukogu teeb või keegi kuskil mujal. Konstruktiiivsem oleks see, kui oleks olemas mingid konkreetsed valdkonnad, nii nagu siin ka juba proua Hänni ütles, millega tegeleks Eesti Komitee, mille eest ta vastutaks. Üheks konkreetses valdkonnaks võiks olla välispoliitika, sest see on asi, mida Eesti Kongress ja Eesti Komitee on kogu aeg teinud ja millega tegelemisel on tal tunduvalt avaramad võimalused kui Eesti NSV Ülemnõukogul, vähemalt praeguses staadiumis ja ma usun, et ka pärast. Ja teine valdkond, mis lahendaks kindlasti ära ka palju rahvustevahelisi pingeid meil Eestis, oleks arutlemine Eesti Vabariigi kodakondsuse üle, sellest on kindlasti pädev arutlema Eesti Kongress, Eesti Komitee, ning anda välja Eesti Kongressi seisukoht selles küsimuses, kes võiks saada Eesti Vabariigi kodakondsuse pärast Eesti Vabariigi taastamist. Ülemnõukogu ei saa vastu võtta sellist seadust, ta ei ole Eesti Vabariigi riigivõimuorgan, küll aga saab ta välja öelda siin istuvate poliitikute ühise seisukoha ja enamuse seisukoha selles küsimuses, samuti saab sellega väga edukalt tegeleda Eesti Kongress. Need kaks valdkonda jäävad Eesti Kongressi, Eesti Komitee peale, ma usun, et selliselt ei läheks ka valitsemise ajutine kord vastuollu Eesti Kongressi seniste otsustega, ja ma usun, et ta leiaks ka täiesti tunnustamist sellisena Eesti Kongressi poolt ning see oleks kindlasti meie ühises töös suur samm edasi ning suur võit.

Juhataja

Sõna on saadik Labassovil.

A. Labassov

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Minu ülesanne on ühtaegu kerge ja raske, sest palju sellest, mida öelda tahtsin, on ära öeldud. Tahaks mingil määral resümeerida kolleegide sõnavõtte.

Usun, et siin ei leidu ühtki inimest, kes ei peaks pühaks ja muutumatuks Eesti õigust olla iseseisev ja eesti rahva õigust enesemääramisele. Jutt on vaid selle eesmärgi saavutamise teedest. Rõhutan kohe, et teid mitte eksiteele viia, et seisan samadel positsioonidel, mis ka Nikolai Zahharov. Oma valimisprogrammi panin kirja: "Suveräänne Eesti kui rahvusvahelise õiguse subjekt uuenenud föderatsiooni koosseisus". Rahvusvahelise õiguse subjekt föderatsiooni koosseisus – see pole juriidiline nonsens. See on saavutatav föderatsiooni diferentseerimisega. Küsimus on moodustes ja ajas. Kuid tahan teid hoiatada, et iseseisvuse saavutamine – see pole üksainus hüpe või sprindijooks. See on tõeline maraton, kus startijad finišijoont ei näe. Pole mõtet sarnaneda tolele Vana-Kreeka käskjalale, kes tormanud Maratoni linnast Ateena väravateni, jõudis hüüda "Ateenlased, me võitsime!" ja kukkus surnult maha. Järgnesid pidulikud matused. Arvan, et seesugust finišit ei soovi siinistujaist keegi.

30. märtsil me võtsime vastu huvitava dokumendi, mis on märkimisväärne selle poolest, et avanud temaga ühe ukse, nägime olukorrast väljatulekuks nelja ust. Seda rõhutas ka Tõnu Anton. Pakun väljapääsuks ka viienda ukse. Selle aktiga, nagu ütles Tiit Käbin, jätsime kehtima vaid ainukese dokumendi, milline võib toimida okupeeritud territooriumil. See on Genfi konventsioon 12. augustist 1949. a., milline reglementeerib okupeeritud alade elanikkonna õigusi. See konventsioon lubab okupeeritud alade elanikkonnal pidada riikhooldaja vahendusel läbirääkimisi okupeeriva riigiga. Mingit üleminekuperioodi polegi sel juhul vaja. Järelikult pole vaja ka seadust üleminekuperioodi kohta. Meil on tekkinud omalaadne õiguslik ummik, sest innustunud kiirusest maratonidistantsil, pöruasime õiguslikust pöörangust mööda. Ometi ma arvan, et olukorrast on väljapääs olemas. Muidugi oleks ausam see otsus ümber vaadata ning baseeruda taas neil õigusnormidel, millised ikkagi lubaksid realiseerida seda üleminekuperioodi, ilma milleta on Eesti iseseisvumine lihtviisil võimatu. Ülemnõukogu esimees Arnold Rüütel veenis meie presidenti, et Eesti NSV konstitutsioon kehtib. Samal ajal akadeemik Lippmaa veenis meid, et see juba enam ei kehti. Põhimõtteliselt aga see ongi dokument, mis kehtib. Eelkõneleja Hallaste ütles, et "abielu" N. Liiduga on ebaseaduslik. Et ta opereeris seksuaalterminoloogiaga, jätkan samaga. Kui pruut toodigi väevõimuga altari ette, on 50 ühiseluaasta kestel sündinud ühised lapsed ja soetatud ühine vara. Igas tsiviliseeritud riigis on selline abielu seaduse kaitse all. Kui ühiselu ei klapi,

tuleb rahulikult, tsiviliseeritult lahku minna. Mis segab seda tegemast? Me saame kenasti aru, et on olemas kehtiv ENSV konstitutsioon, kehtiv NSVL konstitutsioon ning NL-st lahkumise seadus. Seega on olemas baasnorm. Mis takistab seda tegemast? Ühelt poolt moraalne aspekt, mis tuleneb Eesti NSV Ülemnõukogu otsustest, kus sätestasime, et NL-st lahkuda ei kavatse. Teiselt poolt materiaalne aspekt, sest NL-st väljaastumise seadus näeb ette väga tõsiste materiaalsete suhete reguleerimist. Kõige rohkem teeb peavalu, kui otsustada meie ajakirjanduse järgi, liiduomandi probleem. Kas me tahame või mitte, viib N. Liit intensiivselt oma seadusandlust kooskõlla rahvusvaheliselt tunnustatud õigusnormidega. Ja aeg on siin, vastavalt Wiener leppimustele, üsna piiratud. Arvan, et ei möödu aastatki, kui see seadusandlus on muudetud optimaalseks. ENSV Ülemnõukogu on valitud alternatiivsel, demokraatlikul teel ja me väljendame kõigi Eesti elanike arvamusi. Meie positsioonid on tihti polaarsed. Kuid tunnustades igaühe õigusi, peaksime ikkagi toetuma sellele, mis meil *de facto* olemas on. Ülemnõukogu on võrdväärne partner läbirääkimisteks NL Ülemnõukoguga, mitte mingi okupeeritud ala elanike hoolekandja. Ei tasu ennast sest õigusest ilma jätta. Seega moraalsest aspektist saab mööda kõndida.

Majanduslik aspekt. Aga kes on öelnud, et seda liiduomandit peab tingimata välja ostma? Kui Eesti saaks homme täiesti vabaks, julgen kinnitada, et hommepäev tegutseksid siin juba rahumeeli General Motorsi jt. suurfirmade tehased. Tegutseksid Eesti seaduste järgi, annaks Eesti Vabariigi kodanikele tööd ja maksaks korralikult meie riigi eelarvesse raha. Sama rahulikult võivad siin jätkata tegutsemist ka liiduettevõtted, ning pole sugugi tarvis raisata miljardeid nende väljaostmiseks. Seega, mulle näib, et parim variant on toetuda ikkagi sellele, mis meil *de facto* olemas on. Eesti NSV Ülemnõukogul on kõik õigused ja volitused kõnelda üleminekuperioidist. Kui on vastavat seadust vaja, peab see ära keelama kõik, mis eksisteerib *de facto* ning määrama soovitava *de jure*. Nii peaks olema see seadus üles ehitatud. Puudutades kolleeg Kaido Kama sõnavõttu, tahaksin juhtida tähelepanu sellele, et kollektiivse presidentluse pretensioone ei põhjenda isegi Eesti Vabariigi 1938. aasta põhiseadus. Eesti Kongressi valimised peeti sedasama põhiseadust jämedalt rikkudes. Alates sellest, et valijaid oli mitteotsustusvõimelises eas, ja lõpetades sellega, et rahvusvaheline kontroll, millest siin kõneldi, pole tõsiselt võetav. Sest ükski maailma üldsuse poolt tunnustatud rahvusvaheline organisatsioon pole oma ametlikke esindajaid siinseid valimisi kontrollima volitanud. Liiatigi, usun, et kõigis valimisjaoskondades sellist kontrolli kohal ei olnud.

Seega jutt, et Eesti Kongress on konstitutsiooniliselt kujundatud organ, ei ole tõsiselt võetav. Arvan, et see väljapääs, millest kõnelesin, see 5. uks käib lahti veel kahe võtmega. On vaja, nagu kolleeg Titma juba nentis, venekeelsete hulgas valitsevad pinged maha võtta. Kui

eestlaste eesmärk aasta-kahe või hoopis nädala pärast saavutatud saab, ei kujuta muulased sugugi ette, mis neid selle finišijoonet taga ootab. Selleks et teaks, on tarvis – ja meie saadikugrupp on seda küsimust korduvalt üles tõstnud – täita Ülemnõukogu eelmise koosseisu 6. detsembri otsus: esitada selle aasta esimeses pooles uue konstitutsiooni projekt. See konstitutsioon peab vastama kõigile nendele rahvusvahelistele õigusnormidele, mis ka viimase 50 aasta kestel vastu võetud on. Et võtta see konstitutsioon vastu, vajame me veel kahte seadust. Kodakondsusseadust, et kõigil oleks selge ja arusaadav, mis meist igäühel saab. Õigesti kõnelesid siin esinejad, et küsimus peab olema lahendatud ka nende suhtes, kes tahavad jääda NL kodanikeks. Samuti on vaja referendumiseadust, mis ka konstitutsiooni vastuvõtmiseks tarvilik on.

**EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU XII KOOSSEISU
KOLMAS ISTUNGJÄRK
KUUES ISTUNG
18. aprill 1990**

Seaduseelnõude "Eesti riiklikust sümbolikast" ja "Eesti valitsemise ajutisest korrast" esimese lugemise jätkamine

Juhataja

Kontrollime kohalolekut. Kohal on 78 saadikut. Puudub 27. Me oleme otsustusvõimelised, kuid ausalt öeldes meie distsipliin jätab väga soovida. Härrad Leisson ja Kork, palun end registreerida siin ees.

Jätkame seaduseelnõu "Eesti valitsemise ajutisest korrast" ja "Eesti riiklikust sümbolikast" lugemist. Praegu on meil registreerunud üks kõnesoovija ja kuus sõnasoovijat, kuulame ära Aleksei Zõbini ja läheme siis sõnavõtte juurde. Palun, Aleksei Zõbin.

A. Zõbin

Lugupeetud juhataja, kallid seltsimehed! Olukord ja väljapakutud dokumendid on niivõrd tõsised, et ka minul tekkis tahtmine kõnet pidada. Ka pole just kindel, et paljud saadikud

minuga nõus on, kuid ikkagi tahaks öelda paar sõna. Kodanike komiteede ja Rahvarinde esitatud dokumentide pakett rajaneb sellel, et Eesti ei astunud 1940. aastal N. Liidu koosseisu. Tollal mul muidugi vastavaid dokumente sirvida ei tulnud, kuid minu mälu järgi võeti nõukogude võimu kehtestamine Eestis elanikkonna enamuse poolt vastu rahuldustundega. Miks? Asi on selles, et pärast revolutsiooni ja kodanliku võimu kehtestamist ei leidnud Eestis, tsaariaegses tööstuslikult arenenud ääremaal, tööstus sugugi arengut, vohas tööpuudus. Kui kõnelda põllumajandusest, siis polnud kaugeltki kõigil tulutoovat talu. Eestis, vanemad inimesed teavad, olid moonakad, saunamehed, asunikud, kes pooldasid alati vabanemist kurnavast tööst talupoja heaks.

Vaadates tänagi toleaeget filmikroonikat, kuidas inimesed osalevad demonstratsioonides Pätsi lossi ees ja Vabaduse platsil, pead reaalseks inimeste siirast toetuse väljendust nõukogude võimu kehtestamisele. Punaarmees aga valitsesid ranged käsud ning sõjaväelastel oli keelatud kohalikesse asjadesse vahele segada. Nii et võib väita, et toonased valimised peeti piisavalt objektiivselt. Kui öeldakse, et Eesti ei ole astunud N. Liitu, arvan, et see pole päriselt õige. Soome ju, näiteks, oskas oma iseseisvust 1939. aasta sõjas ära kaitsta. Samal ajal kolm Balti riiki, Eesti, Läti ja Leedu, ei teinud sellist katsetki. Mitte seepärast, et neis riikides polnud inimesi, kes oluaks huvitatud vastupanust. Asi oli selles, et klassijõudude asetus oli neis vabariikides selline, et ei lubanud vastupanu korraldada. Ma mäletan, mu sugulased teenisid Eesti sõjaväes, et sundida eesti sõdureid võitlema Nõukogude Venemaa vastu oli võimatu. Oli jõudusid, nagu Kaitseliit, millised koosnesid kahtlemata mingis osas jõukatest inimestest, kuid see "armee" ei olnud regulaarne ning mõjusat vastupanu poleks suutnud osutada. Kui siin räägitakse, et 1940. aastal sunniti nõukogude võim jõuga peale, siis ma ei arva, et see oleks päriselt nii.

Tulgem nüüd veel tagasi 1920. aastasse, mil kehtestati kodanlik võim. Kui räägime 1940. aastast ja toleaegetest valimistest, siis 1920. aastal polnud üldse mingeid valimisi. Võim pandi kehtima sõjalise jõuga interventide – inglise vägede ja Soome vabatahtlike kohalolekul. Seepärast rääkida, et 1920. aastal oli ehtne rahva võit ja rahvalt küsiti, milline valitsus teha, siis see polnud päriselt nii. Võtame rahu sõlmimise Venemaaga. Rahu sõlmiti Tartus. Bresti rahust teame palju, Tartu rahust on kirjutatud vähe. Kõik teavad, et sel ajal asusid Eesti territooriumil Judenitši armee riismed. Tingimustes, kus veel ähvardas Antant, kus Judenitš ohustas Petrogradi, oli Nõukogude Venemaa sunnitud sõlmima selle rahu, mis polnud kuigi õiglane. See selgub kas või piiride tõmbamisega. Me teame, et kuni 1920. aastani Eesti ja Vene vahel piire polnud. Iidsetest aegadest – tänavu tähistatakse Neeva lahingu 750 aastapäeva – selliseid piire pole olnud. Rahu järgi läksid Eestile alad iidse vene

elanikkonnaga – Naroova alad, Petserimaa ja Peipsi-äärne, kus vene elanikkond asus juba 6. sajandil. Ma ei arva, et seda oleks tehtud, kui oleks saanud teisiti. Kui rääkida Petserimaast, siis Irboska linn on kirjas juba iidsetes Vene kroonikates.

Juhataja

Saadikuilt tulevad protestid, et te pole veel jõudnud arutatava teema juurde. Olge kena, öelge välja teie konkreetsete ettepanekud. Teil on veel 2 minutit.

V. Jermolajev

Lugupeetud presiidium, lugupeetud saadikud! Meie lugupeetud eesti kolleegide ettekannetes ja sõnavõttudes on juttu kahest ja enamast projekti variandist. Minul ja minu kolleegidel aga on käes vaid üks. Kõrvaga ei ole teised variandid eriti hästi tabatavad. Seega on ilmselt tegu ebavõrdsete võimalustega. Eelmisel istungjärgul oli vastupidi – sõjaväeteenistust reglementeerivate dokumentide vastuvõtmise eel oli meil käes seitse erinevat varianti ja raske oli mõista, mida nimelt arutati. Kas praegust protseduuri tuleb lugeda esimeseks või teiseks lugemiseks? Kas saab lugeda arutamisprotseduuri õiglaseks, kui kõigil saadikul pole käes projektide täiskomplekti?

Juhataja

Ants Paju.

A. Paju

Mul tekkisid mõned mõtted, kuulates täna hommikupoolikul ja ka eile õhtul ettevalmistust tänaseks väga tähtsaks arvamuste vahetuseks. Tuletaksin meelde, et 2. veebruaril kell 00.25 kirjutati Tartu rahule lõpuks alla. Peale rõõmu oli ka veel üks üllatus saabunud delegatsioonile. Nimelt, Jaan Poska veeretis saali suure juustukera. Minu arvates selles kahes faktis on omamoodi sümbioos. Ühelt poolt saavutati pealisehituslik võit ja oli kohe ka tulenev baasehitus. Kas siit ei tule edasi arutada nüüd tänast päeva, kohendada oma mõtet. Täielikult olen päri õiguskomisjoni esimehe härra Tõnu Antoni neljanda variandiga.

Mul on meeles, kui eile seisid näotsi meie poole Olev Laanjärv ja Jüri Raidla, kelle me hääletasime vastavalt sise- ja justiitsministriks. Ma mäletan, kui küsiti Olev Laanjärvelt, et mida teha praegusel hetkel, ta ütles, et kui tänases hetkeseisus ei näe ma mingit vajadust teha tööd NSV Liidu dessantväelastele, siis see pole sugugi argus, vaid naiivse optimisimi

puudumine. Minu arvates täna siin saalis ei pea mitte meie argus või julgus välja lööma, vaid võitma peab arukus, ja see tuleneb vastutusest Eesti rahva ees.

Nüüd ütleks paar mõtet ja manaks endalt maha saadiku. Oleks lihtsalt inimene, kellele saatuse tahtel oli antud õigus osaleda Eesti Kongressi töös. Ja nüüd kui Eesti Kongressi ja Ülemnõukogu seisundit vaadata, siis, minu arvates, me oleme läinud väga hoogu, manipuleerimaks väga raskete mõistetega. Isegi täna. Ma oleks väga liigutatud, kui täna õhtuks saaks näiteks täiesti defineeritud sellised mõisted nagu kollegiaalne president, pseudoriiklik sümbol, okupatsiooniriigi sümbol. Ma arvan, et ajame sellega kogu selle arutatavate küsimuste ringi nõnda segi, et ei tule sellest ise ka välja.

Teen niisuguse ettepaneku. Ühelt poolt peaks kiiremas korras mitte niivõrd lähtuma Ülemnõukogust ja Eesti Kongressist, vaid nii suur kui on antud hetkel Eesti juriidiline potentsiaal, valima sealt need inimesed, kellel on dunaamilise riigiõiguse juures oma sõna kaasa öelda, et need dokumendid väljatöötamisel koheselt käivituks, mitte aga, et meie siin vaidleme kui mittespetsialistid, vaid saaksime juba tõeselt ülesehitatud dokumendi.

Teine. Minu arvates peaks käima nagu eile õhtul oli õiguskomisjonis, kus komisjoni tööst võtsid osa Ülemnõukogu juures olev ekspert ja äsja valitud riigiminister härra Vare. Sealt selgus niisugune asi, et saadikud vajaksid istungitest vabal ajal konsultatsiooni ja ajurünnakuid juristidega. See oleks vajalik nii juristidele kui ka saadikutele. Kui me sellega viivitame, siis on meil väga erinevad väljaütlemised ja need ei lähtu ühest baasist.

Ja kolmas on minu arusaam. Minu arvates siin saalis sündinud dokumendid ei pea sütitama lootust välismaa suhtes, ei pea olema vastuvõetavad Moskvale. Siin saalis vastuvõetud dokumendid peaksid olema kõigepealt Eestimaal elavatele ja esmalt arvestama põhirahvuse huve. Mis puudutab aga Moskva-suhteid, siis ma ei usu, et Nõukogude Liidu presidendil M. Gorbatšovil oli lihtne anda Poola delegatsioonile üle dokumendikimpu N. Liidus hukatud Poola ohvitseride materjalidega.

Ja viimane. Tuletage meelde esmaspäeval "Vremja" teist uudist. Tuletagem meelde, kui rahulikult panime paika oma programmi ja kuidas "Vremja" andis sellele tõlgenduse. Nii et mängida nende jaoks meil ei ole vaja, me peame oma asju ajama.

Juhataja

Aitäh! Ma juhin tähelepanu, et sõnavõtu aeg on viis minutit. Teet Kallas, palun.

T. Kallas

Lugupeetud eesistuja! Ajaline distantis minu sõnavõtu ajendiks on üsna suur, see oli enne lõunat. Aga ma püüan siiski paari repliigi või tähelepanekuga antud teema juurde tagasi tulla. Rahvussuhete komisjoni aseesimehena ei dramatiseeriks ma vast nii üle kateoorilist vastuseisu meie nägemusele Ülemnõukogu ja Eesti Komitee dokumentide erinevusest. Nad on erinevad ja see sai siin täiesti selgeks, aga sai selgeks ka, et tänaseks muutunud situatsioonis tasuks väga tõsiselt kaaluda Enn Põldroosi ettepanekuid. Ma toetan isiklikult T. Antoni poolt väljapakutud neljandat varianti.

Nüüd repliik või pöördumine sellisel delikaatsel teemal nagu sümboolika. Saalis viibivad vene kolleegid näevad, et ei ole eestlaste seas ka päris üksmeelt. Ma ei taha kedagi solvata, aga antud juhul on eestlaste võõrandamatu õigus rääkida oma sümboolikast, ükskõik milline ta ei ole. Meil ei ole õigust sekkuda näiteks vene sümboolika asjadele kaasaraäkimisel. Ja mul on väga hea meel, et eilses komisjonis toetas seda mõtet ka Valeri Kois. Nii et teeksin ettepaneku meie kolleegidele, olla abiks oletatavate protestidemonstratsioonide puhul nende vältimiseks. Sest see sümboolika tuleb niikuinii varem või hiljem. Ja ma arvan, et meil on kõikidel tulevikus palju tõsisemad põhjused millegi puhul demonstreerida või midagi ette võtta, kui seda on ühe rahva sümboolika tema põliskodumaal.

I. Fjuk

Austatud eesistuja, austatud kolleegid! 1939.–1940. aasta sündmustest lähtumine on tekitanud meis paljudes illusioone, justnagu pöördumine selle aja normatiivse baasi juurde tähendaks ka automaatset pöördumist tolle aja ühiskondliku korra juurde. Ma mäletan, keegi meie venekeelsetest sõpradest siin nimetas seetõttu meie arutelu lausa vales järjekorras olevaks. Nimelt, et kõigepealt me peaksime ikkagi kokku leppima ühiskondlikus korras või nendes põhilistes ühiskonnaprincipides, mis määravad selle ühiskonnakorralduse, on see siis vasak- või parempoolne. Ja seejärel asuma riikluse juurde. Et see pidi olema pealisehitus. Ma arvan, et selline lähenemine asjale on kindlasti ebaõige, riiklus on väljaspool kõiki võimalikke ühiskonna erikorraldusi ja -vorme. Kui me teame vähegi midagi Euroopa või maailma demokraatlikust kogemusest, siis ongi ju valimised see protsess, mille tulemusena määratletakse ühiskonna tahe, millise ühiskondliku korra või meelsuse järgi elada. Kui räägime, et valimised olid juba demokraatlikud, ei olnud valimised mingi pelgas rituaal, vaid see oli kindel liikumine suunas, et meil oleks õigus otsustada tulevase Eesti, selle ühiskondliku korra üle. Kuid mingil juhul ei tohi me siin neid prioriteete ümber vahetada. Ja nii nagu Prantsusmaal olnud saksa okupatsioon ei võtnud prantslastelt õigust sellest

okupatsioonist vabaneda, nii ka meil, kes me pürgime Euroopa ühiskodu poole, kaasa arvatud Nõukogude Liit, on vaja jõuda sellisele demokraatlikule mõistmisele, iseregulatiivse dünaamilise ühiskonnamudeli juurde, milles on välistatud jäik ettemääratus või determineeritus. Selline determineeritus on viinud sinna, kus me täna oleme, ja ma arvan, et kõik siin Ida-Euroopas elavad rahvad on juba väga selgelt oma tahet avaldanud. Viimased valimised Ida-Euroopas on näidanud, kuhupoole on meelsus. Rahval on alati vaba valik otsustada, millist ühiskondlikku korda eelistada. Üleminekuperiood Eestis ei pea sisaldama mingisugust pürgimist konkreetsele ühiskondlikule korrale, vaid tema eesmärk on segipaisatud ühiskonda, oma struktuure tasakaalustada, neid korrastada. Ja teiselt poolt, me peame endasse viima demokraatliku ühiskonna mõtte, harjuma sellega.

Nüüd käsitleks üleminekuperioodi, mille me 30. märtsil välja kuulutasime. See peab olema protsess, kus esimene etapp peaks sisaldama läbirääkimisi keskusega, ühiskonna kõiki tasandeid tasakaalustavat seadusandlust ja uute normbaaside väljakujundamist. Teine etapp peaks tähendama uue põhiseaduse loomist koos Eesti Komitee ja Eesti Kongressiga ja ka selle vastuvõtmist. Selles peaks sisalduma uus valimisseadus, mille järgi me uue seadusliku kogu kokku saaksime valida. Kolmas etapp on juba valimised ise. 30. märtsil me võtsime vastu oma riikliku staatuse. Täna on 18. aprill ja mul on veidi hirm, kas tõesti üleminekuperiood on see periood, kus ei pea mitte midagi tegema? Järgmine nädal on meil kavas pressikonverentsilaadne kohtumine seltsimees Põdra ja valitsusega. Ma avaldan kahtlust meie reglemendi suhtes, mille järgi teeme tööd ainult kolmel päeval nädalas, ja arvan, et see on lihtsalt lubamatu. Me peame tegema mingi teise otsuse, sest vastasel juhul me ei täida neid ülesandeid, mida me oleme endale püstitanud.

Juhataja

Viimane registreerinud sõnavõtja on Vladimir Lebedev, ilmselt enam sõnavõtusoove ei ole. Olete nõus sellega, et me sellega sõnavõttude nimekirja oleme ammendanud ja läheme üle otsuse vastuvõtmise juurde. Palun, Rein Järlik.

R. Järlik

Austatud proua juhataja, austatud saadikud! Ka täna on sõnavõttudes korduvalt kahtluse alla seatud, kas valitsemise ajutise korra võtmine meie istungjärgu päevakorda on õige, sest me justkui poleks 1940. aasta sündmustele faktidele tuginevat hinnangut andnud.

Nikolai Zahharov küsis siin, et kas ikka oli tegemist okupatsiooni ja anneksiooniga, et osa inimesi ei olnud ju Eestis valitseva korraga rahul. Austatud rahvasaadik Zahharov! Mina

küsiksin vastu, kui palju inimesi Nõukogude Liidus on rahul valitseva korraga? Rahulolematust on totaalne. Kõik läheb allamäge. Valitsus ei ole leidnud absoluutselt mingit usutavat teed olukorra päästmiseks. Ometi ei anna see näiteks Ameerika Ühendriikidele ja Hiinale absoluutselt mingisugust õigust marssida vägedega üle Nõukogude Liidu piiri ja kehtestada siin mingisugust uut korda. Täpselt samuti ei olnud seda õigust Nõukogude Liidul 1940. aastal, ükskõik kui suur see rahulolematust riigis oleks olnud.

Edasi. Rahvasaadik Zõbin viitas siin Judenitšile seoses Tartu rahulepinguga. On täiesti ükskõik, kas siin oli Judenitš, Koltšak, Denikin või Napoleon või koguni Makedoonia Aleksander. Oluline on see, et kahe riigi vahel sõlmiti 1920. aasta veebruaris rahuleping, ja see pani mõlemale riigile kohustused, mida ei tohtinud rikkuda. Ja mida üks pool ka ei rikkunud. Teine, kahjuks, rikkus.

Nii et viitamine Judenitšile ei maksa mitte midagi. Maksab rahuleping, mis sõlmiti kahe riigi vahel, mida üks pool rikkus ja mida nüüd tuleb uuesti austama hakata.

Kui Nõukogude Liit praegu, näiteks, sõlmiks lepinguid ainult tänu sellele, et Inglismaal on peaministriks Margaret Thatcher või Okinawal on USA sõjaväebaas, siis sellise poliitika ajamine oleks suisa rumalus.

Nikolai Zahharov ütles, et Gorbatšov pakub meile kõige laiemaid õigusi föderatsioonis. Tegemist on pakkumisega ainult sõnades. Vastuvõetud aktid rahvasaadikute kongressil ja Liidu Ülemnõukogus viitavad pigem vastupidisele: et neid õigusi veelgi kitsendatakse ja see, mida pakutakse, on tõesti ainult mingisugune kuma silmapiiril, mis sarnaneb kommunismiga, mida me teatavasti hulk aastaid siin edutult ehitasime. Nüüd oleme aru saanud, et seda ei tulegi kusagilt. Me peame lähtuma sellest kogemusest, mida maailm ümberringi pakub, see on iseseisvate riikide elujärg ja ainult seda me saame arvestada.

M. Lauristin

Aitäh! Sõna on Vladimir Lebedevil.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud saadikud! Me arutame praegu kahte seaduseelnõu – Eesti sümbolika seadust ja, nagu ma aru sain, valitsemise ajutise korra seadust. Esimeses küsimuses tahan öelda, et minu naaber Kallas palus meid, vene saadikuid, aidata selgitada vene valijatele selle seaduse motiive. Arvan, et me aitame. Kuid tahaks seoses eelnõuga mainida ka järgmisi momente. Selle eelnõu § 1 astub vastuollu praktiliselt kõigi ENSV konstitutsiooni paragrahvidega. Eelnõu § 2 on vastuolus ENSV konstitutsiooni

paragrahvidega 166, 167 ja 168. § 3 on samuti vastuolus kehtiva ENSV konstitutsiooni iga paragrahviga. Seega nõuab sümboolikaseaduse vastuvõtmine ENSV konstitutsiooni vastavate paragrahvide äramuutmist. Palun austatud juhatajal seda arvestada. Teine moment. Valitsemise ajutise korra kohta. Õiguskomisjoni esimees tegi siin ettekande. Ta ütles, et eksisteerib selle eelnõu neli varianti. Nagu märkis saadik Viktor Jermolajev, on vene fraktsioonil käes ainult üks variant. Seega ei saa, vastavalt töö- ja kodukorrale, pidada täna peetuks 1. või 2. lugemist, sest saadikuil polnud kõiki dokumente käes.

Juhataja

Lubage mul teha mõningad kokkuvõtvad märkused, enne kui ma annan sõna õiguskomisjonile otsuseprojekti esitamiseks. Ma loodan, et ma väljendan meie kõigi seisukohta, et tänane arutelu tõepoolest kujunes selliseks, nagu me päeva alguses ka kavandasime. Nimelt leidis väljendust meie saadikutekorpuse poliitiline tahe selle kohta, mismoodi peaks sisuliselt kujunema üleminekuperiood, milliseid probleeme see endas kätkeb ja millised neist peaksid olema lahendatavad ajutise valitsemiskorraga. Sellestaskest arutelust tulid esile ka need probleemid, mida ilmselt ajutine valitsemiskord lahendada ei saa. Näiteks küsimus ühiskondliku korra arengust ei ole lahendatav ühegi juriidilise dokumendiga. Me oleme küllalt ise näinud, kuidasmoodi objektiivne ajalooline arengukäik kummutab mis tahes vägagi põhjalikult väljatöötatud otsused, programmid, konstitutsioonid ja seadused, ning ma arvan, et keegi meist, isegi ükski ühiskonnateadlane, ei suuda täpselt määratleda, missugune on see ühiskondlik-poliitiline kord, milles me teiega parajasti asume ning veelgi vähem – missugune on ühiskondlik-poliitiline kord Ida-Euroopas kahe, kolme või kümne aasta pärast. Kindlasti see ei ole see, mis praegu. Kuid vaevalt et Eesti NSV Ülemnõukogu on pädev määrama seda. Nii et ärgem võtkem endale üle jõu käivaid ülesandeid. Katsume kaasa aidata, et see riik, kus me teiega koos elame, oleks demokraatlik, et seal tõesti vallanduksid isereguleerimisprotsessid. Siis me võime ka, võib-olla, mõne aasta pärast öelda, kuhu me oleme jõudnud majanduslikus ja ühiskondlikus arengus. Mis puudutab seda, et see dokument ei sisalda majandusprogrammi, siis kahtlemata vajadus üleminekuperioodi majandusprogrammi järgi on meil kõigil. Kuid selle juriidilise raamdokumendiga me konkreetset majandusprogrammi luua ei saa, ja see polegi vist meie ülesanne. See on valitsuse ülesanne ning, nagu on teada, uus valitsus praegu tegelebki valitsusprogrammi väljatöötamisega ja tema kohustus on see programm esitada meile aruteluks. Ma olen täiesti kindel, et meil kujuneb väga tõsine arutelu ja see seisab ees järgmistel istungjärgudel. Niisiis, me oleme täna lahendamas ainult ühte osa ülesandest, ühte väga konkreetset seadusandlikku

ülesannet. Osa saadikuid väljendas arusaamatust selle kohta, kui mitu seaduseelnõu ikkagi arutusel oli. Väljendati arvamust, nagu oleksime arutanud nelja projekti, kusjuures osa saadikute eest on kolm projekti salapäraselt ja kuritahtlikult varjatud. Ma kommenteeriksin Tõnu Antoni esimest ettekannet. Nimelt ütles Tõnu Anton, et neli lahendusvarianti on, loogilist varianti. See on tavaline kombinatsioon. Nagu me teame, selline neljane kombinatsioon tekib, kui meil on kaks erinevat alust. Selle illustratsioonina oli kasutatud ühe lahendusvariandi realiseerimiskatset, mis oli tehtud Eesti Komitee poolt initsiatiivprojektina. See ei olnud meile ametlikult arutamiseks antud eelnõu. Ta ei olnud läbi käinud seda juriidilist protseduuri, mida teevad need eelnõud, mida me arutame. Juhin tähelepanu, et tänane põhieelnõu esitati esimesel istungjärgul, on vahepeal läbinud Ülemnõukogu Presiidiumi arutelu, õiguskomisjoni arutelu ning esitatud lõpuks meile. Illustreeriva ja täiendava variandina oli õiguskomisjonile esitatud projekt, millest oli juttu. Õiguskomisjon käsitles seda kui tema poolt analüüsitud nelja variandi ühte näidet. Kaks varianti on kaks baasnormi – Eesti NSV konstitutsioon ja Eesti Vabariigi konstitutsioon. 30. märtsi otsuses me fikseerisime ülemineku ühelt baasnormilt teisele. Tänapäevase arutelu jooksul oleme ilmselt saavutanud osa saadikute selge poolehoiu nn. neljandale variandile, s.t. variandile, mis ei lähtu kummastki baasnormist, vaid püüab sätestada võimalikult laia ja dünaamilise raamistiku meie endi seadusandliku tegevuse arengule. Palun, Tõnu Anton.

T. Anton

Õiguskomisjonilt on teile, lugupeetud kolleegid, ettepanek võtta täna vastu Ülemnõukogu järgmine otsus:

"Seaduseelnõude "Eesti valitsemise ajutine kord" ja "Eesti riiklikust sümboolikast" edasise arutamise korraldamisest. Eesti NSV Ülemnõukogu otsustab:

1. Lugeda lõpetatuks seaduseelnõu "Eesti valitsemise ajutine kord" ja "Eesti riiklikust sümboolikast" esimene lugemine.
- 2.1. Moodustada töörühm antud konstitutsiooniliste seaduseelnõude ettevalmistamiseks teiseks lugemiseks, võttes arvesse esitatud ettepanekuid ja märkusi.
- 2.2. Töörühma juhiks nimetada Eesti NSV Ülemnõukogu juhataja asetäitja Marju Lauristin.
- 2.3. Teha Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile ülesandeks nimetada töörühma liikmed kooskõlastatult Eesti Komiteega.
3. Töörühmal esitada seaduseelnõud "Eesti valitsemise ajutine kord" ja "Eesti riiklikust sümboolikast" teisele lugemisele Eesti NSV Ülemnõukogu viiendal istungjärgul.

M. Lauristin

Ma paluksin teie küsimusi Tõnu Antonile või täiendusi, märkusi. Ma kuulen saalist küsimust istungjärgu numbri kohta. Meil on praegu kolmas istungjärk. Neljas istungjärk algab esmaspäeval ja meie reglemendi kohaselt kinnitatakse neljanda istungjärgu päevakord presiidiumis juba homme, s.o. neljapäeval. Kõik materjalid selleks peaksid olema meil praegu valmis. On täiesti selge meie tänase arutelu järgi, et töö teiseks lugemiseks ettevalmistatava teksti kallal, mis peab võtma arvesse kõik need mõtted, ettepanekud, kriitilised märkused, läbi arutama ekspertidega jne, ei ole ühe öö ega kahe päeva töö. Selletõttu lähim aeg, kus saab seda esitada päevakorda, on järgmine neljapäev. Siis saame arutada, kui küps ta on, kas see töö on kandnud vilja, ja sellest teile ette kanda.

T. Made

Austatud eesistuja! Ma tuletan meelde, et Tiit Käbin tegi ettepaneku panna komisjoni etteotsa Arnold Rüütel. Ma palun hääletada mõlemad kandidaadid kõigepealt läbi.

Juhataja

Kas Tõnu Anton soovib vastata ettepanekule?

T. Anton

Ettepanek nimetada töörühma juhiks proua Marju Lauristin tuleneb vajadusest asuda igapäevasele tööle kahe konstitutsioonilise seaduseelnõu teisele lugemisele ettevalmistamiseks. Tunnistan, et õiguskomisjonil oli teatud kahtlusi selles, kas härra Arnold Rüütel leiab aega teha igapäevast tööd kahe nimetatud seaduseelnõuga. See on põhjus, miks antud juhul on jäetud arvestamata kõnealune ettepanek.

Juhataja

Kas Tiit Made on rahul selle seletusega või nimetatud kandidatuurid panna hääletusele? Vladimir Lebedev, palun.

V. Lebedev

Lugupeetud koosoleku juhataja! Lugupeetud saadikud! Nagu te mäletate, me leppisime kokku, et kuulmise järgi ühtki määrust ega otsust vastu ei võeta. Paluksin, kui võimalik, ikkagi anda meile kirjalikke variante. Mulle on, näiteks, täiesti arusaamatu 3. punkt.

T. Anton

Meie otsused jagunevad suures laastus kahte liiki: need, millel on normatiivne iseloom ja mis on suunatud siit saalist väljapoole, ja teiseks, need meie otsused, mis ei ole suunatud väljapoole, vaid on määratud reguleerima meie tööd kahe nimetatud seaduseelnõu edasisel arutamisel. See on põhjus, miks sõandasime antud juhul otsuse projekti ette kanda suuliselt ja see ei ole kirjalikult välja jagatud.

Loen veel kord ette otsuse projekti 3. punkti: "Töörühmal esitada seaduseelnõud "Eesti valitsemise ajutine kord" ja "Eesti riiklikust sümboolikast" teisele lugemisele Eesti NSV Ülemnõukogu viiendal istungjärgul. See on ülejärgmine istungjärk.

Otsuse teine punkt, lõige kolm: "Teha Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile ülesandeks nimetada töörühma liikmed kooskõlastatult Eesti Komiteega."

T. Kork

Ma kiidan palavalt heaks selle otsuse projekti ja hääletan kindlasti selle poolt, kuid mul on ettepanek veel kord läbi vaadata seesama teise punkti lõige kolm, kus me moodustame töörühma kooskõlas Eesti Komiteega. Kas ei oleks parem siin selline sõnastus: "Kaasata antud töörühma ka Eesti Komitee poolt nimetatud esindajaid." Me ei ole veel konstruktiivset koostööd seadustanud ja me ei tea, kuivõrd Eesti Komitee on valmis konstruktiivseks koostööks. Mind tegi natuke ärevaks Jüri Adamsi projekt, kus Eesti Komitee võtab endale vetoõiguse kõigi meie otsuste suhtes.

Juhataja

Palun esitada igasugused tekstiparandused kirjalikult. Palun, Tiit Made.

T. Made

Austatud eesistuja! Ma tõesti ei olnud rahul lugupeetud härra Antoni vastusega. See vastus meenutab kangesti Gorbatšovi-Ligatšovi-Lukjanovi tandemi domineerimist Moskva Ülemnõukogu saalis, kus surutakse arvamust peale. Kui rahvasaadik on teinud mingi ettepaneku, siis tuleks seda austada ja võtta hääletusele. Ka teise kandidatuuri kohta, vaatamata sellele, kas õiguskomisjon seda õigeks peab või mitte. Ja ma arvan, et küllap Marju Lauristinil läheb raskeks selle komisjoni eesotsas iga päev tööd teha, kuna tal tuleb saalis juhtida ka arvatavasti endisest rohkem istungeid. Ma tänan ja palun veel kord kaaluda härra Kåbini ettepanekut panna hääletusele Arnold Rli kandidatuur.

M. Lauristin

Ma tänan Tiit Madet minu võrdlemise eest Lukjanoviga, see teeb mulle kahtlemata au. Mul ei ole mitte midagi selle vastu, et nimetaksime selle komisjoni etteotsa härra Rüütli. Ma panen selle kindlasti hääletusele. Tiit Käbin.

T. Käbin

Austatud eesistuja, austatud kolleegid! Arutelu puhul töökomisjoni esimehe suhtes ütleksin, et vanadel aegadel me nimetasime komisjonide etteotsa n.-ö. auesimehi. Aga praegusel juhul on tõesti vaja pidevat, tegusat tööd. Selletõttu ma nõustun täielikult õiguskomisjoni seisukohaga. Teiste sõnadega, rahvasaadik võiks võtta oma ettepaneku tagasi. Võiks ikka olla nii, nagu õiguskomisjon välja pakkus – proua Lauristin komisjoni esimeheks.

M. Lauristin

Ma olen sunnitud koosoleku juhatajana panema mõlemad ettepanekud hääletusele, nii rahvasaadik Käbini ettepaneku võtta oma ettepanek maha kui ka rahvasaadik Made ettepaneku mitte maha võtta seda ettepanekut.

Aga me jõuame veel hääletamise juurde. Härra Kama.

K. Kama

Austatud Eesti NSV Ülemnõukogu! Meil on selle komisjonide töörühma moodustamisega kaks võimalust. Esiteks, moodustada töörühm Ülemnõukogu ja Eesti Komitee poolt pariteetsetel alustel. Siis on tegemist ühiskomisjoniga. Teine võimalus on, et Ülemnõukogu moodustab vastava komisjoni, Eesti Komitee moodustab vastava komisjoni ja need komisjonid hakkavad tegema ühist tööd. Mõlemal juhul võiks Ülemnõukogu teha Eesti Komiteele vastava ettepaneku. Sel juhul jääb ära see oht, millele viitas härra Kork, et Eesti Komitee hakkab blokeerima Ülemnõukogu tööd. Siin on tegemist niivõrd oluliste küsimustega, et ma isiklikult peaksin vajalikuks Eesti Komitee juhatuse ja Ülemnõukogu Presiidiumi eelnevaid konsultatsioone, et põhiseisukohad kooskõlastada. Juba enne, kui need töörühmad või töörühm tööle hakkab.

T. Anton

Lugupeetud kolleegid! Lubage käigupealt teha § 2 lg. 3 osas uus ettepanek. Sõnastada § 2 lg. 3 järgmiselt: "Teha Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile ülesandeks nimetada töörühma liikmed." Endisest tekstist jääb välja kolm sõna – "kooskõlastatult Eesti Komiteega". Hr.

Kaido Kama avaldusest järeldub, et küsimuse lahendamiseks on vaja pidada läbirääkimisi. Neid vaevalt et täna õnnestub pidada.

Juhataja

Ei, härra Kaido Kama ettepanek oli, vastupidi, selline, et Ülemnõukogu teeb ettepaneku Eesti Komiteele. See on täiesti konkreetne ettepanek. Ma sain hr. Kamast niiviisi aru, et ta pakub teist projekti. Ma paluksin härra Kamalt kirjalikult selle punkti sõnastust. Kuna tegemist on kahe erineva redaktsiooniga, tuleb need panna ka hääletusele. Mul on küsimus meie abilistele. Proua Laido äkki vastab mulle.

Kas oleks võimalik, et me teeksime väikese vaheaja, et projektid saaks trükitud ja paljundatud uuesti. Ja tõlkida ka.

V. Lebedev

Lugupeetud juhataja, lugupeetud kolleegid! Tuletan teile meelde, et Eesti Komitee nimetas ühe oma saadiku kaudu Ülemnõukogu okupatsioonivõimu fassaadiks. Nüüd oleme sõnastanud punkti, milline kõlab solvavalt nii Ülemnõukogu kui ka meie jaoks. Jutt on sellest, et presiidiumi kohustatakse nimetama töögrupi liikmeid kooskõlastatult Eesti Komiteega. Mul on ettepanek sõnastada see lause nii: "Ülemnõukogu Presiidiumil nimetada töögrupi liikmed". Ja punkt.

Juhataja

See ettepanek langeb kokku ettepanekuga, mille tegi Tõnu Anton. On ettepanek teha veerandtunniline vaheaeg, et kohendada projekti, paljundada eesti ja vene keeles.

Lugupeetud saadikud! Kuna meil on praegu hetk aega, võib-olla te ei lähe laiali. Ma annan teile ühe informatsiooni ja pean teiega nõu. Teatan teile järgmise nädala töökorralduse. Seis on eriline selletõttu, et meil ei ole homme Ülemnõukogu juhatajat ja võimalik, et ka mitte Ülemnõukogu esimeest, samuti mitmeid Ülemnõukogu Presiidiumi töötajaid. Ülemnõukogu Presiidium homme kokku ei tule. Ülemnõukogu Presiidiumi istung toimub esmaspäeval kell 12 ruumis 115. See on presiidiumi liikmetele teadmiseks. See tähendab aga seda, et Ülemnõukogu täiskoosseis alustab plenaaristungit esmaspäeval peale lõunat. Esmaspäeval enne lõunat toimub komisjonide töö. Nii et meie esmaspäevane päev näeb välja veidi teistsugune. Ma soovitaksin kasutada siis ka võimalust tutvuda selle majaga, milles me hakkame tööle. Kas Ignar Fjuk ja Mikk Titma on leidnud võimalust juba asuda selle maja

probleemide lahendamisele? Kas on teil kontakte teiste saadikurühmadega? Äkki me saame esmaspäeval seda probleemi juba ka arutada?

I. Fjuk

Ma olen juba alustanud läbirääkimisi saadikugruppidega, kuid seni mul ei ole õnnestunud veel Ülemnõukogu Presiidiumi töötajate käest saada maja plaane. Sellega tegelev isik hr. Pohlak on täna haige. Tõenäoliselt saab need materjalid kas homme või ülehomm.

Juhataja

Väga kena. Siis ikkagi esmaspäeval on võib-olla võimalik juba midagi ka konkreetsemalt teada saada. Õiguskomisjoni ja majanduskomisjoni ühine istung riigikontrolli seaduseelnõu läbivaatamiseks toimub esmaspäeval, 23. aprillil, kell pool üksteist toas 214. Järgmine nädal on meil kavas riigikontrolli seaduse arutelu.